

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Vodič za član 1. Protokola br. 1.
uz Evropsku konvenciju
za zaštitu ljudskih prava

Zaštita imovine

Ažurirano 31. decembra 2019.

Izdavače ili organizacije koji žele da prevedu i/ili da reprodukuju ovaj vodič u celini ili u delovima kao štampanu ili elektronsku publikaciju pozivamo da se obrate na adresu publishing@echr.coe.int kako bi dobili informacije o postupku autorizacije.

Ako želite da saznate koji se vodiči sudske prakse trenutno prevode, molimo vas da pogledate na [Pending translations](#) (Prevođenje u toku).

Ovaj vodič je pripremljen pod nadzorom Direktorata Jurisconsult i on ničim ne obavezuje Sud. Može podlegati redaktorskim izmenama.

Tekst Vodiča je u izvorniku sačinjen na engleskom jeziku. Redovno se ažurira, a poslednji put je to učinjeno 31. decembra 2019.

Tekst Vodiča kroz sudsku praksu može se preuzeti na adresi www.echr.coe.int (Case-law - Case-law analysis - Case-law guides). Za najnovije podatke o publikacijama treba slediti Tviterov nalog Suda na adresi <https://twitter.com/echrpublication>.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019

Sadržaj

Napomena čitaocima.....	5
I. Uvod.....	6
II. Opšta pitanja	7
A. Primenljivost člana 1. Protokola br. 1 – „imovina”	7
1. Pojam „imovine”	7
a. Autonomno značenje	7
b. Zaštićena „imovina”	8
i. Legitimna očekivanja.....	9
c. Različite vrste „imovine” i drugih vlasničkih interesa	10
i. Potraživanja i dugovi na osnovu presude.....	10
ii. Akcije preduzeća i drugi finansijski instrumenti.....	11
iii. Profesionalna klijentela.....	12
iv. Poslovne licence	12
v. Budući prihod	12
vi. Intelektualna svojina	12
vii. Zakup imovine i stanarska prava	13
viii. Socijalna davanja/penzije.....	13
ix. Uništenje imovine u situacijama međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba – potreban standard dokazivanja	15
x. Ljudski embrioni	15
B. Mešanje u pravo na neometano uživanje svoje imovine.....	16
1. Pristup zasnovan na „tri pravila”	16
a. Lišenje „imovine”	18
b. „Regulisanje korišćenja”	19
c. Opšte pravilo	20
2. Načelo zakonitosti	21
3. Javni ili opšti interes.....	22
4. Srazmernost i s njom povezana pitanja (pravična ravnoteža, naknada, unutrašnje polje slobodne procene)	24
a. Procesni činiooci.....	25
b. Izbor mera	26
d. Pitanja koja se odnose na podnosioca predstavke	28
e. Naknada za mešanje u vlasništvo kao element pravične ravnoteže.....	29
C. Pozitivne obaveze država članica	32
1. Horizontalno dejstvo – mešanja privatnih lica.....	33
2. Korektivne mere.....	34
3. Izvršni postupak.....	34
D. Odnos između člana 1. Protokola br. 1. i drugih članova Konvencije.....	37
1. Član 2.....	37
2. Član 3.....	37
3. Član 4.....	37

4.	Član 6.....	38
5.	Član 7.....	40
6.	Član 8.....	40
7.	Član 10.....	42
8.	Član 11.....	43
9.	Član 13.....	43
10.	Član 14.....	43
III.	Posebna pitanja	45
A.	Stanarska prava i kontrola stanarine.....	45
B.	Predmeti iz domena socijalnog staranja	48
C.	Bankarski predmeti	52
D.	Oporezivanje	55
E.	Prostorno planiranje	56
F.	Konfiskacija imovinske koristi stečene krivičnim delom	57
G.	Restitucija imovine	59
H.	Preduzeća u državnom vlasništvu	62
I.	Mere štednje i stabilizacije.....	64
J.	Pravo Evropske unije	66
	Indeks citiranih predmeta.....	68

Napomena čitaocima

Ovaj vodič je deo serije vodiča kroz sudsku praksu koji je objavio Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud, Evropski sud ili Sud u Strazburu) kako bi obavestio pravnike o osnovnim presudama i odlukama koje je doneo. Ovaj vodič koji imate pred sobom analizira i rezimira sudsku praksu po članu 1. Protokola br. 1. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava (u daljem tekstu: Konvencija ili Evropska konvencija). Čitaoci će ovde naći ključna načela u datoj oblasti i relevantne precedente.

Sudska praksa koja je citirana u ovom tekstu odabrana je između precedentnih, naročito značajnih i/ili najnovijih presuda i odluka.*

Presude i odluke Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima koji su izneti pred njega nego, uopštenije, da podrobnije osvetle, očuvaju i razviju pravila utvrđena Konvencijom, čime doprinose tome da države poštuju obaveze koje su preuzele na sebe kao visoke strane ugovornice (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 154. i, u skorije vreme, *Jeronovič protiv Letonije* [GC], stav 109).

Stoga je zadatak sistema koji je uspostavljen Konvencijom da se rešavaju pitanja javne politike u opštem interesu, čime se uzdiže nivo standarda zaštite ljudskih prava i proširuje jurisprudencija ljudskih prava kroz celu zajednicu visokih strana ugovornica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [GC], 30078/06, stav 89, ECHR 2012). Zaista, Sud naglašava ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta evropskog javnog poretka” u oblasti ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [GC], stav 156).

Ovaj vodič sadrži reference na ključne reči za svaki navedeni član Konvencije i protokola uz nju. Pravna pitanja koja se razmatraju u svakom pojedinačnom predmetu rezimirana su u [Spisku ključnih reči](#), izabranom iz leksikona termina koji su (u većini slučajeva) preuzeti neposredno iz teksta Konvencije i protokola uz nju.

[Baza podataka HUDOC](#), koja sadrži predmete iz sudske prakse omogućuje da se pretraga vrši po ključnoj reči. Pretraga pomoću ključnih reči omogućuje da se pronađe grupa dokumenata sa sličnim pravnim sadržajem (rezonovanje i zaključci Suda u svakom pojedinačnom predmetu rezimirani su kroz ključne reči). Ključne reči za pojedinačne predmete mogu se naći tako što će se pritisnuti tag *Case Details* u bazi HUDOC. Više informacija o bazi podataka HUDOC i ključnim rečima može se naći u [HUDOC user manual \(Priručnik za korisnike baze HUDOC\)](#).

** Navedena sudska praksa može u izvorniku biti na jednom od zvaničnih jezika Suda i Evropske komisije za ljudska prava (engleskom ili francuskom) ili na oba ta jezika. Ako nije drugačije naznačeno, sve reference odnose se na presudu o meritumu koju je izreklo jedno od veća Suda. Skraćenica „(dec.)” ukazuje na to da je citat iz teksta odluke Suda, dok skraćenica „(GC)” označava da je o predmetu odlučivano pred Velikim većem. Presude veća koje nisu bile pravnosnažne u trenutku kada je ovaj vodič objavljen označene su zvezdicom (*).

I. Uvod

Član 1. Protokola br. 1 – Pravo na imovinu

„1. Svako fizičko ili pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i to pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

2. Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnima da bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.”

Ključne reči – HUDOC

Pozitivne obaveze (P1-1)

Imovina (P1-1-1) – Neometano uživanje imovine (P1-1-1) – Mešanje (P1-1-1) – Lišenje imovine (P1-1-1): Opšti interes (P1-1-1) – Predviđeni zakonom (P1-1-1): Pristupačnost (P1-1-1); Predvidljivost (P1-1-1); Zaštitni mehanizmi protiv zloupotreba (P1-1-1) – Opšta načela međunarodnog prava (P1-1-1)

Regulisanje korišćenja imovine (P1-1-2): Opšti interes (P1-1-2) – Obezbeđenje naplate poreza (P1-1-2) – Obezbeđenje naplate dažbina ili kazni (P1-1-2)

1. Namena je ovog vodiča da pravnicima koji se u praksi bave ovom oblašću pruži informacije u vezi s najvažnijim presudama koje je o tom pitanju doneo Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) od osnivanja do danas. Navode se ključna načela razvijena u sudskoj praksi Suda i objašnjavaju se relevantni precedenti. Citirana sudska praksa je selektivna: zastupljene su precedentne, posebno značajne i najnovije presude i odluke.

2. U suštini, presude Suda u Strazburu ne služe samo za odlučivanje u predmetima koji su izneti pred njega nego, uopštenije uzev, služe tome da detaljnije osvetle, očuvaju i razviju pravila utvrđena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava (u daljem tekstu: Konvencija), čime doprinose tome da države poštuju obaveze koje su preuzele na sebe kao visoke strane ugovornice Konvencije (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 154). Tako je zadatak sistema Konvencije da rešava o pitanjima javne politike u opštem interesu, čime se uzdiže nivo standarda zaštite ljudskih prava i proširuje se jurisprudencija ljudskih prava kroz celu zajednicu država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [GC], stav 89).

3. Član 1. Protokola br. 1. jemči pravo na imovinu. U Presudi u predmetu *Marckx protiv Belgije*, stavovi 63–64, Sud je prvi put utvrdio da:

... Time što priznaje da svako ima pravo na neometano uživanje svoje imovine, član 1. u suštini jemči pravo na imovinu. To je jasan utisak koji ostavljaju reči „imovina” i „uživanje imovine” (na francuskom: „biens”, „propriété”, „usage des biens”); pripremni radovi na izradi teksta Konvencije – *travaux préparatoires* – sa svoje strane to nedvosmisleno potvrđuju: tvorci teksta Konvencije stalno govore o „imovinskom pravu” i „pravu na imovinu” kako bi opisali predmet *nacrta koji su bili preteča ovom članu 1*. Pravo na raspolaganje svojom imovinom zaista predstavlja tradicionalni i osnovni aspekt prava na Imovinu...

Drugi stav člana 1. ipak ovlašćuje visoku stranu ugovornicu da „primenjuje zakone koje smatra potrebnima da bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesima”. Taj stav, dakle, postavlja državu kao jedinog sudiju testa „neophodnosti” za donošenje takvog zakona... Kada je reč o pojmu „opšteg interesa”, on u određenim slučajevima može dovesti do toga da se donese zakon koji će „regulisati korišćenje imovine” (...)

II. Opšta pitanja

A. Primenljivost člana 1. Protokola br. 1 – „imovina”

Član 1. Protokola br. 1 – Pravo na imovinu

„1. Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine...”

Ključne reči – HUDOC

Imovina (P1-1-1) – Neometano uživanje imovine (P1-1-1)

1. Pojam „imovine”

4. Pojam „imovine” u prvom delu člana 1. Protokola br. 1. autonomni je pojam koji obuhvata kako „postojeću imovinu” i dobra, uključujući potraživanja, na ime kojih podnosilac predstavke može tvrditi da ima barem „legitimno očekivanje”. „Imovina” obuhvata prava *in rem* i *in personam*. Taj pojam obuhvata pokretnu i nepokretnu imovinu i druge vlasničke interese.

a. Autonomno značenje

5. Pojam „imovine” ima autonomno značenje koje je nezavisno u odnosu na formalnu klasifikaciju u unutrašnjem pravu i nije ograničeno na vlasništvo nad fizičkim stvarima: izvesna druga prava i interesi koji predstavljaju dobra takođe se mogu smatrati „imovinskim pravima” i stoga „imovinom” u smislu ove odredbe. Pitanje koje treba razmotriti u svakom konkretnom slučaju jeste da li okolnosti predmeta, sagledane u celini, ukazuju na to da podnosilac predstavke ima pravo na suštinski interes koji je zaštićen članom 1. Protokola br. 1. (*Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 63; *Öneryildiz protiv Turske* [GC], stav 124; *Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 129; *Beyeler protiv Italije* [GC], stav 100; *Iatridis protiv Grčke* [GC], stav 54; *Centro Europa 7 S. R. L. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 171; *Fabris protiv Francuske* [GC], stavovi 49. i 51; *Parrillo protiv Italije* [GC], stav 211; *Béláné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 76).

6. Činjenica da domaći zakoni države ne prepoznaju određeni interes kao „pravo” ili čak kao „imovinsko pravo” ne mora sprečiti da se interes o kome je reč, u nekim okolnostima, smatra „imovinom” u smislu člana 1. Protokola br. 1. (*Depalle protiv Francuske* [GC], stav 68, u pogledu opozivog i nestalnog prava na zauzimanje javne svojine po osnovu protoka vremena; *Öneryildiz protiv Turske* [GC], stav 129, u pogledu imovinskog interesa podnosioca predstavke u bespravno podignutoj kući). Dugogodišnja tolerancija vlasti takođe uspostavlja imovinska prava podnosilaca u odnosu na spornu parcelu zemljišta (*Kosmas i drugi protiv Grčke*, stavovi 68–71). Osim toga, unutrašnji propis kojim je naložena eksproprijacija zemljišne parcele u određenim okolnostima, uz pravo na kompenzaciju, ocenjeno je kao izvoriste imovinskog interesa (*Kutlu i drugi protiv Turske*, stav 58).

7. Sud takođe može uzeti u obzir domaći zakon koji je na snazi u trenutku navodnog mešanja ako nema ničega što bi ukazivalo na to da je taj zakon u suprotnosti sa ciljem i svrhom člana 1. Protokola br. 1. (*Pressos Compania Naviera S. A. i drugi protiv Belgije*, stav 31). Na primer, nezakonito izgrađeni objekti se, u izvesnim okolnostima, mogu smatrati „imovinom” (*Öneryildiz protiv Turske* [GC], stav 127; *Depalle protiv Francuske* [GC], stav 85, vidi prethodni stav; *Brosset-Triboulet i drugi protiv Francuske* [GC], stav 71; *Keriman Tekin i drugi protiv Turske*, stavovi 42–46), naročito ako domaći zakon prihvata da su to predmeti prava na imovinu (*Ivanova i Cherkezov protiv Bugarske*, stav 68). U tom smislu je činjenica da domaći sudovi priznaju neki imovinski interes izuzetno relevantna za procenu koju vrši Sud (*Broniowski protiv Poljske* [GC], stavovi 130–131), ali nije odlučujuća.

8. Činjenica da je pravo na imovinu opozivo u određenim okolnostima ne sprečava da se ono smatra „imovinom” zaštićenom članom 1. Protokola br. 1., barem dotle dok ono ne bude opozvano (*Béláné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 75; *Krstić protiv Srbije*, stav 83; *Čakarević protiv Hrvatske*, stav 52). Na primer, u predmetu *Beyeler protiv Italije* [GC], stavovi 104–105, Sud je ustanovio da postoji imovinski interes zaštićen članom 1. Protokola br. 1. iako su ugovor o kupovini slike nacionalne vlasti smatrale ništavim, po osnovu toga što je podnosilac predstavke već nekoliko godina bio u posedu te slike, pa su ga vlasti *de facto* smatrale licem koje ima imovinski interes za nju i zato što je primio naknadu (vidi takođe, dole, poglavlje o predmetima iz oblasti socijalne zaštite).

9. Kada je reč o dobrima koja nisu fizička, Sud pre svega uzima u obzir da li je pravni položaj o kome je reč doveo do finansijskih prava i interesa, te da li je stoga imao određenu ekonomsku vrednost. Tako je, na primer, Sud stao na stanovište da intelektualna svojina, kao što su robni žigovi i autorska prava (*Melnichuk protiv Ukrajine (dec.)*; *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stavovi 72, 76. i 78) ili licence za korišćenje imovine na određeni način (kao što su licence za točenje alkohola ili prava na ribarenje, *Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske*, stav 53; *Alatulkkila i drugi protiv Finske*, stav 66; *O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd protiv Irske*, stav 89) predstavljaju „imovinu”; isto važi za isključivo pravo na korišćenje internet domena registrovanih na ime nekog preduzeća [*Paeffgen GmbH protiv Nemačke (dec.)*].

b. Zaštićena „imovina”

10. Član 1. Protokola br. 1. odnosi se samo na postojeću „imovinu” nekog lica (*Marckx protiv Belgije*, stav 50; *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 64).

11. Tako podnosilac predstavke može tvrditi da je povređen član 1. Protokola br. 1. samo u meri u kojoj se sporne odluke odnose na njegovu „imovinu” u smislu te odredbe. „Imovina” može biti ili „postojeća imovina” ili to mogu biti dobra, uključujući potraživanja na ime onoga za šta podnosilac predstavke može tvrditi da ima barem „legitimno očekivanje” delotvornog uživanja imovinskog prava (*Pressos Compania Naviera S. A. i drugi protiv Belgije*, stav 31; *J. A. Pye (Oxford) Ltd i J. A. Pye (Oxford) Land Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 61; *Von Maltzan i drugi protiv Nemačke (dec.)* [GC], stav 74 (c); *Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 35 (c)).

12. Nasuprot tome, nada da će biti priznato imovinsko pravo koje nije bilo moguće efektivno ostvariti ne može se smatrati „imovinom” u smislu člana 1. Protokola br. 1, niti se imovinom može smatrati uslovno potraživanje koje prestaje usled neispunjenja uslova (*Knez Hans-Adam II od Lihtenštajna protiv Nemačke* [GC], stavovi 82–83; *Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (dec.)* [GC], stav 69; *Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 35(c); *Malhous protiv Češke Republike (dec.)* [GC]; *Nerva i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 43; *Stretch protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 32; *Centro Europa 7 S. R. L. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 172) (vidi, dole, u konkretnom kontekstu restitucije eksproprisane imovine).

13. Lice koje se pritužuje na povredu svog prava na imovinu mora pre svega dokazati da je takvo pravo postojalo (*Pištárová protiv Češke Republike*, stav 38; *Des Fours Walderode protiv Češke Republike (dec.)*; *Zhigalev protiv Rusije*, stav 131). Na samom početku, nacionalni pravni sistem dužan je da pripiše i identifikuje imovinska prava, a podnosilac predstavke treba da utvrdi preciznu prirodu tog prava u nacionalnom zakonodavstvu, kao što treba da dokaže da je on vlastan da to pravo uživa. Presuda kojom je ustavni sud proglasio neki propis neustavnim, ali je odložio njenu primenu, nije stvorila legitimno očekivanje za vreme dok presuda nije postala izvršna [*Dobrowolski i drugi protiv Poljske (dec.)*, stav 28].

14. Kada postoji spor o tome da li podnosilac predstavke ima imovinski interes koji podleže zaštiti po članu 1. Protokola br. 1, od Suda se traži da utvrdi pravni položaj podnosioca predstavke (*J. A. Pye (Oxford) Ltd i J. A. Pye (Oxford) Land Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 61). Sud nije ustanovio da postoji dovoljan imovinski interes koji bi mogao predstavljati „imovinu” u predmetu u kome se likvidacija imanja oca podnositeljke predstavke dogodila znatno pre nego što je očinstvo utvrđeno [*Wysowska protiv Poljske (dec.)*, stavovi 51–52].

15. S druge strane, kada su domaći sudovi proglasili važećim testament supruga podnositeljke predstavke, a sama podnositeljka potom prihvatila ugovorom overenim kod javnog beležnika imanje svog supruga i nakon čega je u katastru izvršen prenos zemljišta na nju, Sud je zaključio da je imovinski interes podnositeljke predstavke za nasleđivanje supruga bio takve prirode i dovoljan da je priznao da to predstavlja „imovinu“ (*Molla Sali protiv Grčke* [GC], stavovi 128–132).

i. Legitimna očekivanja

16. U izvesnim okolnostima „legitimno očekivanje“ da će se dobiti neko dobro takođe može uživati zaštitu prema članu 1. Protokola br. 1. (*Pressos Compania Naviera S. A. i drugi protiv Belgije*, stav 31; *a contrario Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (dec.)* [GC], stav 73).

17. Da bi neko „očekivanje“ bilo „legitimno“, ono mora biti po svojoj prirodi konkretnije od puke nade i mora biti zasnovano na zakonskoj odredbi ili nekom zakonskom aktu, kao što je sudska odluka koja se odnosi na imovinski interes o kome je reč (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stavovi 49–50; *Centro Europa 7 S. R. L. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 173; *Saghinadze i drugi protiv Gruzije*, stav 103; *Ceni protiv Italije*, stav 39; *Bélné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 75).

18. Pojam „legitimnog očekivanja“ u kontekstu člana 1. Protokola br. 1. Sud je prvi put razradio u predmetu *Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske*, stav 51. U tom predmetu Sud je ustanovio da je „legitimno očekivanje“ nastalo onda kada je dodeljena urbanistička dozvola na osnovu koje su preduzeća koja su podnela predstavku kupila zemljište uverena da će na njemu moći da podižu objekte. Urbanistička dozvola, koju organ nadležan za urbanizam nije mogao da opozove, predstavljala je „sastavni deo imovine preduzeća koja su podnela predstavku“ (*ibid.*, stav 51; *Stretch protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 35, u vezi sa ostvarivanjem mogućnosti da se obnovi dugoročni zakup, i *Ceni protiv Italije*, stav 43, u vezi sa potpisanim predugovorom za kupovinu stana, isplatom pune cene i podnosiočevim ulaskom u posed tog stana). U toj kategoriji predmeta, „legitimno očekivanje“ se dakle zasniva na razumno osnovanom oslanjanju na pravni akt koji ima zdrav zakonski osnov i odnosi se na imovinska prava (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 47).

19. Drugi aspekt pojma „legitimno očekivanje“ ilustrovan je u predmetu *Pressos Compania Naviera S. A. i drugi protiv Belgije*, stav 31. Na osnovu niza odluka Kasacionog suda, Sud je stao na stanovište da podnosioci predstavke mogu tvrditi da su imali „legitimno očekivanje“ da će njihova potraživanja po osnovu brogarskih nesreća biti rešavana u skladu sa opštim zakonom o deliktnim potraživanjima, na osnovu koga takva potraživanja nastaju čim je šteta naneta. „Legitimno očekivanje“ tu nije samo po sebi proizvelo imovinski interes; ono se odnosilo na način na koji će potraživanje okvalifikovano kao „dobro“ biti tretirano prema unutrašnjem pravu (*Draon protiv Francuske* [GC], stav 70; *Maurice protiv Francuske* [GC], stavovi 67–69). Slično tome, u predmetu *Uzan i drugi protiv Turske*, stav 193, Sud je ustanovio da su maloletni podnosioci predstavke imali legitimno očekivanje koje je ulazilo u obim pojma „imovina“, a domaći sudovi su priznali zakonski kapacitet tih maloletnika da nasleđem i donacijom steknu određena prava.

20. Nasuprot tome, ne može se reći da proističu ikakva legitimna očekivanja onda kada se vodi spor u pogledu ispravnog tumačenja i primene unutrašnjeg prava, a domaći sudovi odbiju zahteve podnosilaca predstavke (*Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 65; *Centro Europa 7 S. R. L. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 173; *Bélné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 75; *Karachalios protiv Grčke (dec.)*, stav 46; *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [GC], stav 149).

21. Legitimna očekivanja ne nastaju ni u situaciji u kojoj se podnosilac predstavke oslanja samo na činjenicu da su članovi tužene vlade dali političke izjave koje su povoljne za zahteve za restituciju koje je podneo taj podnosilac (*Bata protiv Češke Republike (dec.)*, stav 77) ili na programsku deklaraciju koja se odnosila na budući zakon koji na kraju nije ni usvojen (*Zamoyski-Brisson protiv Poljske (dec.)*, stav 78).

22. U predstavkama koje su se odnosile na druga potraživanja, a ne na potraživanja u vezi s postojećom „imovinom“, u sudskoj praksi Suda na različite načine je razmatran zahtev da sve okolnosti datog

predmeta, sagledane u celini, upućuju na to da podnosilac predstavke ima pravo na supstancijalni interes (*Bélné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 76). Kao primer možemo navesti to da je u jednom broju predmeta Sud ispitivao da li su podnosioci predstavke imali „potraživanje koje je u dovoljnoj meri utvrđeno da se može smatrati utuživim” (*Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (dec.)* [GC], stav 74); da li je utvrđeno postojanje „dokazivog prava na socijalnu pomoć prema domaćim zakonima” (*Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)* [GC], stav 51); ili da li su lica o kojima je reč ispunila „pravne uslove utvrđene u domaćem zakonodavstvu za primanje bilo kog određenog oblika socijalnih davanja” (*Richardson protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*, stav 17).

23. Sudska praksa Suda ne tretira postojanje „istinskog spora” ili „utuživog potraživanja” kao kriterijum za odlučivanje o tome da li postoji „legitimno očekivanje” koje je zaštićeno članom 1. Protokola br. 1, za razliku od konteksta u kome se utvrđuje da li se član 6. Konvencije u svom građansko-pravnom aspektu može primeniti na postupak u datom predmetu (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stavovi 50. i 52; *Draon protiv Francuske* [GC], stav 68). Stoga nije nužno da postoje potraživanja koja su obuhvaćena obimom pojma „imovina” u smislu člana 1. Protokola br. 1. da bi se član 6. stav 1. primenio na postupak na koji se podnosilac predstavke pritužuje. Činjenica da podnosioci nisu imali legitimno očekivanje da im imovina bude vraćena prema supstancijalnim odredbama unutrašnjeg prava bila je dovoljna da isključi mogućnost da se član 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju primeni na okolnosti konkretnog predmeta. U isto vreme, to nije bilo dovoljno da se isključi mogućnost da će, kada se povede istinski i ozbiljan spor u vezi s postojanjem imovinskih prava jemstva po članu 6. stav 1. biti primenljiva (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 52; *J. S. i A. S. protiv Poljske*, stav 51).

24. U celini uzev, bez obzira na različitosti izraza koji se u sudskoj praksi koriste u vezi sa zahtevom da postoji osnov u domaćem pravu koji proizvodi imovinski interes, njihov opšti ton se može rezimirati na sledeći način: da bi se priznalo da „legitimno očekivanje” predstavlja „imovinu”, podnosilac predstavke mora imati utuživo pravo koje, kada se primeni načelo utvrđeno u stavu 52. Presude u predmetu *Kopecký protiv Slovačke* [GC] (vidi naredno poglavlje o potraživanjima i dugovima utvrđenim na osnovu presude), ne može zaostajati za supstancijalnim imovinskim koji je u dovoljnoj meri utvrđen prema unutrašnjem pravu (*Bélné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 79).

c. Različite vrste „imovine” i drugih vlasničkih interesa

i. Potraživanja i dugovi na osnovu presude

25. Da bi neko potraživanje moglo da se smatra „imovinom” koja spada u polje dejstva člana 1. Protokola br. 1, lice koje potražuje mora utvrditi da ima dovoljan osnov u unutrašnjem pravu, na primer ustaljenu sudsku praksu domaćih sudova koja to potraživanje potvrđuje (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 52; *Plechanow protiv Poljske*, stav 83; *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [GC], stav 94; *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 65; *Haupt protiv Austrije (dec.)*, stav 47; *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [GC], stav 142). Kada je to utvrđeno, onda se može uvesti u igru pojam „legitimno očekivanje” (*Draon protiv Francuske* [GC], stav 65).

26. Kada je reč o potraživanjima, pojam „legitimnih očekivanja” odnosi se i na način na koji bi potraživanje koje je okvalifikovano kao „imovina” bilo tretirano prema unutrašnjem pravu i posebno se odnosi na oslanjanje na činjenicu da bi se ustanovljena sudska praksa domaćih sudova primenila na isti način (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 48).

27. Nasuprot tome, Sud je isključio mogućnost da se primeni pojam „legitimna očekivanja” na utvrđeno potraživanje koje nije moglo biti ostvareno zbog zakonodavne intervencije kakva se mogla predvideti (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 69).

28. Uslovno potraživanje koje istekne zbog toga što uslov nije ispunjen ne predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola br. 1. (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 35; *Knez Hans-Adam II od Lihtenštajna protiv Nemačke* [GC], stav 83; *Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (dec.)* [GC], stav 69).

29. Dug po presudi koji je u dovoljnoj meri ustanovljen da bude izvršni predstavlja „imovinu“ (*Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, stav 59; *Burdov protiv Rusije*, stav 40; *Gerasimov i drugi protiv Rusije*, stav 179; *Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine*, stav 45; *Streltsov i drugi predmeti „vojnih penzionera iz Novočerkaska“ protiv Rusije*, stav 58). Nasuprot tome, dug po presudi koja nije pravnosnažna, pa samim tim nije naplativ bez odlaganja ne može se smatrati „dovoljno ustanovljenim da bi bio izvršni“, te on, samim tim, ne predstavlja „imovinu“.

30. Povreda člana 1. Protokola br. 1. u vezi sa članom 14. Konvencije može nastupiti onda kada je uslov diskriminatoran (*Zeibek protiv Grčke*, stavovi 45–46). Nasledstvo i potraživanja po osnovu nasleđivanja koja se odnose na razliku u postupanju smatraju se „imovinom“ (*Marckx protiv Belgije*, stavovi 52–55; *Fabris protiv Francuske* [GC], stavovi 52–55).

ii. Akcije preduzeća i drugi finansijski instrumenti

31. U celini uzev, akcije preduzeća koje imaju određenu ekonomsku vrednost, pored toga što podrazumevaju i određena prava na osnovu kojih je akcionaru omogućeno da utiče na kompaniju, mogu se smatrati „imovinom“ (*Olczak protiv Poljske (dec.)*, stav 60; *Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, stav 91; *Shesti Mai Engineering OOD i drugi protiv Bugarske*, stav 77). To obuhvata i posredno potraživanje u odnosu na imovinu preduzeća, uključujući pravo na udeo u toj imovini u slučaju likvidacije, ali i druga odnosna prava, naročito glasačka prava i pravo da se utiče na ponašanje i poslovnu politiku preduzeća (*Company S. i T. protiv Švedske*, Odluka Komisije; *Reisner protiv Turske*, stav 45; *Marini protiv Albanije*, stav 165).

32. U izvesnim okolnostima isključivi vlasnik preduzeća može tvrditi da je „žrtva“ u smislu člana 34. Konvencije u pogledu spornih mera koje su preduzete u odnosu na njegovo preduzeće (*Ankarcrona protiv Švedske (dec.)*; *Glas Nadezhda EOOD i Anatolij Elenkov protiv Bugarske*, stav 40). Međutim, kada to nije slučaj, onda to što se ignoriše preduzeće kao pravno lice može biti opravdano jedino u izuzetnim okolnostima, naročito onda kada je jasno ustanovljeno da nije moguće da se preduzeće obrati institucijama Konvencije preko organa koji su osnovani na osnovu njegovog statuta ili – u slučaju likvidacije – preko stečajnih upravnika [*Agrotexim i drugi protiv Grčke*, stav 66; *Lekić protiv Slovenije* [GC], stav 111; *CDI Holding Aktiengesellschaft i drugi protiv Slovačke (dec.)*; *Meltex Ltd i Movsesyan protiv Jermenije*, stav 66; *Veselá i Loyka protiv Slovačke (dec.)*] ili onda kada su akti ili odluke na koje se pritužba odnosi povezani s postupcima takvih lica kao što je stečajni upravnik koji postupa u ime preduzeća (*G. J. protiv Luksemburga*, stav 24).

33. U predmetu *Lekić protiv Slovenije* [GC], stav 111, Sud je razjasnio da je test *Agrotexim* primenjen u više navrata kada se radilo o zahtevima akcionara da budu identifikovani s preduzećem u smislu dobijanja statusa „žrtve“ – što bi, jezikom Međunarodnog suda pravde (MSP), značilo da im se taj status „prizna iznutra“. Međutim, linija sudske prakse koju simboliše predmet *Agrotexim* ne može se neposredno transponovati na predmete koji se tiču podizanja „korporacijske koprene“ s preduzeća sa ograničenom odgovornošću u interesu njegovih kreditora – ili „spolja“, rečeno jezikom MSP. U situacijama u kojima je preduzeće sa ograničenom odgovornošću korišćeno samo kao fasada za prevarne postupke njegovih vlasnika ili rukovodilaca, probijanje te korporacijske fasade može biti primereno rešenje za odbranu prava njegovih poverilaca, uključujući državu i, samo po sebi, nije loše (*Khodorkovskiy i Lebedev protiv Rusije*, stav 877). Osim toga, u predmetima koje su pokrenuli poverioci državnih preduzeća sa ograničenom odgovornošću ili banaka, Sud je ustanovio da je bio prekršen član 1. Protokola br. 1. zbog toga što je tužena država odbila da plati dug spornog preduzeća ili banke, skrivajući se iza fasade korporacije (*Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stavovi 114–115). Sud se u tom smislu oslanjao na sledeće činioce: da li je država isisavala korporacijske fondove na štetu preduzeća i njegovih akcionara,

da li je propustila da se uzdrži, odnosno da li nije uspela da se drži na odstojanju s tim preduzećem i da li je na neki drugi način postupala zloupotrebljavajući korporacijski oblik (*ibid.*).

34. Konačno, član 1. Protokola br. 1. proširuje se i na obveznice koje su predmet pregovora na tržištu kapitala, koje se prenose s jednog na drugog nosioca i čija vrednost može fluktuirati zavisno od čitavog niza činilaca (*Mamatas i drugi protiv Grčke*, stav 90). Međutim, ocenjeno je da „obveznice sa specijalnom namenom” ili „robne” državne obveznice koje su izvorno pružale pravo da se dobije automobil u naturi i koje su potom postale predmet okvirnog zakona u periodu koji je nastupio neposredno po ratifikaciji Konvencije i koje u potonjem periodu nisu obuhvatile pravo na sticanje imovine [*Grishchenko protiv Rusije (dec.)*].

iii. Profesionalna klijentela

35. Sud je priznao da prava nalik na imovinska prava postoje u predmetima koji su se odnosili na profesionalnu praksu gde su podnosioci o kojima je reč sopstvenim naporima i trudom izgradili klijentelu koja je, u mnogim aspektima, imala prirodu privatnog prava i predstavlja dobro pa, stoga, i imovinu u smislu prve rečenice člana 1. Protokola br. 1. (*Lederer protiv Nemačke (dec.)*; *Buzescu protiv Rumunije*, stav 81; *Wendenburg i drugi protiv Nemačke (dec.)*; *Olbertz protiv Nemačke (dec.)*; *Döring protiv Nemačke (dec.)*; *Iatridis protiv Grčke* [GC], stav 54; *Van Marle i drugi protiv Holandije*, stav 41; *Malik protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 89; *Rola protiv Slovenije*, br. 12096/14 i 39335/16; stav 71; za sveobuhvatni pregled sudske prakse vidi *Könyv-Tár Kft i drugi protiv Mađarske*, stavovi 31–32).

iv. Poslovne licence

36. Licenca za bavljenje nekim biznisom predstavlja imovinu; ukidanje te licence je mešanje u pravo zajemčeno članom 1. Protokola br. 1. (*Megadat.com SRL protiv Moldavije*, stavovi 62–63; *Bimer S. A. protiv Moldavije*, stav 49; *Rosenzweig i Bonded Warehouses Ltd. protiv Poljske*, stav 49; *Capital Bank AD protiv Bugarske*, stav 130; *Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske*, stav 53; *Vékony protiv Mađarske*, stav 29; *Fredin protiv Švedske (br. 1)*, stav 40; *Malik protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 90).

37. Dozvola za rad banke čije je ukidanje automatski proizvelo otvaranje obaveznog stečajnog postupka nad bankom smatrana je „imovinom” (*Capital Bank AD protiv Bugarske*, stav 130).

38. Osim toga, licenca za zemaljsko emitovanje televizijskog programa u celoj državi, ali bez dodele frekvencija za emitovanje, lišena je svoje suštine (*Centro Europa 7 S. R. L. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 177).

39. Slično tome, dozvola za izlov mlađi dagnje, povezana sa uobičajenim akvakulturnim biznisom podnosioca predstavke, smatrana je „imovinom”, pa je privremena zabrana izlova mlađi dagnje ocenjena kao ograničenje te dozvole (*O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd protiv Irske*, stav 89).

v. Budući prihod

40. Član 1. Protokola br. 1. ne stvara pravo na sticanje imovine (*Denisov protiv Ukrajine* [GC], stav 137). Budući prihod predstavlja „imovinu” samo ako je taj prihod zarađen ili ako postoji utuživo potraživanje u tom smislu [*Ian Edgar (Liverpool) Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*; *Wendenburg i drugi protiv Nemačke (dec.)*; *Levänen i drugi protiv Finske (dec.)*; *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 64; *Denisov protiv Ukrajine* [GC], stav 137].

41. Nasuprot tome, obim poslovne aktivnosti neke humanističke profesije – gde nema fiksnog prihoda ni garantovanog obrta – koji je predmet svih rizika ekonomskog života ne predstavlja „imovinu” (*Greek Federation of Customs Officers, Gialouris i drugi protiv Grčke*, Odluka Komisije).

vi. Intelektualna svojina

42. Član 1. Protokola br. 1. primenjuje se na intelektualnu svojinu kao takvu (*Anheuser-Busch Inc.*

protiv Portugalije [GC], stav 72).

43. On je primenljiv na zahteve za registraciju robnog žiga, čak i pre nego što je taj robni žig registrovan (*Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 78), kao i *a fortiori* na robne žigove (*Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A. S. protiv Turske*, stav 37), patente (*Smith Kline i French Laboratories Ltd protiv Holandije* (dec.); *Lenzing AG protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije), autorsko pravo (*copyright*) [*Melnychuk protiv Ukrajine* (dec)]. Vlasnici autorskih prava zaštićeni su članom 1. Protokola br. 1 (*Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske* (dec.); *SIA AKKA/LAA protiv Letonije*, stav 41). Pravo na objavljivanje prevoda nekog romana takođe spada u polje dejstva ove odredbe (*SC Editura Orizonturi SRL protiv Rumunije*, stav 70), kao i pravo na muzička dela i ekonomske interese koji se iz njih izvode, takođe na osnovu sporazuma o licenci (*SIA AKKA/LAA protiv Letonije*, stav 55).

vii. Zakup imovine i stanarska prava

44. U nekim predmetima Sud je smatrao zakup imovinskim interesom koji uživa zaštitu člana 1. Protokola br. 1. (*Stretch protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 32–35; *Bruncona protiv Finske*, stav 79; *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [GC], stav 140). U presudi donetoj u predmetu *Di Marco protiv Italije*, stavovi 48–53, Sud je smatrao da su legitimna očekivanja podnosioca predstavke u vezi sa imovinskim interesima, kao što su korišćenje zemljišta i komercijalna delatnost u vezi s tim, dovoljno važne da predstavljaju „imovinu” u smislu člana 1. Protokola br. 1.

45. Kada je reč o stambenim pitanjima, jedno od ključnih pitanja je često da li je primenljiv član 1. Protokola br. 1. (vidi takođe „Uništenje imovine u situacijama međunarodnih ili unutrašnjih oružanih sukoba”).

46. U predmetu *S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.), u kome je Komisija rešavala, podnositeljka je više godina živela u istopolnom odnosu sa ženom koja je bila stanarka u kući čiji je vlasnik bila lokalna vlast. Sama podnositeljka predstavke nije imala stanarsko niti bilo kakvo drugo pravo na tu kuću. Posle smrti njene partnerke, lokalne vlasti su pokrenule postupak protiv podnositeljke predstavke i dobile sudsko rešenje o njenom iseljenju. Komisija je ustanovila da ne postoji nikakva ugovorna veza između podnositeljke predstavke i lokalne vlasti, kao i da činjenica da podnositeljka predstavke već neko vreme živi u toj kući bez zakonskog stanarskog prava ne može predstavljati „imovinu” u smislu člana 1. Protokola br. 1.

47. Kada je reč o postojanju „imovine”, odluka Komisije u predmetu *Durini protiv Italije* odnosila se na tvrdnje jedne majke i njenih kćerki da je trebalo da im se prizna pravo da nastave živeti u porodičnom zamku (koji inače pripada jednoj fondaciji) uprkos tome što je u testamentu njihovog pokojnog muža i oca iz 1918. godine bilo utvrđeno da to pravo treba da pripadne prvorođenom muškom potomku. Komisija je stala na stanovište da pravo na život u zamku koji određeno lice ne poseduje nije „imovina” u smislu člana 1. Protokola br. 1, te da stoga ta odredba nije primenljiva u datom predmetu.

48. Konačno, priroda prava podnosioca predstavke na „zakup socijalnog stana” (*bail social*) ne predstavlja „imovinu” prema članu 1. Protokola br. 1. (*Tchokontio Happi protiv Francuske*, stav 60) zato što je, prema presudi domaćeg suda, podnosiocu predstavke bilo priznato pravo na korišćenje, a ne pravo na sticanje stana.

viii. Socijalna davanja/penzije

49. U starijoj sudskoj praksi organa Konvencije smatralo se da se na osnovu uplate obaveznih doprinosa za sisteme socijalnog osiguranja bilo koje vrste stiče pravo koje je zaštićeno po osnovu člana 1. Protokola br. 1. samo onda kada postoji direktna veza između visine uplaćenih doprinosa i dodeljenih davanja (naknada) (*Müller protiv Austrije*, Odluka Komisije, str. 49). Ako ta veza nije postojala, podnosilac predstavke ni u jednom trenutku nije imao udeo u fondu koji je moguće identifikovati i potraživati (*G. protiv Austrije*, Odluka Komisije, str. 86; *Kleine Staarman protiv Holandije*, Odluka Komisije, str. 166).

50. Međutim, u jednom broju kasnijih predmeta Sud je dosledno zastupao stanovište da čak i socijalno

davanje u sistemu koji nije zasnovan na uplati doprinosa može predstavljati vlasništvo u smislu člana 1. Protokola br. 1. [*Bucheň protiv Češke Republike*, stav 46; *Koua Poirrez protiv Francuske*, stav 37; *Wessels-Bergervoet protiv Holandije (dec.)*; *Van den Bouwhuijsen i Schuring protiv Holandije (dec.)*].

51. Nesigurnost u pogledu primenljivosti ove odredbe na naknade iz socijalnog osiguranja konačno je razjašnjena u predmetu *Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)* [GC], stavovi 47–56. Sud je primetio da u većini država postoji širok dijapazon socijalnih davanja koja su tako koncipirana da predstavljaju dodeljeno pravo. Ta davanja se finansiraju na više različitih načina: neke se plaćaju uplatama doprinosa u određeni fond; neke zavise od evidencije doprinosa lica koje tu naknadu ili to davanje potražuje; mnoge se isplaćuju iz opšteg oporezivanja na osnovu zakonom utvrđenog statusa. S obzirom na raznolikost načina finansiranja i uzajamnu povezanost naknada u većini sistema socijalne zaštite više nije bilo opravdano smatrati da samo ona davanja koja su finansirana iz doprinosa uplaćenih u određeni fond spadaju u polje dejstva člana 1. Protokola br. 1. Štaviše, ako bi se isključile naknade isplaćene iz sistema opšteg oporezivanja, to bi značilo da se zanemaruje činjenica da mnoga lica koja potražuju naknadu po tom sistemu takođe doprinose njegovom finansiranju time što plaćaju porez.

52. U savremenoj demokratskoj državi opstanak mnogih pojedinaca tokom jednog dela ili tokom celog njihovog života u potpunosti zavisi od naknada po osnovu socijalnog osiguranja i davanja po osnovu socijalne zaštite. Mnogi unutrašnji pravni sistemi priznaju da je takvim pojedincima potreban određeni stepen sigurnosti i izvesnosti i predviđaju pravo na isplatu naknada – zavisno od ispunjenja uslova na osnovu kojih se polaže pravo na tu naknadu. Kada pojedinac na osnovu domaćeg zakona ima dokazivo pravo na neko socijalno davanje, važnost tog njegovog interesa treba da bude odražena i time što će se smatrati da je primenljiv član 1. Protokola br. 1. (*Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)* [GC], stav 51; *Moskal protiv Poljske*, stav 39; *Andrejeva protiv Letonije* [GC], stav 77).

53. Član 1. Protokola br. 1. ne uvodi nikakvo ograničenje za slobodu visokih strana ugovornica da same odluče da li će imati bilo kakav oblik sistema socijalnog osiguranja ili da izaberu vrstu ili iznos davanja koji će biti obezbeđeni u nekom takvom sistemu (*Sukhanov i Ilchenko protiv Ukrajine*, stav 36; *Kolesnyk protiv Ukrajine (dec.)*, stavovi 89. i 91; *Fakas protiv Ukrajine (dec.)*, stavovi 34, 37–43, 48; *Fedulov protiv Rusije*, stav 66). Međutim, ako visoka strana ugovornica ima na snazi zakon kojim se utvrđuje pravo na isplatu socijalne naknade – bez obzira da li je ta naknada uslovljena prethodnim uplatama doprinosa – taj zakon stvara imovinski interes koji spada u polje dejstva člana 1. Protokola br. 1. za lica koja ispunjavaju uslove propisane tim zakonom (*Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)* [GC], stav 54).

54. Zakon kojim se predviđa isplata starosne penzije, bez obzira da li je ta penzija uslovljena prethodnim plaćanjem doprinosa, stvara imovinski interes koji spada u polje dejstva tog člana za lica koja ispunjavaju propisane uslove (*Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 64).

55. Kada lice o kome je reč ne ispunjava zakonske uslove propisane unutrašnjim pravom za dodelu bilo kog određenog oblika socijalnih davanja ili penzije (*Bellet, Huertas i Vialatte protiv Francuske (dec.)*, stav 5), onda ne postoji mešanje u prava po osnovu člana 1. Protokola br. 1. (*Rasmussen protiv Poljske*, stav 71) ako su se uslovi promenili pre nego što je podnosilac predstavke ispunio uslove za isplatu određene naknade (*Richardson protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*, stav 17). Kada je obustavljena isplata ili smanjena penzija ne zbog promena u okolnostima podnosioca predstavke, nego zato što se promenio zakon ili načina njegove primene, to može predstavljati mešanje u prava po osnovu člana 1. Protokola br. 1. (*Béláné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 86). Osim toga, utvrđeno je da je član 1. Protokola br. 1. primenljiv kada je podnositeljki predstavke bilo naloženo da vrati socijalne naknade koje je primila, u dobroj veri, pozivajući se na upravnu odluku i kada se radilo o grešci koju su počinile vlasti (*Čakarević protiv Hrvatske*, stavovi 54–65).

56. U predmetu *Gaygusuz protiv Austrije*, stav 41, Sud je utvrdio da pravo na hitnu, vanrednu pomoć – socijalno davanje povezano sa uplatama doprinosa u fond za osiguranje za slučaj nezaposlenosti – predstavlja, u meri u kojoj je to predviđeno u merodavnom pravu, imovinsko pravo u smislu člana 1. Protokola br. 1. U predmetu *Klein protiv Austrije*, stav 57, konstatovano je da je pravo na penziju koja

se isplaćuje iz advokatskog penzionog sistema bilo povezano sa uplatama doprinosa, i da, ako su ti doprinosi bili uplaćivani, tom licu ne može biti uskraćena isplata. Stoga doprinosi penzionom fondu mogu, u određenim okolnostima i prema unutrašnjem pravu, da stvore imovinsko pravo [*Kjartan Ásmundsson protiv Islanda*, stav 39; *Apostolakis protiv Grčke*, stavovi 28. i 35; *Bellet, Huertas i Vialatte protiv Francuske* (dec.); *Skórkiewicz protiv Poljske* (dec.)]. Više detalja o tome vidi u poglavlju o predmetima u vezi sa socijalnom zaštitom, dole.

57. U predmetu *Fedulov protiv Rusije*, stavovi 70–72, Sud je takođe stao na stanovište da je činjenica da je izvesno lice sa invaliditetom imalo pravo na besplatne lekove (radilo se o lekovima za rak) predstavljala „legitimno očekivanje” pa je stoga bio primenljiv član 1. Protokola br. 1.

ix. Uništenje imovine u situacijama međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba – potreban standard dokazivanja

58. U slučajevima u kojima su se podnosioci predstavki prituživali zbog uništenja svojih kuća u kontekstu oružanih sukoba, Sud je prihvatao zahtev za priznanje vlasništva na osnovu izvoda iz katastra stambenih objekata koji je izdala gradska uprava posle napada zbog koga su se podnosioci pritužili (*Kerimova i drugi protiv Rusije*, stav 293). U predmetu *Damayev protiv Rusije*, stavovi 108–111, Sud je smatrao da podnosilac predstavke koji se pritužuje zbog uništenja svoje kuće mora da navede bar kratak opis imovine o kojoj je reč. Kao dalje primere *prima facie* dokaza vlasništva nad imovinom ili stanovanja u njoj, Sud je prihvatao isprave kao što su vlasnički listovi, izvodi iz zemljišnih knjiga ili poreskih registara, dokumenti lokalne uprave, planovi, fotografije i potvrde o održavanju, kao i dokazi o isporuci pošte, iskazi svedoka ili bilo koji drugi relevantni dokazi [*Prokopovich protiv Rusije*, stav 37; *Elsanova protiv Rusije* (dec.)]. Isto je tako ocenjeno da takozvani tehnički pasoši, kao „popisno-tehnički dokumenti” predstavljaju indirektan dokaz o pravu na vlasništvo nad kućama i zemljištem (*Chiragov i drugi protiv Jermenije* [GC], stavovi 140–141). U celini gledano, ako podnosilac predstavke ne dostavi nikakav dokaz o pravu na vlasništvo nad imovinom ili o stanovanju u toj imovini, njegove pritužbe o uništenju te imovine moraju biti bezuspešne jer Sud ne može da bude uveren da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih bi mogao da prihvati da je imanje o kome je reč postojalo i da je predstavljalo „imovinu” podnosioca predstavke u smislu navedenog člana (*Sargsyan protiv Azerbejdžana* [GC], stav 183; *Lisnyy i drugi protiv Ukrajine i Rusije* (dec.), stavovi 26–27).

59. U predmetu *Doğan i drugi protiv Turske*, gde se radilo o prinudnom iseljenju seljana iz jednog regiona u jugoistočnoj Turskoj u vreme vanrednog stanja i o višegodišnjem odbijanju da im se dozvoli da se vrate u svoje selo, tužena država je iznela kao prigovor da neki od podnosilaca predstavke nisu dostavili vlasničke listove kojima bi potvrdili da zaista poseduju imovinu u tom selu. Sud je stao na stanovište da nije neophodno da on odluči da li podnosioci predstavke, bez vlasničkog lista, imaju imovinsko pravo prema domaćem zakonodavstvu. Pitanje koje se ovde postavljalo bilo je da li ukupne ekonomske aktivnosti koje su obavljali podnosioci predstavke predstavljaju „imovinu” koja ulazi u polje dejstva člana 1. Protokola br. 1. Pošto je na to pitanje odgovorio potvrdno, Sud je konstatovao da je nesporno da su svi podnosioci predstavke do 1994. godine živeli u selu Bojdaš. Iako to nije bila registrovana imovina, oni su živeli u kućama koje su podigli na zemlji svojih predaka ili u kućama svojih očeva i obrađivali zemljište koje je pripadalo njihovim očevima i imali su nesporno pravo na zajedničko zemljište u selu, kao što su pašnjaci, livade i šumsko zemljište, a egzistenciju su obezbeđivali tako što su se bavili stočarstvom i sečom šume. Svi ti ekonomski resursi i prihod koji su podnosioci predstavke od njih ostvarivali smatrali su se „imovinom” u smislu člana 1. Protokola br. 1. (*ibid.*, stav 139).

60. Ukratko rečeno, podnosioci predstavke dužni su da dostave *prima facie* dokaze kojima potkrepljuju svoje pritužbe po osnovu člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju o uništenju imovine u kontekstu oružanog sukoba.

x. Ljudski embrioni

61. S obzirom na ekonomski i materijalni obim dejstva člana 1. Protokola br. 1, ljudski embrioni se ne mogu svesti na „imovinu” u smislu te odredbe (*Parrillo protiv Italije* [GC], stav 215).

B. Mešanje u pravo na neometano uživanje svoje imovine

1. Pristup zasnovan na „tri pravila”

62. Kada se Sud uveri da je član 1. Protokola br. 1. primenljiv u okolnostima konkretnog predmeta, on pristupa materijalnoj analizi okolnosti na koje se pritužba odnosi.

63. Član 1. Protokola br. 1. sadrži tri zasebna pravila. Prvo pravilo, utvrđeno u prvoj rečenici prvog stava, uopšteno je po svojoj prirodi i ono izražava načelo neometanog uživanja imovine. Drugo pravilo, koje je sadržano u drugoj rečenici prvog stava, odnosi se samo na lišenje „imovine” i podvrgava ga određenim uslovima. Treće pravilo, koje je iskazano u drugom stavu, priznaje da visoke strane ugovornice imaju pravo, *inter alia*, da regulišu upotrebu vlasništva u skladu sa opštim interesom (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stav 61; *latridis protiv Grčke* [GC], stav 55; *J. A. Pye (Oxford) Ltd i J. A. Pye (Oxford) Land Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 52; *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 62; *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 98; *Immobiliare Saffi protiv Italije* [GC], stav 44; *Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 134; and *Vistiņš i Perepjolkins protiv Letonije* [GC], stav 93).

64. Ta tri pravila nisu „zasebna” u tom smislu da su nepovezana; drugo i treće pravilo odnose se na određene slučajeve mešanja u pravo na neometano uživanje svoje imovine i stoga ih treba tumačiti u svetlu opšteg načela izraženog u prvom pravilu (*Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke* [GC], stav 50; *Bruncrona protiv Finske*, stav 65; *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 62) (za više detalja vidi pododeljke o lišavanju vlasništva, regulisanju korišćenja ili opštem pravilu).

65. Da bi mešanje bilo kompatibilno sa članom 1. Protokola br. 1, ono mora ispuniti određene kriterijume: mora biti u skladu sa načelom zakonitosti i mora težiti legitimnom cilju sredstvima koja su razumno srazmerna cilju kome se teži (*Beyeler protiv Italije* [GC], stavovi 108–114).

66. Na tom pristupu je strukturisan metod koji Sud koristi za ispitivanje predmeta kada se uveri da je primenljiv član 1. Protokola br. 1. (vidi poglavlje o primenljivosti člana 1. Protokola br. 1). Pristup se sastoji od niza uzastopnih koraka u kojima se odgovara na sledeća pitanja: da li je došlo do mešanja u pravo podnosioca predstavke na neometano uživanje njegove „imovine”? Ako je odgovor potvrđan, da li to mešanje predstavlja lišavanje imovine? Ako je određen, da li je reč o regulisanju korišćenja imovine? Ako se mere koje su uticale na prava podnosioca predstavke ne mogu smatrati ni lišavanjem „imovine” ni regulisanjem korišćenja vlasništva, da li Sud može da tumači činjenice predmeta u svetlu opšteg pravila o neometanom uživanju „imovine”?

67. U velikoj većini slučajeva kada Sud utvrdi da mešanje nije podlegalo uslovima predviđenim zakonom niti je bilo u javnom interesu, on ustanovljava povredu Konvencije već iz samog tog razloga i ne smatra da treba dalje da analizira srazmernost mera koje su predmet pritužbe (*Simonyan protiv Jermenije*, stavovi 25–26; *Vijatović protiv Hrvatske*, stav 58; *Gubiyev protiv Rusije*, stav 83; *Dimitrovi protiv Bugarske*, stavovi 52–56; *Bock i Palade protiv Rumunije*, stavovi 58–65) (za više detalja vidi pododeljke o načelu zakonitosti i javnom ili opštem interesu).

68. Međutim, u određenim retkim slučajevima Sud jedno od tih pitanja ostavlja otvorenim i nastavlja da razmatra predmet sa stanovišta srazmernosti (*Megadat.com SRL protiv Moldavije*, stav 67. i *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TIC. A.Ş. protiv Bugarske*, stav 43) [za više detalja vidi pododeljak o srazmernosti i povezanim pitanjima (pravična ravnoteža, naknada, unutrašnje polje slobodne procene)].

69. Kada se Sud uveri da je došlo do mešanja u prava podnosioca predstavke, on u svakom predmetu ispituje u koju kategoriju spada mešanje koje je predmet pritužbe. Ako je vlasništvo podnosioca predstavke prekinuto na osnovu odredaba unutrašnjeg prava, onda Sud ispituje predmet sa stanovišta druge rečenice prvog stava, odnosno kao lišavanje „imovine”. Lišavanje „imovine” obuhvata čitav niz situacija, bez obzira kako su te situacije kvalifikovane u unutrašnjem pravu, u kojima je ugašena sama suština nekog pojedinačnog prava.

70. Mere koje nisu toliko invazivne kao što je invazivna eksproprijacija Sud može okvalifikovati kao „regulisanje korišćenja imovine”. U određenim slučajevima treba utvrditi vrlo preciznu granicu između mera koje se kvalifikuju kao „regulisanje korišćenja imovine” i mera koje predstavljaju lišenje „imovine”. Isto to važi i kada je reč o distinkciji koju treba napraviti između „regulisanja korišćenja imovine” i mera koje Sud analizira sa stanovišta prvog opšteg načela neometanog uživanja „imovine”. U celini uzev, što je mera manje nametljiva, to će se pre analizirati sa stanovišta prvog opšteg pravila nego sa stanovišta regulisanja korišćenja imovine.

71. Sud može različito okvalifikovati slične mere (npr. u predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stavovi 62–64, nalog za eksproprijaciju u kombinaciji sa zabranom gradnje na duži rok analiziran je sa stanovišta regulisanja korišćenja imovine, dok je slična mera u predmetima *Phocas protiv Francuske*, stav 52; *Iatridis protiv Grčke* [GC], stav 55; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, stav 40; *Pialopoulos i drugi protiv Grčke*, stav 53. analizirana sa stanovišta opšteg načela. Isto tako, u predmetu *Pressos Compania Naviera S. A. i drugi protiv Belgije*, stav 34, gašenje potraživanja za naknadu štete pomoću zakonodavne intervencije analiziran je kao lišenje „imovine”, dok je u predmetu *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke* Sud istu vrstu mera analizirao sa stanovišta prvog pravila člana 1. Protokola br. 1.

72. U nekim slučajevima Sudu je teže da neku meru ili niz mera okvalifikuje ili kao lišenje „imovine” ili kao „regulisanje korišćenja imovine” suštinski zbog toga što se ta mera ne može lako podvesti ni pod mere koje su okvalifikovane u postojećoj sudskoj praksi ili zbog toga što se taj niz mera sastoji od potpuno različitih odluka koje spadaju u različite oblasti unutrašnjeg prava. U takvim slučajevima Sud će verovatno analizirati okolnosti predmeta sa stanovišta opšteg načela utvrđenog u prvoj rečenici člana 1. Protokola br. 1. To naročito važi za situacije u kojima na imovinu podnosioca predstavke nije uticala samo jedna odluka nego kombinacija različitih mera/odluka (*Đokić protiv Bosne i Hercegovine*, stavovi 55–56. – ugovor o kupoprodaji stana je pravno valjan, podnosilac predstavke je upisan kao vlasnik, ali mu je onemogućeno da stan vrati u posed; *Matos e Silva, Lda., i drugi protiv Portugalije*, stav 85. – u nedostatku formalne odluke o eksproprijaciji, ograničeno je vlasničko pravo usled smanjene mogućnosti da se raspolaže imovinom i štete prouzrokovane činjenicom da se razmatrala mogućnost da se izvrši eksproprijacija; međutim, podnosioci predstavke su nastavili da obrađuju zemljište). U jednom predmetu u kome su se podnosioci predstavke pritužili da su njihova prava povređena zbog toga što je postojalo veliko odstupanje između procene tržišne vrednosti ekspropriisane imovine za potrebe utvrđivanja naknade i za potrebe utvrđivanja poreza na nasledstvo gde se radilo o toj istoj imovini, eksproprijacija i oporezivanje razmatrani su zasebno i nije utvrđena povreda prava. Međutim, ispitano je zajedničko dejstvo obe te mere sa aspekta prvog pravila i na osnovu toga je utvrđeno da je pravo bilo povređeno (*Jokela protiv Finske*, stavovi 61–65).

73. U takvim slučajevima, iako nisu sve mere imale isto pravno dejstvo i bile su preduzete s različitim ciljevima, Sud obično smatra da ih treba sagledati zajedno, u svetlu opšteg načela poštovanja neometanog uživanja „imovine” (*Matos e Silva, Lda., i drugi protiv Portugalije*, stavovi 84–85).

74. Ta teškoća u kvalifikovanju mera kao onih koje se preduzimaju radi „regulisanja korišćenja imovine” ili kao onih koje potpadaju pod dejstvo prvog pravila odražena je i u činjenici da u nekim slučajevima Sud ne naznači izričito koji je deo člana 1. Protokola br. 1. primenjen u datom predmetu (*Papamichalopoulos protiv Grčke*, stav 46) ili izričito ostavlja to pitanje otvorenim (*Lavrechov protiv Češke Republike*, stav 43; *Denisova i Moiseyeva protiv Rusije*, stav 55; *Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. protiv Bugarske*, stavovi 39–40).

75. U svakom slučaju Sud primenjuje iste kriterijume za procenu, bez obzira na kvalifikaciju mešanja. U svim predmetima to mešanje mora biti u javnom interesu (vidi poglavlje o mešanju u javnom interesu, dole), mora biti u skladu sa uslovima koji su predviđeni zakonom (vidi poglavlje o mešanju pod uslovima predviđenim zakonom, dole) i mora položiti test pravične ravnoteže (vidi poglavlje o srazmernosti i povezanim pitanjima, dole).

76. Postupci koji se odnose na građanskopravni spor između privatnih stranaka sami po sebi ne

dovode do otvaranja pitanja odgovornosti države prema članu 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju (*Ruiz Mateos protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, str. 268 i 275; *Gustafsson protiv Švedske* [GC], stav 60; *Skowroński protiv Poljske* (dec.); *Kranz protiv Poljske* (dec.); *Eskelinen protiv Finske* (dec.); *Tormala protiv Finske* (dec.); *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd i drugi protiv Gruzije*,* stav 310). Sama činjenica da država, kroz svoj pravosudni sistem, pruža forum za odlučivanje u privatnopravnom sporu ne dovodi do toga da se otvori pitanje mešanja države u imovinska prava po osnovu člana 1. Protokola br. 1. (*Kuchař i Štis protiv Češke Republike*, Odluka Komisije), čak i ako materijalni rezultat presude koju je doneo građanski sud dovede do toga da se izgubi određena „imovina”. Međutim, jedan deo dužnosti države prema članu 1. Protokola br. 1. jeste da barem uspostavi minimalni zakonodavni okvir, uključujući odgovarajući forum koji će onima koji tvrde da su im prava povređena omogućiti da efikasno ostvaruju svoja prava i da se izbore za njihovo izvršenje. Ako to ne učini, država vrši tešku povredu svoje obaveze u pogledu zaštite vladavine prava i sprečavanja proizvoljnosti (*Kotov protiv Rusije* [GC], stav 117).

77. Uloga Suda u ocenjivanju da li je unutrašnje pravo ispravno protumačeno i primenjeno ograničena je i nije dužnost Suda da preuzme mesto domaćih sudova. Pre se može reći da je uloga Suda da osigura da uloge tih sudova nisu proizvoljne ili na neki drugi način očigledno nerazumne (*Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 83). Država se može smatrati odgovornom za gubitke prouzrokovane takvim odlukama samo ako sudske odluke nisu u skladu sa unutrašnjim pravom ili ako im je mana to što su proizvoljne ili očigledno nerazumne, što je sve suprotno članu 1. Protokola br. 1, ili ako je neko lice proizvoljno i nepravedno lišeno vlasništva u korist drugog lica (*Bramelid and Malmström protiv Švedske*, Odluka Komisije, str. 82–83; *Dabić protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* (dec.); *Vulakh i drugi protiv Rusije*, stav 44).

78. Samo se vrlo izuzetno događalo da je Sud neku presudu građanskog suda ocenio kao mešanje zbog toga što su modaliteti izvršenja te presude bili do te mere nefleksibilni da je stranci time bilo nametnuto prekomerno breme (*Milhau protiv Francuske*, stavovi 48–53). To se isto dogodilo i kada je opština oduzela od podnositeljke predstavke stan koji je ona kupila na osnovu falsifikovanih dokumenata koji su ukazivali na to da je on prethodno kupljen u sklopu plana privatizacije, a Sud je smatrao da su u tom slučaju predmet spora i primenjene materijalne odredbe sadržali bitne elemente javnog prava, što je impliciralo da Država tu nastupa u svom regulatornom svojstvu (*Gladysheva protiv Rusije*, stavovi 52–59). Slično tome, u predmetu *Zhidov i drugi protiv Rusije*, stavovi 94–95, Sud je zaključio da su sudski nalozi izdati u postupku između privatnih stranaka predstavljali „mešanje” zato što su bili doneti u javnom interesu. U predmetu *SIA AKKA/LAA protiv Letonije*, stavovi 58–59, zaključeno je da presuda doneta u postupku koji je vođen u vezi sa zaštitom intelektualne svojine autora koji su organizaciji koja je podnosilac predstavke poverili da upravlja autorskim pravima na njihova muzička dela predstavlja mešanje zato što je njome bilo ograničeno pravo te organizacije da slobodno sklapa ugovore o emitovanju muzike.

a. Lišenje „imovine”

79. Kada se prava podnosioca predstavke ugase na osnovu zakona, Sud ispituje pritužbe podnosioca predstavke na osnovu drugog pravila, koje se odnosi na lišavanje „imovine”.

80. U predmetu *Sveti manastiri protiv Grčke*, stavovi 60–61, Sud je stao na stanovište da je zakonska odredba kojom se korišćenje i posedovanje određene imovine automatski dodeljuje državi dovela do toga da potpuno vlasništvo nad predmetnim zemljištem bude preneto na državu, što je predstavljalo lišenje „imovine”.

81. Lišenje „imovine” može nastupiti i u situacijama u kojima nije doneta nikakva formalna odluka o prestanku pojedinačnih prava, ali je uticaj niza različitih mera koje su javne vlasti primenile na „imovinu” podnosioca predstavke bio toliko veliki da se te mere mogu podvesti pod eksproprijaciju. Da bi utvrdio da li je nastupilo lišavanje „imovine”, Sud ne sme da se ograniči samo na to da ispita da li je nastupilo oduzimanje imovine ili se radi o formalnoj eksproprijaciji; Sud mora da se udubi kako bi

sagledao i ono što se na površini ne vidi i ispitao stvarnu situaciju koja je predmet pritužbe. Budući da je namera Konvencije da jemči prava koja su „praktična i delotvorna”, mora se utvrditi da li situacija o kojoj je reč predstavlja *de facto* eksproprijaciju (između ostalih autoriteta, *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stav 63; *Vasilescu protiv Rumunije*, stav 51; *Schembri i drugi protiv Malte*, stav 29; *Brumărescu protiv Rumunije* [GC], stav 76; *Depalle protiv Francuske* [GC], stav 78). Zaista, sudska praksa Suda na osnovu raznih članova Konvencije ukazuje na to da je možda potrebno udubiti se kako bi se videlo šta je to što stoji ispod vidljive površine i šta se krije iza formulacija koje su upotrebljene i usredsrediti se na stvarnost date situacije (na primer, *Apap Bologna protiv Malte*, stav 83).

82. Na primer, u predmetu u kome je mornarica zauzela zemljište podnosioca predstavke na kome je izgradila vojnu pomorsku bazu pa podnosioci predstavke kasnije nisu mogli ni da pristupe svome zemljištu niti da ga prodaju, da podignu hipoteku na njega ili da ga poklone, a ta nemogućnost raspolaganja zemljištem u kombinaciji s bezuspešnim pokušajima da se situacija ispravi prouzrokovala je dovoljno teške *de facto* posledice za podnosioca predstavke da je Sud mogao smatrati da je reč o eksproprijaciji zemljišta iako nije bila doneta formalna odluka o eksproprijaciji (*Papamichalopoulos protiv Grčke*, stavovi 44–46).

83. U predmetu u kome se radilo o trajnom zadržavanju zlatnika koji su oduzeti pre nego što je stupio na snagu Protokol br. 1, a presuda kojom je naloženo da zlatnici budu vraćeni podnositeljki predstavke i koja je doneta nakon stupanja na snagu Protokola bila je naknadno poništena, Sud je ukazao na to da povredu Konvencije mogu predstavljati i praktične prepreke isto onako kao što mogu da je predstavljaju i pravne prepreke. Gubitak svake mogućnosti da raspolaže imovinom u kombinaciji sa bezuspešnim pokušajima da se situacija ispravi doneo je podnositeljki predstavke dovoljno ozbiljne posledice da Sud smatra kako se tu radilo o *de facto* konfiskaciji (*Vasilescu protiv Rumunije*, stavovi 51–54).

84. U predmetu u kome je opština po ubrzanom postupku izdala nalog za ulazak u posed zemljišta koje je pripadalo preduzeću podnosiocu predstavke i fizički zauzela to zemljište i počela da gradi put na njemu, naknadno je doneta presuda kojom je retroaktivno odobreno nezakonito zauzimanje poseda koje su sprovele javne vlasti i preduzeće koje je podnosilac predstavke lišeno mogućnosti da postigne restituciju zemljišta. Dejstvo te presude predstavljalo je lišenje „imovine” (*Belvedere Alberghiera S.r.l. protiv Italije*, stav 54). Gubitak od 40% i 100% vrednosti zemljišta u kombinaciji sa tim da je delimično izgubljen fizički pristup zemljištu do koga je došlo usled izgradnje brane predstavljao je *de facto* eksproprijaciju (*Aygun protiv Turske*, stav 39). Sličan zaključak Sud je doneo i u vezi sa nezakonitim rušenjem jedne zgrade (*Zammit i Vassallo protiv Malte*, stav 54).

85. Ako Sud smatra da neka mera ili niz mera predstavlja eksproprijaciju, to obično podrazumeva obavezu države da dodeli naknadu pogođenom vlasniku (vidi pododeljak o kompenzaciji u poglavlju „Mešanje u imovinu kao element pravične ravnoteže”).

b. „Regulisanje korišćenja”

86. Mere koje je Sud, primenjujući treće pravilo, okvalifikovao kao „regulisanje korišćenja imovine” obuhvataju čitav niz situacija, uključujući na primer sledeće: ukidanje dozvola ili promenu uslova za izdavanje dozvola koji utiču na vođenje poslovanja (*Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske*, stav 55; *Rosenzweig i Bonded Warehouses Ltd. protiv Poljske*, stav 49; *Bimer S. A. protiv Moldavije*, stavovi 49. i 51; *Megadat.com SRL protiv Moldavije*, stav 65); uvođenje državnog monopola na tržište školskih udžbenika (*Könyv-Tár Kft i drugi protiv Mađarske*, stavovi 43. i 59); sistem kontrole stanarine (*Mellacher i drugi protiv Austrije*, stav 44; *Hutten-Czapska protiv Poljske* [GC], stav 160; *Anthony Aquilina protiv Malte*, stav 54; *Bittó i drugi protiv Slovačke*, stav 101); zakonsku suspenziju izvršenja rešenja o ponovnom stupanju u posed stana u odnosu na stanare koji su prestali da plaćaju stanarinu (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [GC], stav 46); zakonom propisana ograničenja visine zakupa koji vlasnici nekretnine mogu da traže od zakupaca i neograničeni produžetak ugovora o zakupu pod istim uslovima, dok su vlasnici i dalje primali zakupninu pod istim uslovima na koje su slobodno pristali prilikom potpisivanja ugovora pa su imali slobodu da prodaju svoje zemljište, ali u skladu sa zakupom čiji je

predmet bilo to zemljište (*Lindheim i drugi protiv Norveške*, stavovi 75–78); gubitak izvesnih isključivih prava nad zemljištem (*Chassagnou i drugi protiv Francuske* [GC], stav 74 – obaveza da se dozvoli lov na zemljištu podnosioca predstavke; *Herrmann protiv Nemačke* [GC], stav 72); odbijanje da se izda zvanična registracija automobila (*Yaroslavtsev protiv Rusije*, stav 32; *Sildedzis protiv Poljske*, stav 45); nametanje obaveze vlasniku zemljišta da preduzme neku konkretnu radnju (npr. obavezno pošumljavanje – *Denev protiv Švedske*, Odluka Komisije) ili nametanje pravne kvalifikacije predmetne imovine kao šumskog zemljišta, što podrazumeva određene obaveze za vlasnika [*Ansay i drugi protiv Turske* (dec.)].

87. Rušenje objekata koji su nezakonito podignuti obično se smatra „regulisanjem korišćenja imovine” (*Ivanova i Cherkeзов protiv Bugarske*, stav 69). U predmetu *Saliba protiv Malte*, stav 46, Sud je stao na stanovište da se dejstvo naloženog rušenja potpuno bespravne građevine ogledalo u tome što su stvari vraćene u stanje u kome bi bile da nisu bili zanemareni zakonom utvrđeni zahtevi. Međutim, u jednom broju predmeta mera rušenja je predstavljala kaznu i stoga je spadala u polje dejstva krivičnog aspekta člana 6. Konvencije uprkos tome što tu nije postojala osuđujuća krivična presuda (*Hamer protiv Belgije*, stavovi 59–60). Slično tome, u predmetu *Sud Fondi srl i drugi protiv Italije* (dec.), Sud je stao na stanovište da se član 7. primenjuje na konfiskaciju nezakonito izgrađenog zemljišta koja je dovela do potonjeg rušenja već podignutih građevina.

88. Sud smatra da plenidba i konfiskacija predstavljaju „regulisanje korišćenja imovine”, što treba razmatrati sa stanovišta drugog stava člana 1. Protokola br. 1. uprkos očiglednoj činjenici da je tu reč o lišenju „imovine” [*AGOSI protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 51; *Raimondo protiv Italije*, stav 29; *Honecker i drugi protiv Nemačke* (dec.); *Riela i drugi protiv Italije* (dec.)]. Stoga Sud konstantno zastupa stanovište da mera konfiskacije predstavlja „regulisanje korišćenja imovine” (*Air Canada protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 34; *Silickiené protiv Litvanije*, stav 62). U predmetu *S. A. Bio d'Ardennes protiv Belgije*, stavovi 47–49, zaključeno je da obavezno klanje mnogobrojnih životinja zaraženih brucelozom usled višestrukog kršenja propisa o zdravlju životinja predstavlja „regulisanje korišćenja imovine”.

89. Međutim, kada se konfiskacija sredstva kojim je počinjeno krivično delo odnosi na vlasništvo trećih lica i kada ona predstavlja trajnu meru, Sud je takva mešanja analizirao kao oduzimanje imovine (*Andonoski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, stav 36, gde se radilo o trajnoj konfiskaciji automobila koji je treće lice koristilo za krijumčarenje migranata; *B. K. M. Lojistik Tasimacilik Ticaret Limited Şirketi protiv Slovenije*, stav 48, gde je trajno konfiskovan kamion preduzeća koji je treće lice koristilo za krijumčarenje narkotika; *Yaşar protiv Rumunije*, stav 49, gde je trajno konfiskovan brod podnosioca predstavke koji je treće lice koristilo za nezakonit ribolov).

90. Čak ni preventivne mere konfiskacije koje su izrečene u nedostatku osuđujuće krivične presude kao takve ne predstavljaju povredu člana 1. Protokola br. 1. Nije *per se* zabranjeno pretpostaviti da imovina nekog lica za koje se sumnja da je član kriminalne organizacije predstavlja prihod ostvaren nezakonitim aktivnostima ako relevantni postupci pružaju vlasniku te imovine razumnu mogućnost da svoj slučaj iznese pred vlastima, naročito ako je sudovima zabranjeno da svoje odluke zasnivaju samo na sumnji [*Arcuri i drugi protiv Italije* (dec.)].

c. Opšte pravilo

91. Prvo pravilo je opšte po svojoj prirodi. Ako se mešanje u imovinska prava ne može okvalifikovati po drugom ili trećem pravilu, onda se primenjuje prvo pravilo (to je takozvana sveobuhvatna formula).

92. U predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stavovi 64–65, Sud je stao na stanovište da su dozvole za eksproprijaciju predstavljale početni korak u postupku koji je vodio ka lišenju „imovine” pa je te dozvole razmatrao sa stanovišta prve rečenice prvog stava člana 1.

93. U predmetu *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, stavovi 62. i 68, Sud je zakonodavnu intervenciju kojom je arbitražna presuda proglašena ništavom i neizvršivom razmatrao sa stanovišta opšteg pravila i ustanovio je da je bilo prekršeno pravo podnosioca predstavke na

imovinu.

94. Predmet *Loizidou protiv Turske* (stavovi 61–64), odnosio se na pristup podnositeljke predstavke njenoj imovini na Severnom Kipru. Sud je stao na stanovište da se pritužba podnositeljke predstavke ne svodi samo na ograničenje prava na slobodu kretanja i primenio je član 1. Protokola br. 1. Podnositeljka predstavke je ostala zakonita vlasnica zemljišta. Sa stanovišta opšteg pravila ocenjeno je da to što joj turske snage stalno uskraćuju pristup imovini predstavlja mešanje u njeno pravo na zaštitu imovine.

95. Takve mere, kao što su postupak u cilju konsolidacije zemljišta (*Prötsch protiv Austrije*, stav 42), urbanistička politika (*Phocas protiv Francuske*, stav 52), administrativno iseljenje (*Iatridis protiv Grčke* [GC], stav 55), odobrenje plana namene zemljišta (*Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, stav 40), kao i mera planiranja – prekidanje građevinskih radova na imovini podnosioca predstavke (*Pialopoulos i drugi protiv Grčke*, stav 56) razmatrane su sa stanovišta opšteg pravila.

2. Načelo zakonitosti

96. Svako mešanje u prava zaštićena članom 1. Protokola br. 1. mora ispuniti zahtev u pogledu zakonitosti (*Vistiņš i Perepjolkins protiv Letonije* [GC], stav 95; *Bélné Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 112). Izraz „pod uslovima predviđenim zakonom” odnosi se na svako mešanje u pravo na neometano uživanje „imovine” i treba ga tumačiti na isti način kao što se tumači i izraz „u skladu sa zakonom” u članu 8. kada je reč o mešanju u prava utvrđena tom odredbom ili izraz „propisano zakonom” kada je reč o mešanjima u prava zaštićena po članovima 9, 10. i 11. Konvencije.

97. Načelo zakonitosti je prvi i najvažniji zahtev iz člana 1. Protokola br. 1. Druga rečenica prvog stava dopušta lišavanje „vlasništva” „pod uslovima predviđenim zakonom”, a drugim stavom se priznaje kako države imaju pravo da „regulišu korišćenje imovine” primenjujući „zakone”. Osim toga, vladavina prava, kao jedno od osnovnih načela demokratskog društva, inherentna je svim članovima Konvencije (*Iatridis protiv Grčke* [GC], stav 58; *Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke* [GC], stav 79; *Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 147).

98. Postojanje pravnog osnova u unutrašnjem pravu nije samo po sebi dovoljno da bi se ispunilo načelo zakonitosti. Osim toga, pravni osnov mora imati određeni kvalitet, što konkretno znači da mora biti kompatibilan sa vladavinom prava i mora pružiti jemstva protiv proizvoljnosti. S tim u vezi valja ukazati na to da kada se u članu 1. Protokola br. 1. govori o „zakonu”, time se aludira na isti onaj pojam na koji Konvencija upućuje i drugde prilikom korišćenja tog izraza, to jest pojam koji obuhvata i pisane zakone i sudsku praksu (*Špaček, s.r.o., protiv Češke Republike*, stav 54; *Vistiņš i Perepjolkins protiv Letonije* [GC], stav 96).

99. Zahtev za „zakonitost” u smislu Konvencije takođe nalaže da postoji kompatibilnost s vladavinom prava, što podrazumeva slobodu od proizvoljnosti (*East West Alliance Limited protiv Ukrajine*, stav 167; *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A. Ş. protiv Bugarske*, stav 37). Usled nepodudarnosti u sudskoj praksi može nastupiti pravna nesigurnost, a ona je nespojiva sa zahtevima za vladavinu prava (*Molla Sali protiv Grčke* [GC], stav 153).

100. Načelo zakonitosti takođe podrazumeva da su primenljive odredbe unutrašnjeg prava dovoljno dostupne, precizne i predvidljive u pogledu svoje primene (*Beyeler protiv Italije* [GC] stav 109; *Hentrich protiv Francuske*, stav 42; *Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 110; *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 103; *Centro Europa 7 S. R. L. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 187; *Hutten-Czapska protiv Poljske* [GC], stav 163).

101. Kada je reč o dostupnosti zakona, izraz „zakon” treba tumačiti u njegovom suštinskom, a ne u formalnom smislu. Samim tim činjenica da određeni propisi koji se odnose na ostvarivanje prava koja su zaštićena članom 1. Protokola br. 1. nisu bili objavljeni u službenim listovima u formi koja je predviđena zakonom o donošenju zakonodavnih ili regulatornih instrumenata koji obavezuju građane

i, generalno gledano, pravna lica ne sprečava da se takvi propisi smatraju pravom ako je Sud ubeđen da su ti propisi obelodanjeni javnosti na neki drugi način (*Špaček, s.r.o., protiv Češke Republike*, stavovi 57–60).

102. Jedna norma je „predvidljiva” kada pruža izvesnu meru zaštite od proizvoljnog mešanja javnih vlasti (*Centro Europa 7 S. R. L. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 143). Stoga svako mešanje u neometano uživanje imovine mora biti praćeno procesnim jemstvima koja pojedincu ili entitetu o kome je reč pružaju razumnu mogućnost da svoj slučaj predoči nadležnim organima kako bi mogao delotvorno da ospori mere mešanja u prava zajemčena tom odredbom. Kada se utvrđuje da li je ispunjen taj uslov, moraju se sveobuhvatno sagledati svi primenljivi pravosudni i upravni postupci (*Lekić protiv Slovenije* [GC], stav 95; *Jokela protiv Finske*, stav 45; *Capital Bank AD protiv Bugarske*, stav 134; i *Stolyarova protiv Rusije*, stav 43). Zakon može ispuniti zahtev u pogledu predvidljivosti čak i ako lice o kome je reč mora da zatraži odgovarajući pravni savet kako bi procenilo posledice koje bi mogla doneti određena radnja. To naročito važi za lica koja obavljaju neku profesionalnu ili trgovinsku delatnost i koja su navikla da postupaju s velikim stepenom opreza u svome poslu. Od njih se može, po tom osnovu, očekivati da obrate naročitu pažnju kada procenjuju rizike koje takva delatnost sobom nosi (*Lekić protiv Slovenije* [GC], stav 97).

103. U kontekstu člana 6. Konvencije, načelo vladavine prava i pojam poštenog suđenja zabranjuju da se zakonodavna vlast meša u postupanje pravosudnog sistema kako bi uticala na sudsko odlučivanje u sporu, osim iz uverljivih razloga javnog interesa (*Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, stav 49; *National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 112; *Zielinski i Pradal i Gonzalez i drugi protiv Francuske* [GC], stav 57; *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. i drugi protiv Italije*, stav 76). Ipak, kada su sa stanovišta člana 1. Protokola br. 1. ispitivani zakoni sa retroaktivnim dejstvom za koje je utvrđeno da predstavljaju zakonodavno mešanje, ispostavilo se da oni još uvek ispunjavaju zahtev u pogledu zakonitosti iz člana 1. Protokola br. 1. (*Maggio i drugi protiv Italije*, stav 60, *Arras i drugi protiv Italije*, stav 81; *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. i drugi protiv Italije*, stav 104). Mere „regulisanja korišćenja imovine” na osnovu zakona koji su doneti nakon što su nastupile činjenice koje dovode do mešanja, nisu, kao takve, nezakonite (*Saliba protiv Malte*, stavovi 39–40), ako ti zakoni nisu doneti naročito u svrhu uticanja na ishod pojedinačnog predmeta. Ni Konvencija ni protokoli uz nju ne sprečavaju mešanje zakonodavne vlasti u postojeće ugovore s retroaktivnim dejstvom (*Mellacher i drugi protiv Austrije*, stav 50; *Bäck protiv Finske*, stav 68).

104. Međutim, u određenim okolnostima, retroaktivna primena zakona koji deluju tako da neko bude lišen „dobra” koje je bilo deo njegove „imovine” može predstavljati mešanje koje bi moglo da naruši pravičnu ravnotežu između zahteva opšteg interesa, s jedne, i zaštite prava na neometano uživanje „imovine”, s druge strane (*Maurice protiv Francuske* [GC], stavovi 90. i 93). To takođe važi za slučajeve u kojima se vodi spor između privatnih lica tako da država sama nije učesnica u sporu (*Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A. S. protiv Turske*, stav 40).

105. Načelo zakonitosti takođe podrazumeva i da su država ili druge javne vlasti dužne da poštuju sudske naloge ili odluke koji su donete protiv njih (*Belvedere Alberghiera S.r.l. protiv Italije*, stav 56; vidi poglavlje o izvršnom postupku, dole).

3. Javni ili opšti interes

106. Svako mešanje javne vlasti u neometano uživanje „imovine” može se opravdati samo ako je izvršeno u legitimnom javnom (ili opštem) interesu (*Bélané Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 113; *Lekić protiv Slovenije* [GC], stav 105).

107. Sud je utvrdio da sledeće svrhe spadaju u pojam javnog interesa u smislu ove odredbe: otklanjanje socijalne nepravde u stambenom sektoru ((*James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 45); nacionalizacija specifičnih industrija (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 9. i 109); donošenje urbanističkih planova i planova za razvoj zemljišta (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stav

69; *Cooperativa La Laurentina protiv Italije*, stav 94); obezbeđivanje zemljišta u vezi sa sprovođenjem lokalnog plana za razvoj zemljišta (*Skibińscy protiv Poljske*, stav 86); sprečavanje utaje poreza (*Hentrich protiv Francuske*, stav 39); mere za borbu protiv trgovine narkoticima i krijumčarenje narkotika [*Butler protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.)]; mere za ograničenje potrošnje alkohola (*Tre Traktörer AB protiv Švedske*, stav 62); zaštita morala (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 62); kontrola zakonitog porekla automobila uključenih u promet vozila (*Sildedzis protiv Poljske*, stav 50); konfiskacija novca stečenog nezakonitim putem [*Honecker i drugi protiv Nemačke* (dec.)]; prelazak iz socijalističke u tržišnu privredu (*Lekić protiv Slovenije* [GC], stavovi 103. i 105) i neometano funkcionisanje pravosudnog sistema, uz dalje upućivanje na važnost donošenja pravosudnih odluka bez odlaganja koje bi mogle da ugroze njihovu delotvornost i verodostojnost (*Konstantin Stefanov protiv Bugarske*, stav 64).

108. Zaštita životne sredine takođe se smatra javnim interesom (*G.I.E.M. S.R.L. i drugi protiv Italije* (meritum) [GC], stav 295; *Bahia Nova S.A. protiv Španije* (dec.); *Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 82). U predmetu *Hamer protiv Belgije* (stav 79), Sud je istakao da iako nijedan član Konvencije nije posebno koncipiran tako da bude namenjen obezbeđenju opšte zaštite životne sredine (*Kyrtatos protiv Grčke*, stav 52), „u današnjem društvu zaštita životne sredine postaje sve važnija za razmatranje”, a „ekonomska razmatranja pa čak i određena osnovna prava, kao što je pravo na zaštitu imovine, ne bi smela da imaju prednost u odnosu na razmatranja koja se odnose na zaštitu životne sredine, naročito onda kada je država donela propise kojima se to pitanje uređuje”. Konačno, zaključeno je da razvoj stambenih objekata, i u privatne komercijalne svrhe i u svrhu javnog interesa, ne predstavlja tako snažan javni interes kao što ga predstavlja zaštita životne sredine (*Svitlana Ilchenko protiv Ukrajine*, stav 70).

109. Predmet *S. A. Bio d’Ardennes protiv Belgije*, stavovi 55–57, odnosio se na obavezno klanje mnogobrojnih grla stoke zaraženih brucelozom, i tu je Sud naglasio koliko je važno da države sprečavaju zonoze i ukazao je na unutrašnje polje slobodne procene koje visoke strane ugovornice na tom planu uživaju.

110. Ispravljanje grešaka koje je počinila država u kontekstu člana 1. Protokola br. 1. takođe potpada pod pojam javnog interesa (*Albergas i Arlauskas protiv Litvanije*, stav 57; *Pyrantienė protiv Litvanije*, stavovi 44–48; *Bečvář i Bečvářová protiv Češke Republike*, stav 67); uključujući tu situacije u kojima su pojedinci validno stekli pravo na naknadu iz socijalnog osiguranja na osnovu pojedinačnih odluka za koje se docnije ispostavilo da su bile pogrešne (*Moskal protiv Poljske*, stav 63). Šire gledano, takođe je utvrđeno da je u javnom interesu bilo da se zakonodavnom intervencijom ukinu penzijske povlastice koje su stečene neopravdano ili nepravedno kako bi se tim ukidanjem obezbedila veća pravičnost penzionog sistema (*Cichopek i drugi protiv Poljske* (dec.), stav 144).

111. Sud je često prihvatao različite mere koje države primenjuju u stambenoj oblasti, kao što su kontrola cene zakupa ili zaštićeno stanarsko pravo u javnom interesu, jer služe socijalnoj zaštiti stanara (*Anthony Aquilina protiv Malte*, stav 57; *Velosa Barreto protiv Portugalije*, stav 25; *Hutten-Czapska protiv Poljske* [GC], stav 178; *Amato Gauci protiv Malte*, stav 55).

112. Očuvanje kulturnog nasleđa i, gde je to primereno, njegovo održivo korišćenje imaju za cilj, pored održavanja određenog kvaliteta života, očuvanje istorijskih, kulturnih i umetničkih korena nekog regiona i njegovog stanovništva. U tom smislu oni predstavljaju suštinsku vrednost čija je zaštita i promovisanje nešto za šta su zadužene javne vlasti (*Beyeler protiv Italije* [GC], stav 112; *SCEA Ferme de Fresnoy protiv Francuske* (dec.); *Debelianovi protiv Bugarske*, stav 54; *Kozacioğlu protiv Turske* [GC], stav 54).

113. Taj spisak svrha u koje se preduzima mešanje koje spada u obim pojma javnog interesa veoma je dug i može obuhvatiti i različite nove svrhe koje su predmet razmatranja javne politike u različitim činjeničnim kontekstima. Konkretno, odluka o donošenju nekoliko zakona o eksproprijaciji imovine (*Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke* [GC], stav 87; *Vistiņš i Perepjolkins protiv Letonije* [GC], stav 106) ili o davanjima iz domena socijalnog osiguranja obično obuhvata razmatranje političkih, ekonomskih i

socijalnih pitanja. Sud poštuje procenu zakonodavnog tela kada je reč o tome šta je „u javnom interesu”, osim kada je ta procena očigledno lišena razumnog osnova (*Bélané Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 113).

114. Prema sistemu zaštite koji je uspostavljen Konvencijom, nacionalne vlasti su dužne da izvrše početnu procenu postojanja problema od javnog interesa koji zahteva da se preduzmu mere lišenja vlasništva ili mešanja u neometano uživanje „imovine”. I ovde, kao i u drugim oblastima koje su obuhvaćene zaštitom koju pruža Konvencija, nacionalne vlasti uživaju široko unutrašnje polje slobodne procene. Tako je na primer široko unutrašnje polje slobodne procene koje zakonodavac ima na raspolaganju u primeni mera socijalne i ekonomske politike i Sud poštuje procenu zakonodavca kada je reč o tome šta je „u javnom interesu”, osim ako je ta procena očigledno lišena razumnog osnova (*Bélané Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 113). Osim toga, pojam „javnog interesa” je nužno ekstenzivan (*Vistiņš i Perepjolkins protiv Letonije* [GC], stav 106; *R.Sz. protiv Mađarske*, stav 44; *Grudić protiv Srbije*, stav 75). Sud obično poštuje argumentaciju visokih strana ugovornica kojom one obrazlažu da je mešanje koje se razmatra bilo u javnom interesu i stoga je intenzitet njegovog preispitivanja u tom pogledu znatno manji. Samim tim, tvrdnja podnosioca predstavke da je data mera u stvarnosti služila drugoj svrsi, a ne onoj koju navodi tužena visoka strana ugovornica u kontekstu određenog predmeta pred Sudom retko ima ozbiljnijih izgleda na uspeh. U svakom slučaju, Sudu je dovoljno to što je mešanje u javnom interesu, čak i ako se taj interes razlikuje od onoga na koji se država izričito pozvala u postupku pred Sudom. U određenim slučajevima, Sud je čak na sopstvenu inicijativu identifikovao tu svrhu (*Ambruosi protiv Italije*, stav 28; *Marija Božić protiv Hrvatske*, stav 58).

115. To unutrašnje polje slobodne procene naročito je široko onda kada se, na primer, donose zakoni u kontekstu promene političkog i ekonomskog ustrojstva (*Valkov i drugi protiv Bugarske*, stav 91); kada se donose pravila u cilju zaštite javnog budžeta (*N. K. M. protiv Mađarske*, stavovi 49. i 61) ili kada se vrši preraspodela finansijskih sredstava [*Savickas i drugi protiv Litvanije (dec.)*] ili u kontekstu mera štednje usled velike ekonomske krize (*Koufaki i Adedy protiv Grčke (dec.)*, stavovi 37. i 39. i *Da Conceição Mateus i Santos Januário protiv Portugalije (dec.)*, stav 22; *Da Silva Carvalho Rico protiv Portugalije (dec.)*, stav 37).

116. Pošto se poštuje procena domaćih vlasti, retki su primeri situacija u kojima Sud nije ustanovio da postoji javni interes kojim se opravdava mešanje (*S. A. Dangeville protiv Francuske*, stavovi 47. i 53–58. – propust da se vrati preplaćeni porez; *Rosenzweig i Bonded Warehouses Ltd. protiv Poljske*, stav 56. – poništenje dozvole za vođenje poslovanja podnosioca predstavke, a da se pritom vlasti u relevantnim odlukama nisu pozvale ni na jedan razlog od javnog interesa; *Vassallo protiv Malte*, stav 43. – proteklo je 28 godina od dana kada je oduzeta imovina i za to vreme ona nije korišćena ni u kakvu konkretnu svrhu koja bi bila u skladu sa zahtevima prvobitnog oduzimanja, čime je otvoreno pitanje na osnovu člana 1. Protokola br. 1. u pogledu zahteva javnog interesa i *Megadat.com SRL protiv Moldavije*, stav 79. – Sud se nije uverio da su vlasti prilikom poništavanja dozvola preduzeća koje je podnelo predstavku zaista poštovale bilo kakvu doslednu i stvarnu sektorsku politiku).

4. Srazmernost i s njom povezana pitanja (pravična ravnoteža, naknada, unutrašnje polje slobodne procene)

117. Da bi mešanje u pravo na neometano uživanje „imovine” bilo u skladu sa opštim pravilom utvrđenim u prvoj rečenici prvog stava člana 1. Protokola br. 1, pored toga što mora da bude propisano zakonom i što mora da bude u javnom interesu, ono mora i da uspostavi „pravičnu ravnotežu” između zahteva opšteg interesa zajednice i zahteva u pogledu zaštite osnovnih prava pojedinca (*Beyeler protiv Italije* [GC], stav 107; *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 108).

118. Drugačije rečeno, u predmetima koji se odnose na navodnu povredu člana 1. Protokola br. 1. Sud mora da utvrdi da li je usled činjenja ili nečinjenja države lice o kome je reč moralo da podnese nesrazmeran i prekomeran teret. Kada ocenjuje usklađenost s tim zahtevom, Sud mora sveobuhvatno

da ispita različite interese o kojima je reč vodeći računa o činjenici da je svrha Konvencije zaštita prava koja su „praktična i delotvorna”. U tom kontekstu treba naglasiti da je nesigurnost – svejedno da li je ona zakonodavna, upravna ili proističe iz prakse koju primenjuju vlasti – faktor koji se mora uzeti u obzir prilikom ocenjivanja postupanja države (*Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 151).

119. Nastojanje da se uspostavi ta ravnoteža inherentno je celini sadržaja Konvencije, a odraženo je i u strukturi člana 1. Protokola br. 1. (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stav 69; *Brumărescu protiv Rumunije* [GC], stav 78; *Saliba protiv Malte*, stav 36; *Bistrović protiv Hrvatske*, stav 34).

120. Pitanje o tome da li je uspostavljena pravična ravnoteža postaje relevantno tek onda kada se ustanovi da je mešanje o kome je reč bilo u javnom interesu, da je ispunilo zahtev u pogledu zakonitosti i da nije bilo proizvoljno (*Iatridis protiv Grčke* [GC], stav 58; *Beyeler protiv Italije* [GC], stav 107).

121. To pitanje je najčešće presudno kada se odlučuje da li je prekršen član 1. Protokola br. 1. Sud obično sprovodi dubinsku analizu zahteva srazmernosti, za razliku od nešto ograničenijeg razmatranja da li je mešanje bilo u javnom interesu (vidi gore, poglavlje o mešanju u javnom interesu).

122. Svrha testa srazmernosti jeste da se pre svega utvrdi kako je i u kojoj meri bilo ograničeno ostvarivanje prava podnosioca predstavke na koje je uticalo mešanje koje je predmet njegove pritužbe, kao i da li je to ograničenje ostvarivanja prava imalo negativne posledice po položaj podnosioca predstavke. Potom se poredi uticaj tog dejstva sa važnošću javnog interesa čijem se ostvarivanju težilo tim mešanjem.

123. Sud u toj analizi uzima u obzir mnogobrojne činioce. Ne postoji utvrđeni spisak tih činilaca. Oni se razlikuju od jednog do drugog slučaja, zavisno od činjenica samog predmeta i prirode mešanja o kome je reč.

124. U celini uzev, kada je reč o nekom pitanju od javnog interesa, javne vlasti su dužne da postupaju blagovremeno, primereno i dosledno (*Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi protiv Turske*, stav 46; *Novoseletskiy protiv Ukrajine*, stav 102). Sud sagledava ponašanje stranaka u postupku u celini, uključujući korake koje je preduzela država (*Beyeler protiv Italije* [GC], stav 114; *Bistrović protiv Hrvatske*, stav 35).

125. Navešćemo neke tipičn činioce koji se analiziraju za potrebe testa pravične ravnoteže u kontekstu člana 1. Protokola br. 1:

a. Procesni činioci

126. Iako član 1. Protokola br. 1. ne sadrži nikakav eksplicitan procesni zahtev, on se tumači u tom smislu da se licima koja su pogođena nekom merom koja predstavlja mešanje u njihovu „imovinu” mora pružiti razumna prilika da iznesu svoj slučaj nadležnim vlastima radi delotvornog osporavanja tih mera za koje, zavisno od konkretnog slučaja, tvrde da su nezakonite ili da su izraz proizvoljnog i nerazumnog postupanja [*G.I.E.M. S.R.L. i drugi protiv Italije* (meritum) [GC], stav 302; *Yildirim protiv Italije* (dec.); *AGOSI protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 55. i 58–60; *Air Canada protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 46; *Arcuri i drugi protiv Italije* (dec.); *Riela i drugi protiv Italije* (dec.)]. Ta procesna jemstva inherentna su načelu zakonitosti (*Lekić protiv Slovenije* [GC], stav 95) (vidi pododeljak o načelu zakonitosti, gore).

127. Kada utvrđuje da li je taj uslov ispunjen, Sud mora sveobuhvatno da sagleda sve primenljive postupke (*AGOSI protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 55; *Bowler International Unit protiv Francuske*, stavovi 44–45; *Jokela protiv Finske*, stav 45; *Denisova i Moiseyeva protiv Rusije*, stav 59; *Microintellect OOD protiv Bugarske*, stav 44).

128. U slučajevima u kojima podnosioci predstavke nisu imali mogućnost da delotvorno ospore predmetnu meru, Sud je utvrdio da su oni bili primorani da podnesu prekomeran teret (*Hentrich protiv Francuske*, stav 49; *Könyv-Tár Kft i drugi protiv Mađarske*, stav 59. i *Uzan i drugi protiv Turske*, stav 215). Sud proverava da li je primenjeni postupak pružio podnosiocu predstavke pravičnu mogućnost da odbrani svoje interese (*Bäck protiv Finske*, stav 63). Utvrđena je povreda prava zbog toga što je stečajni upravnik jednog kreditnog saveza odbio da direktorima tog saveza odobri pristup računovodstvenim

dokumentima tog saveza kako bi mogli da dokažu da je savez na čijem su čelu finansijski stabilan (*Družstevni Záložna Pria i drugi protiv Češke Republike*, stavovi 94–95). Takođe je relevantno i pitanje da li su vlasti pažljivo analizirale glavne argumente podnosioca predstavke (*Megadat.com SRL protiv Moldavije*, stav 74; *Novoseletskiy protiv Ukrajine*, stav 111; *Bistrović protiv Hrvatske*, stav 37). Sud je državama zamerio i primenu kategoričke pretpostavke o sticanju koristi od eksproprijacije (*Papachelas protiv Grčke* [GC], stavovi 53–54), kao i pretpostavki koje su primenjene u kontekstu obračuna naknade za eksproprijaciju (*Kataridis i drugi protiv Grčke*, stav 49; *Efstathiou i Michailidis & Co. Motel Amerika protiv Grčke*, stav 33).

129. Propust domaćih vlasti da odmere ravnotežu između privatnih interesa i javnog interesa u nekom predmetu takođe se može zameriti tuženoj državi (*Megadat.com SRL protiv Moldavije*, stav 74). U predmetu u kome je celokupna životna ušteđevina stečena po osnovu zaposlenja konfiskovana od lica koje je to zaposlenje dobilo koristeći falsifikovani pasoš takođe je ustanovljena povreda prava. Domaći sudovi nisu ispitali da li je nalog za oduzimanje tog novca zadržao pravičnu ravnotežu između imovinskih prava i javnog interesa. Samim tim, ako domaći sud propusti da sprovede analizu srazmernosti, to može dovesti do povrede člana 1. Protokola br. 1. (*Paulet protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 68–69). Slično tome, povreda može nastupiti i zbog automatske, opšte i nefleksibilne zaštitne mere neizvesnog roka primene (*Uzan i drugi protiv Turske*, stav 193).

130. Vreme koje je potrebno da bi se osporile mere kojima se ograničavaju prava podnosioca predstavke takođe se uzima u obzir. U predmetu *Luordo protiv Italije*, stav 70, nije bilo opravdanja za ograničenje prava podnosioca predstavke za sve vreme trajanja stečajnog postupka. Iako je, načelno gledano, potrebno da stečajni dužnik bude lišen prava na upravljanje „imovinom” kako bi se postigao cilj stečajnog postupka, ta potreba se smanjuje protokom vremena i prekomernim trajanjem stečajnog postupka. U predmetu *Uzan i drugi protiv Turske*, stav 207, Sud je kao jedan od relevantnih činilaca razmatrao to što su predmetna ograničenja na korišćenje imovine podnosioca predstavke trajala oko 10 i više godina.

b. Izbor mera

131. Jedan od elemenata testa pravične ravnoteže jeste da li su postojale i druge, manje intruzivne mere koje su javne vlasti mogle razumno da primene u svom nastojanju da ostvare javni interes. Međutim, moguće postojanje tih mera samo po sebi ne dovodi do toga da sporni zakon bude proglašen neopravdanim. Ako zakonodavac ostane u okviru svog unutrašnjeg polja slobodne procene, nije Sud taj koji treba da određuje da li je zakon o kome je reč bio najbolje rešenje za rešavanje problema ili je trebalo da zakonodavna vlast svoja diskreciona ovlašćenja primeni na neki drugi način (*James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 51; *Koufaki i Adedy protiv Grčke* (dec.), stav 48).

132. Takođe može biti relevantno pitanje da li je bilo moguće ostvariti isti cilj nekim u manjoj meri invazivnim mešanjem u prava podnosioca predstavke, kao i da li su vlasti istražile mogućnost da primene ta u manjoj meri intruzivna rešenja (*OAo Neftyanaya Kompaniya Yukos protiv Rusije*, stavovi 651–654; *Vaskrsić protiv Slovenije*, stav 83).

133. Čak i kada država ne navede nijedan konkretan razlog zbog koga je mera o kojoj je reč bila jedina primerena za ostvarivanje željenog socijalnog i ekonomskog cilja, kao i da li je ozbiljno razmatrala druge načine za ostvarivanje tih ciljeva i da li je procenjivala srazmernost predmetne mere cilju kome je težila, Sud je spreman da prihvati da je razlog zbog koga je ta mera izabrana u početku mogao biti implicitan (*Zelenchuk i Tsytsyura protiv Ukrajine*, stav 122). Sud je takođe uzeo u obzir činjenicu i da nijedna druga država članica Saveta Evrope, uključujući one koje su u sličnom položaju, nije preduzela neku sličnu meru (*ibid.*, stav 127).

c. Supstancijalna pitanja koja su relevantna za test pravične ravnoteže

134. U određenim slučajevima test pravične ravnoteže obuhvata pitanje da li je država u dovoljnoj meri uzela u obzir posebne okolnosti predmeta, uključujući pitanje da li je eksproprijacija jednog dela imovine uticala na vrednost ili atraktivnost neeksproprijisanog dela koji pripada podnosiocu predstavke (*Azas protiv Grčke*, stavovi 51–53; *Interoliva ABEE protiv Grčke*, stavovi 31–33). Ako država to nije učinila, mogla je nastupiti povreda člana 1. Protokola br. 1. ako je priroda građevine u blizini dobra podnosioca predstavke očigledno neposredno doprinela bitnom smanjenju vrednosti njegove preostale imovine, na primer tamo gde su u neposrednoj blizini preostalog zemljišta podignuti javni putevi ili drugi građevinski objekti (*Ouzounoglou protiv Grčke*, stav 30; *Bistrović protiv Hrvatske*, stavovi 42–44).

135. Primena kategoričke pretpostavke da je vrednost preostale imovine podnosioca predstavke povećana usled eksproprijacije, te da je stoga podnosilac predstavke zapravo imao koristi od nje zamerana je tuženoj državi u kontekstu ispitivanja srazmernosti (*Papachelas protiv Grčke* [GC], stavovi 53–54).

136. Kada se pomno analizira srazmernost mešanja u pravo podnosioca predstavke na neometano uživanje svoje „imovine“, činilac koji se mora uzeti u obzir prilikom ocenjivanja postupanja države u takvim sudskim sporovima jeste stanje neizvesnosti u kome bi se mogao naći podnosilac zahteva (*Almeida Garrett, Mascarenhas Fálcao i drugi protiv Portugalije*, stav 54; *Broniowski protiv Poljske* [GC], stavovi 151. i 185; *Barcza i drugi protiv Mađarske*, stav 47; *Frendo Randon i drugi protiv Malte*, stav 55; *Hunguest Zrt protiv Mađarske*, stavovi 25. i 27; *Zelenchuk i Tsytsyura protiv Ukrajine*, stavovi 91. i 106).

137. U slučajevima u kojima mešanje nije podrazumevalo eksproprijaciju Sud takođe ispituje da li su postojeći zakoni omogućavali neki oblik naknade za ograničenja koja su trajala određeno vreme (*a contrario*, *Skibińscy protiv Poljske*, stavovi 93–95); da li je mešanje bilo prohibitivno ili opresivno (*Allianz-Slovenska-Poistovna, A. S. i drugi protiv Slovačke* (dec.); *Konstantin Stefanov protiv Bugarske*, stav 67); da li je državi priznat povlašćeni tretman u kontekstu parničnog postupka, čime je pojedinac doveden u podređeni položaj [*Zouboulidis protiv Grčke* (br. 2), stavovi 32. i 35 – povreda je nastupila zbog kraćeg roka zastarevanja u korist države]; da li je vrednost imovine ustanovljena prema istim pravilima za poreske svrhe i za svrhe utvrđivanja naknade za eksproprijaciju koju država treba da plati (*Jokela protiv Finske*, stavovi 62. i 65. – povreda je nastupila zato što je vrednost određena za poreske svrhe bila znatno veća od vrednosti utvrđene za potrebe eksproprijacije).

138. Privremenost mera koje su predmet pritužbe obično pruža prednost državi (*Da Conceição Mateus i Santos Januário protiv Portugalije* (dec.), stav 29; *Savickas i drugi protiv Litvanije* (dec.), stav 92).

139. Kada do mešanja u pravo na neometano uživanje „imovine“ dođe u kontekstu ispravljanja greške koju je počinila javna vlast (koja, kako je prethodno već istaknuto, služi javnom interesu), onda ne samo da se na osnovu načela dobrog upravljanja vlastima nameće obaveza da neodložno stupe u akciju kako bi ispravile svoju grešku (*Moskal protiv Poljske*, stav 69; *Paplauskienė protiv Litvanije*, stav 49), i to na odgovarajući način i maksimalno dosledno (*Beyeler protiv Italije* [GC], stav 120; *Romeva protiv Severne*

Makedonije, stav 58) nego da te greške ne smeju ispraviti na štetu dotičnog pojedinca, naročito ako nikakav drugi suprotstavljeni privatni interes nije doveden u pitanje (*Gashi protiv Hrvatske*, stav 40; *Gladysheva protiv Rusije*, stav 80; *Pyrantienė protiv Litvanije*, stav 70; *Moskal protiv Poljske*, stav 73; *Albergas i Arlauskas protiv Litvanije*, stav 74; *S. C. Antares Transport S. A. i S. C. Transroby S.R.L. protiv Rumunije*, stav 48).

d. Pitanja koja se odnose na podnosioca predstavke

140. Jedan od važnih činilaca koji se moraju uzeti u obzir kada se primenjuje test ravnoteže na osnovu člana 1. Protokola br. 1. jeste pitanje da li je podnosilac predstavke pokušao da iskoristi neku slabost ili rupu u sistemu (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 109; *OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X i Blanche de Castille i drugi protiv Francuske*, stavovi 69. i 71). Slično tome, u predmetu *G.I.E.M. S.R.L. i drugi protiv Italije* (meritum) [GC], stav 301, Sud je istakao da se stepen krivice ili nemara podnosilaca predstavke i, u najmanju ruku, odnos između njihovog ponašanja i povrede prava o kojoj je reč može uzeti u obzir kako bi se ocenilo da li je ta konfiskacija bila srazmerna. Činjenica da je lice o kome se radilo u tom predmetu bilo kvalifikovani knjigovođa bila je jedan od odlučujućih razloga zbog kojih je Sud doneo odluku da je vraćanje viška doprinosa bez kamata bilo srazmerno (*Taşkaya protiv Turske* (dec.), stavovi 49–50). U određenim slučajevima uzima se u obzir i lična ranjivost podnosioca predstavke, kao na primer u slučaju *Pyrantienė protiv Litvanije*, stav 62, gde je podnositeljka predstavke bila osoba sa davnašnjim invaliditetom koja je navršila penzioni uzrast). Kao nesrazmerna ocenjena je i obaveza koja je nametnuta podnositeljki predstavke da vrati naknade koje je već primila, u dobroj veri, na osnovu administrativnog rešenja koje su vlasti greškom donele, a pri svemu tome nije bilo uzeto u obzir ni njeno zdravstveno ni njeno finansijsko stanje (*Čakarević protiv Hrvatske*, stavovi 82–90).

141. Sud takođe može da ispituje da li je mera koja je predmet pritužbe bila usmerena samo ka određenoj grupi pojedinaca ili je postojala mogućnost da se ona primeni na sve (*Hentrich protiv Francuske*, stav 47; *R.Sz. protiv Mađarske*, stav 60).

142. Takođe je relevantno da li je podnosilac predstavke mogao razumno da bude svestan zakonskih ograničenja na svoje vlasništvo u situacijama u kojima je na primer bio sprečen da izgradi drugu kuću na svom imanju ili da promeni njenu namenu, ili je izgubio „imovinu” (*Allan Jacobsson protiv Švedske* (br. 1), stavovi 60–61; *Z.A.N.T.E. – Marathonisi A. E. protiv Grčke*, stav 53. i *Depalle protiv Francuske* [GC], stav 86. – da bi se utvrdilo da li su prava podnosioca predstavke bila zaštićena) i, naročito, da li je bio svestan tih ograničenja kada je kupovao predmetno dobro. U nekoliko predmeta Sud je prihvatio potpuni izostanak naknade kada je vlasnik znao ili je trebalo da zna ili je razumno trebalo da bude svestan da postoji mogućnost budućih ograničenja. U predmetu *Fredin protiv Švedske* (br. 1); stavovi 12, 16. i 54, Zakon o zaštiti životne sredine predviđao je ukidanje dozvole za eksploataciju rude bez ikakve naknade po isteku roka od deset godina. Taj zakon je već nekoliko godina bio na snazi u trenutku kada je podnosilac predstavke inicirao svoju investiciju. U predmetu *Łqcz protiv Poljske* (dec.), uz kupoprodajni ugovor bili su priloženi i relevantni izvodi iz lokalnog plana razvoja koji su se odnosili na izgradnju puta. Stoga je Sud zaključio da su podnosioci predstavke koji su kupili to dobro bili potpuno svesni njegovog specifičnog pravnog statusa i da u tim okolnostima država ne može biti smatrana odgovornom za sporne teškoće koje su nastupile prilikom prodaje tog dobra. Isti taj pristup primenjivan je i u kontekstu socijalnog osiguranja (*Mauriello protiv Italije* (dec.)).

143. U predmetu *Uzan i drugi protiv Turske*, stav 212. Sud je uzeo u obzir nedostatak dokaza koji bi ukazivali na to da su podnosioci predstavke mogli biti umešani u prevaru.

e. Naknada za mešanje u vlasništvo kao element pravične ravnoteže

144. Uslovi pod kojima se dodeljuje naknada suštinski su važni za ocenu pravične ravnoteže i naročito za odgovor na pitanje da li sporna mera nameće nesrazmerno veliko breme na pleća podnosilaca predstavke (*Sveti manastiri protiv Grčke*, stav 71; *Platakou protiv Grčke*, stav 55). Međutim, u proceni Suda razlikuje se važnost naknade, zavisno od pravila o kojima se u konkretnom predmetu radi.

145. Oduzimanje vlasništva na osnovu druge rečenice prvog stava člana 1. Protokola br. 1, a da se ne plati iznos koji bi bio u razumnoj korelaciji sa vrednošću tog vlasništva, obično predstavlja nesrazmerno mešanje, dok se potpuni izostanak naknade može smatrati opravdanim samo u izuzetnim okolnostima (*Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke* (pravično zadovoljenje) [GC], stav 89). Međutim, u situaciji u kojoj se radi o meri kojom se reguliše korišćenje imovine, nedostatak kompenzacije (naknade) predstavlja činilac koji se mora uzeti u obzir kada se utvrđuje da li je uspostavljena pravična ravnoteža (*Depalle protiv Francuske* [GC], stav 91). Slični razlozi važe i kada se radi o opštoj odredbi (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stav 69; vidi na kraju ovog pododeljka).

146. Kada je reč o lišavanju imovine, od okolnosti svakog konkretnog slučaja zavisi šta je to što je razumno, ali se prilikom utvrđivanja iznosa naknade primenjuje široko unutrašnje polje slobodne procene. Ovlašćenje Suda da preispita predmet ograničava se na to da on ustanovi da li je izbor uslova naknade bio unutar tog širokog unutrašnjeg polja slobodne procene koje država u tom domenu uživa (*James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 54). Sud poštuje ocenu zakonodavca kada je reč o naknadi za eksproprijaciju osim ako je očigledno da je ona lišena svakog razumnog osnova (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 122).

147. Iako je tačno da se u mnogim slučajevima zakonite eksproprijacije samo puna naknada može smatrati naknadom koja je u razumnoj korelaciji sa vrednošću imovine, i to pravilo ima izuzetaka (*Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke* (pravično zadovoljenje) [GC], stav 78; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [GC], stav 96). Prema tome, ta odredba ne jemči pravo na punu naknadu u svim okolnostima budući da legitimni ciljevi „javnog interesa” (kao što su ciljevi kojima se teži prilikom sprovođenja mera privredne reforme ili koji su tako koncipirani da omoguće postizanje veće socijalne pravde) mogu zahtevati da naknada koja se isplaćuje bude manja od pune tržišne vrednosti (*James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 54; *Papachelas protiv Grčke* [GC], stav 48; *Sveti manastiri protiv Grčke*, stavovi 70–71; *J. A. Pye (Oxford) Ltd i J. A. Pye (Oxford) Land Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 54; *Urbárska Obec Trenčianske Biskupice protiv Slovačke*, stav 115).

148. Ravnoteža između opšteg interesa zajednice i zahteva za zaštitu osnovnih prava pojedinca koja su gore pomenuta postiže se, generalno gledano, onda kada postoji razuman odnos između naknade isplaćene licu čija je imovina oduzeta i „tržišne” vrednosti te imovine onako kako je ta vrednost određena u trenutku eksproprijacije (*Pincová i Pinc protiv Češke Republike*, stav 53, *Gashi protiv Hrvatske*, stav 41; *Vistiņš i Perepjolkins protiv Letonije* [GC], stav 111; *Guiso-Gallisay protiv Italije* (pravično zadovoljenje) [GC], stav 103; *Moreno Diaz Peña i drugi protiv Portugalije*, stav 76).

149. Adekvatnost naknade bila bi smanjena ako bi se ona isplaćivala tako da se ne uzimaju u obzir različite okolnosti koje njenu vrednost povećavaju, kao što je okolnost da se vrednost eksproprijisane imovine nije sastojala samo od zemljišta nego i od poslovnih aktivnosti, na primer aktivnosti kamenoloma koje su se odvijale upravo na tom zemljištu (*Werra Naturstein GmbH & Co Kg protiv Nemačke*, stav 46; *Azas protiv Grčke*, stavovi 52–53; *Athanasiou i drugi protiv Grčke*, stav 24). Ako podnosilac predstavke usled eksproprijacije izgubi svoj osnovni izvor prihoda, to može značiti da je on podneo prekomerno individualno breme ukoliko se vlasti nisu pozabavile pitanjem da li dodeljeni iznos na ime naknade može pokriti stvarni gubitak koji je nastupio lišenjem sredstava za obezbeđivanje egzistencije ili bi mogao barem biti dovoljan da se tim sredstvima kupi zemljište u području u kome je podnosilac predstavke živeo (*Osmanyán i Amiraghyán protiv Jermenije*, stav 70).

150. Nerazumno kašnjenje u isplati naknade predstavlja još jedan relevantan činilac (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão i drugi protiv Portugalije*, stav 54; *Czajkowska i drugi protiv Poljske*, stav 60). Sud je presudio da je tužena država kriva u slučaju u kome javne vlasti koje su odlučivale o iznosu naknade

uopšte nisu uzele u obzir činjenicu da je proteklo više od dvadeset godina tokom kojih podnosilac predstavke nije dobio nikakvu naknadu (*Schembri i drugi protiv Malte*, stav 43). Kašnjenje od 75 godina u isplati naknade prouzrokovalo je povredu člana 1. Protokola br. 1. (*Malama protiv Grčke*, stav 51).

151. Usled prekomerno dugog odlaganja isplate naknade za eksproprijaciju u kontekstu hiperinflacije povećani su finansijski gubici za lica čije je zemljište eksproprijisano i ona su dovedena u položaj neizvesnosti (*Akkus protiv Turske*, stav 29; *Aka protiv Turske*, stav 49). Čak i ako je deo naknade već isplaćen u trenutku kada Sud razmatra predmet, kašnjenje u isplati celokupnog iznosa naknade i dalje ostaje problematično (*Czajkowska i drugi protiv Poljske*, stav 62).

152. Lična i socijalna situacija podnosioca predstavke takođe treba da bude uzeta u obzir kada se utvrđuje iznos naknade (*Pyrantienė protiv Litvanije*, stav 62). Propust države da uzme u obzir dobru veru podnositeljke predstavke u vreme kada je sticala imovinu koja je docnije eksproprijisana takođe je ocenjen negativno po samu državu (*ibid.*, stav 60).

153. Činjenica da su lica čija imovina treba u budućnosti da bude eksproprijisana i dalje koristila tu imovinu tokom postupka u kome je odlučivano o iznosu naknade ne oslobađa državu obaveze da odredi iznos naknade koji je u razumnoj korelaciji sa vrednošću te imovine (*Yetiş i drugi protiv Turske*, stav 52).

154. U određenim situacijama odbijanje da se dodeli posebno obeštećenje može samo po sebi predstavljati povredu člana 1. Protokola br. 1. (*Azas protiv Grčke*, stavovi 52–53; *Athanasίου i drugi protiv Grčke*, stav 24). Na primer, u slučaju delimične eksproprijacije, kada je u blizini kuće podnosioca predstavke izgrađen auto-put, takvo mešanje je moglo da zahteva da se dodeli dodatna naknada za ograničenje u korišćenju same kuće. Priroda građevinskih radova očigledno je neposrednije doprinela suštinskom smanjenju vrednosti preostale imovine (*Bistrović protiv Hrvatske*, stavovi 40–42; *Ouzounoglou protiv Grčke*, stav 30).

155. U slučajevima u kojima je eksproprijacija rezultat širokih privrednih reformi ili mera kojima je cilj postizanje veće socijalne pravde, unutrašnje polje slobodne procene koje se priznaje državama obično je široko kada je reč o određivanju iznosa naknade koji se dodeljuje podnosiocima predstavki. Odluka o donošenju zakona kojim se uređuje nacionalizacija cele industrijske grane podrazumeva, po pravilu, da se razmotre različita pitanja o kojima može postojati širok spektar razumno različitih mišljenja u demokratskom društvu. Zbog toga što neposredno poznaju svoje društvo, njegove potrebe i resurse, nacionalne vlasti su, načelno gledano, u boljem položaju nego međunarodni sudija da procene koje su mere primerene u datoj oblasti i zbog toga treba da bude široko to unutrašnje polje slobodne procene u kome se odlučuje da li će vlasnik biti lišen svoje imovine i u kome se utvrđuju uslovi za dodelu naknade (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 121–122). Slično tome, u predmetu *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 68–69, postavljalo se pitanje da li u kontekstu zakona kojim se reformiše pitanje zakupnina stanova i zemljišta uspostavlja pravična ravnoteža pomoću uslova kojim se dugogodišnjim zakupcima omogućuje da otkupe zemljište. Sud je ustanovio da se tim uslovima uspostavlja takva ravnoteža budući da je zaključio da se tu radi o kontekstu socijalne i privredne reforme u kojoj se pravim vlasnicima nekretnina ne nameće nerazumno veliki teret iako su iznosi koje su zainteresovane stranke dobile bili manji od tržišne vrednosti imovine o kojoj je reč.

156. *A fortiori*, naknada manja od potpune takođe se može smatrati nužnom onda kada se imovina oduzima u svrhu „tako temeljnih promena ustavnog sistema zemlje kao što je prelazak iz monarhističkog u republikansko društveno ustrojstvo (*Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke* [GC], stav 87). Država ima široko unutrašnje polje slobodne procene kada donosi zakone u kontekstu promene političkog i ekonomskog sistema (*Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 35). To načelo je iznova potvrđeno u predmetu *Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 182, u kontekstu tranzicije zemlje u demokratsko ustrojstvo. Sud je precizirao da pravila kojima se uređuje pitanje svojinskih odnosa u zemlji (što obuhvata i dalekosežan, ali kontroverzan zakonodavni sistem koji ima značajan ekonomski uticaj na zemlje u celini) može podrazumevati odluke kojima se ograničava naknada za oduzimanje ili restituciju imovine na nivo koji zaostaje za tržišnom vrednošću te imovine (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [GC], stav

98).

157. Sud je takođe iznova potvrdio ta načela u vezi sa donošenjem zakona „u izuzetnom kontekstu ponovnog ujedinjenja Nemačke” (*Von Maltzan i drugi protiv Nemačke* (dec.) [GC], stavovi 77. i 111–112), kao i u situaciji u kojoj je eksproprijacija izvršena na osnovu zakona koji je bio na snazi u periodu prelaska iz jednog u drugi režim, kada je taj zakon doneo parlament koji nije bio demokratski izabran (*Jahn i drugi protiv Nemačke* [GC], stavovi 113. i 117). U potonjem slučaju, jedinstvena priroda opšteg političkog i zakonskog konteksta ponovnog ujedinjenja Nemačke opravdala je potpuni nedostatak naknade. Uspostavljena je distinkcija između predmeta *Jahn i drugi* i *Vistiņš i Perepjolkins*: potonji predmet nije bio predmet u kome je očigledno nepravednu situaciju koja je nastupila u procesu denacionalizacije trebalo ispravljati na osnovu zakona donetog *ex post facto* u relativno kratkom roku kako bi se ponovo uspostavila socijalna pravda. Zato je zaključeno da u predmetu *Vistiņš i Perepjolkins protiv Letonije*, stavovi 123, 127–130. nije bilo opravdano to što nije isplaćena dovoljna naknada).

158. Pored toga, u slučajevima kada je imovina oduzeta nezakonito, naknada i dalje treba da ima kompenzatornu ulogu, za razliku od kaznene naknade ili naknade u svrhu odvratanja prema tuženoj državi (*Guiso-Gallisay protiv Italije* (pravično zadovoljenje) [GC], stav 103). U skladu sa pristupom koji je zauzelo Veliko veće u tom predmetu, kako bi se odrazio protok vremena, tržišna vrednost imovine u trenutku kada je oduzeta trebalo je da bude konvertovana u aktuelnu vrednost kako bi se kompenzovalo dejstvo inflacije i trebalo je primeniti (redovnu zakonsku) kamatu da bi se nadoknadilo vreme u kome je podnosilac predstavke bio lišen svoje imovine (*ibid.*, stav 105). Pored toga, Veliko veće je procenilo i koliki je bio gubitak (poslovnih) mogućnosti koji su pretrpeli podnosioci predstavke nakon eksproprijacije (*ibid.*, stav 107).

159. Osim toga, kada se utvrđuje da li je uspostavljena pravična ravnoteža kada se radi o meri „regulisanja korišćenja imovine”, mora se uzeti u obzir činjenica da nije isplaćena naknada, ali ta činjenica, sama po sebi, nije dovoljna da se na osnovu nje ustanovi da je povređen član 1. Protokola br. 1. (*Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis protiv Grčke*, stavovi 44. i 45). U predmetu *Depalle protiv Francuske* [GC], stav 91, gde su podnosioci predstavke stanovali u zgradama podignutim na zemljištu koje je potpadalo pod kategoriju primorske javne svojine, Sud je, uzimajući u obzir pravila kojima se uređuje korišćenje javne imovine i smatrajući da podnosilac predstavke nije mogao da ne bude svestan načela po kome u datoj situaciji ne može biti isplaćena naknada, jasno saopštio u svakoj svojoj odluci da se to što naknada nije isplaćena ne može smatrati merom koja je nesrazmerna „regulisanju korišćenja imovine” podnosioca predstavke, te da je reč o meri sprovedenoj u opštem interesu.

160. U predmetu *S. A. Bio d'Ardennes protiv Belgije*, stavovi 47–49. i 51, gde je obavezno klanje mnogobrojnih grla stoke zaraženih brucelozom predstavljalo način „regulisanja korišćenja imovine”, Sud je smatrao da preduzeće koje je podnelo predstavku nije podnelo individualno i prekomerno breme usled toga što mu nije prihvaćen zahtev za isplatu naknade za gubitak stoke.

161. Konačno, mešanje u prava podnosilaca predstavke analizirana su sa stanovišta opšte odredbe člana 1. Protokola br. 1. i Sud je primenio pristup donekle sličan pristupu koji je primenio u kategoriji slučajeva u kojima se radilo o „regulisanju korišćenja imovine” (*Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, stavovi 42. i 47–48; *Pialopoulos i drugi protiv Grčke*, stavovi 57–61). U predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske* (stav 69), Sud je ustanovio da su podnosioci predstavke podneli individualno i prekomerno breme koje je moglo biti legitimno samo da im je pružena mogućnost da zatraže da se skrate rokovi ili da podnesu zahtev za nadoknadu.

C. Pozitivne obaveze država članica

162. Obaveza da se poštuje pravo na imovinu na osnovu člana 1. Protokola br. 1. obuhvata i negativne i pozitivne obaveze.

163. Suštinski cilj člana 1. Protokola br. 1. jeste da se zaštiti lice od neopravdanog mešanja države kako bi ono neometano uživalo u svojoj „imovini“ (to je negativna obaveza). Međutim, na osnovu člana 1. Konvencije, svaka visoka strana ugovornica „jemči svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode utvrđene u ... Konvenciji“. Obavljanje te opšte dužnosti može podrazumevati pozitivne obaveze koje su inherentne obezbeđivanju delotvornog ostvarivanja prava zajemčenih Konvencijom. U kontekstu člana 1. Protokola br. 1. te pozitivne obaveze mogu zahtevati od države da preduzme mere neophodne za zaštitu prava na imovinu (*Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 143; *Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, stav 96; *Keegan protiv Irske*, stav 49; *Kroon i drugi protiv Holandije*, stav 31; *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 100; *Likvidējamā p/s Selga i Vasīļevska protiv Letonije* (dec.), stavovi 94–113).

164. Stvarno, delotvorno ostvarivanje prava zaštićenog članom 1. Protokola br. 1. ne zavisi samo od dužnosti države da se ne meša, već može zahtevati i pozitivne mere zaštite, naročito tamo gde postoji neposredna veza između mera koje podnosilac predstavke može legitimno da očekuje od vlasti i njegovog delotvornog uživanja svoje „imovine“ (*Öneryildiz protiv Turske* [GC], stav 134), čak i u slučajevima u kojima se vodi parnica između privatnih pojedinaca ili preduzeća (*Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, stav 96).

165. U predmetu *Öneryildiz protiv Turske* [GC], stavovi 135–136, u kome se radilo o uništenju mnogih kuća i smrti nekoliko lica koje su nastupile kao posledica opasnih aktivnosti države (eksplozija metana koji se nagomilao na deponiji) u divljem naselju, Sud je ustanovio da domaće vlasti nisu ispunile svoje pozitivne obaveze po članu 1. Protokola br. 1. zato što nisu preduzele sve što je bilo u njihovoj moći da zaštite imovinski interes podnosioca predstavke u svetlu rizika za koji su znale ili je trebalo da znaju da postoji (*Kurşun protiv Turske*, stav 115). Naročito su vlasti propustile da obaveste stanovnike o tome da je deponija u samom naselju predstavljala opasnost na koju je ukazano u jednom ekspertskom izveštaju još nekoliko godina pre toga, ali nisu preduzele ni praktične mere kako bi se izbegao taj rizik – takva praktična mera bila bi blagovremena izgradnja sistema za ekstrakciju metana.

166. Međutim, mora se ustanoviti distinkcija između pozitivnih obaveza po članu 2. Konvencije i pozitivnih obaveza po članu 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Dok fundamentalna važnost prava na život zahteva da obim pozitivnih obaveza po članu 2. Konvencije obuhvati i dužnost vlasti da urade sve što je u njihovoj moći u sferi pomoći prilikom vanrednih situacija kako bi zaštitile to pravo, obaveza da se zaštiti pravo na neometano uživanje imovine, koja nije apsolutna, ne može biti proširena izvan onoga što je razumno u datim okolnostima (*Budayeva i drugi protiv Rusije*, stav 175, kada je reč o prirodnim opasnostima koje su van moći ljudske kontrole; *Kurşun protiv Turske*, stav 121, gde se radilo o imovinskoj šteti koja je nastupila usled opasne aktivnosti, ali nije prouzrokovala nikakve povreda niti gubitak života). Isto tako, država nije imala pozitivnu obavezu po članu 1. Protokola br. 1. u predmetu u kome se nije radilo o nemaru države, nego o odgovornosti samog podnosioca predstavke kao preduzetnika, kao i o klizištu koje predstavlja specifičnu prirodnu opasnost koju čovek nije u mogućnosti da kontroliše (*Vladimirov protiv Bugarske* (dec.), stavovi 37. i 39–41).

167. Granice između pozitivnih i negativnih obaveza države na osnovu člana 1. Protokola br. 1. lako izmiču preciznoj definiciji. Ipak, načela koja se primenjuju su slična. Bez obzira da li se predmet analizira u smislu pozitivne obaveze države ili u smislu mešanja javne vlasti koje treba da bude opravdano, kriterijumi koji se primenjuju suštinski se međusobno ne razlikuju. I u jednom i u drugom kontekstu mora se uzeti u obzir pravična ravnoteža koju treba uspostaviti između konkurentnih interesa pojedinca i zajednice u celini. Takođe je tačno da ciljevi koji su navedeni u toj odredbi mogu imati značaj kada se ocenjuje da li je postignuta ravnoteža između zahteva javnog interesa i osnovnog prava podnosioca predstavke na imovinu. I u jednom i u drugom kontekstu država uživa određeno unutrašnje polje slobodne procene u okviru koga određuje koje korake treba preduzeti kako bi se obezbedilo poštovanje

Konvencije (*Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 144; *Keegan protiv Irske*, stav 49; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 98; *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 101; *Kotov protiv Rusije* [GC], stav 110).

168. Sledstveno tome, u mnogim predmetima Sud, uzimajući u obzir njihove specifične okolnosti, zaključuje da nije potrebno da kategorizuje svoje ispitivanje kao ispitivanje koje se strogo odvija sa stanovišta pozitivnih ili negativnih obaveza tužene države; naprotiv, Sud utvrđuje da li je ponašanje tuženih država – bez obzira da li se to ponašanje može okarakterisati kao mešanje ili kao propust da se nešto učini, ili kao kombinacija i jednog i drugog – opravdano sa stanovišta načela zakonitosti, legitimnog cilja i „pravične ravnoteže” (*Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 101; *Kotov protiv Rusije* [GC], stav 102; *Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 146; *Skórits protiv Mađarske*, stavovi 37–38).

169. To je bio slučaj i u predmetu *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 101, gde su se podnosioci predstavke pritužili zbog toga što ne mogu da podignu novac deponovan na bankovnim računima koji su postali nedostupni zbog dejstva takvih činilaca kao što je nedostatak sredstava u bankama o kojima je reč, donošenje zakona kojim se zamrzavaju računi i propust nacionalnih vlasti da preuzmu mere kako bi pomogle deponentima u situaciji u kojoj su se nalazili podnosioci predstavke da raspolazu svojom ušteđevinom. U takvim okolnostima Sud nije smatrao da je potrebno da kategorizuje svoje ispitivanje u datom predmetu kao ispitivanje koje se odvija strogo sa stanovišta pozitivnih ili strogo sa stanovišta negativnih obaveza tuženih država.

170. U Jednom broju predmeta koji se odnose na pozitivne obaveze po osnovu člana 1. Protokola br. 1. Sud je naročito naglasio značaj načela dobrog upravljanja. To načelo nalaže da, kada je reč o nekom pitanju koje se odnosi na opšti interes, naročito ako to pitanje utiče na osnovna ljudska prava, uključujući pravo na imovinu, javne vlasti moraju da postupaju hitno i primereno i pre svega dosledno (*Beyeler protiv Italije* [GC], stav 120; *Megadat.com SRL protiv Moldavije*, stav 72; *Rysovskyy protiv Ukrajine*, stav 71; *Moskal protiv Poljske*, stav 72). Ta obaveza je relevantna kako u kontekstu negativnih, tako i u kontekstu pozitivnih obaveza koje član 1. Protokola br. 1. nameće državi. Načelo dobrog upravljanja, po pravilu, ne bi smelo da spreči vlasti da isprave povremene greške, čak i ako je reč o greškama koje su prouzrokovane njihovim nemarom. Međutim, potreba da se isprave stare „nepravde” ne sme da dovede do nesrazmernog mešanja u novo pravo koje je pojedinac stekao tako što se u dobroj veri pozvao na legitimnost postupanja javne vlasti (*Beinarovič i drugi protiv Litvanije*, stav 140).

1. Horizontalno dejstvo – mešanja privatnih lica

171. „Pozitivne mere zaštite” na koje se Sud poziva ne odnose se samo na mešanje države nego i na mešanje privatnih lica, i te mere mogu biti preventivne ili korektivne po svojoj prirodi.

172. Zaista, Sud je ustanovio da postoje mnogi razlozi javnog interesa koji državi mogu nametnuti izvesne obaveze (*Zolotas protiv Grčke (br. 2)*, stav 39). Stoga se može zahtevati da se donesu određene mere neophodne za zaštitu prava na imovinu, čak i u onim slučajevima u kojima se radi o parnici koja se vodi između pojedinaca ili preduzeća (*Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, stav 96).

173. Međutim, kada se predmet odnosi na obične ekonomske odnose između privatnih stranaka, te pozitivne obaveze su znatno ograničenije. Tako je Sud u mnogim prilikama naglašavao da se član 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju ne može tumačiti kao odredba koja visokoj strani ugovornici nameće bilo kakvu opštu obavezu da pokrije dugove privatnih subjekata (*Kotov protiv Rusije* [GC], stav 111; *Anokhin protiv Rusije (dec.)*).

174. Konkretno, kada se privatno lice umešanje u pravo na neometano uživanje „imovine“, onda nastupa pozitivna obaveza države da u svom unutrašnjem pravnom sistemu osigura da prava vlasništva budu u dovoljnoj meri zaštićena zakonom i da se obezbede odgovarajući pravni lekovi pomoću kojih žrtva mešanja može da ostvari svoja prava, uključujući, onda kada je to primereno, potraživanje naknade štete na ime pretrpljenog gubitka (*Kotov protiv Rusije* [GC], stav 113; *Blumberga protiv Letonije*, stav 67). Iz toga sledi da mere koje se mogu zahtevati od države u takvom kontekstu mogu biti preventivne ili korektivne (*Kotov protiv Rusije* [GC], stav 113).

175. Na primer, u predmetu *Zolotas protiv Grčke (br. 2)*, u kome podnosilac predstavke više nije mogao da potražuje deponovana sredstva sa svog bankovnog računa jer više od dvadeset godina nije izvršio nikakvu transakciju na tom računu, Sud je stao na stanovište da država ima pozitivnu obavezu da zaštiti građane i da zahteva od banaka, s obzirom na potencijalno štetne posledice rokova zastarevanja, da obaveste vlasnike računa koji su u stanju mirovanja kada ističe rok zastarevanja i na taj način im omoguće da, preduzimajući neki korak, zaustave to isticanje roka. Nepostojanje zahteva za pružanje takvih informacija može da poremeti „pravičnu ravnotežu“ koja se mora uspostaviti između zahteva opšteg interesa zajednice i zahteva da se zaštite osnovna prava pojedinca.

2. Korektivne mere

176. Konkretno upućujući na korektivne mere koje se mogu tražiti od države u određenim okolnostima, Sud je stao na stanovište da te mere obuhvataju odgovarajući pravni mehanizam koji omogućuje da oštećena stranka efikasno ostvari svoja prava. Iako član 1. Protokola br. 1. ne sadrži eksplicitne procesne zahteve, Sud je priznao da postoje pozitivne obaveze procesne prirode na osnovu te odredbe i u onim predmetima u koje su uključene državne vlasti (*Jokela protiv Finske*, stav 45; *Zehentner protiv Austrije*, stav 73), kao i u onim predmetima u kojima se spor odvijao samo između privatnih stranaka.

177. Tako je u predmetima iz potonje kategorije Sud presudio da države imaju obavezu da obezbede sudske postupke koji pružaju potrebna procesna jemstva i na taj način omoguće domaćim sudovima da efikasno i pošteno rešavaju sve sporove između privatnih lica (*Kotov protiv Rusije* [GC], stav 114; *Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, stav 96; *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije* [GC], stav 83; *Freitag protiv Nemačke*, stav 54; *Shesti Mai Engineering OOD i drugi protiv Bugarske*, stav 79; *Plechanow protiv Poljske*, stav 100; *Ukraine-Tyumen protiv Ukrajine*, stav 51). U predmetima u kojima je imovinska šteta proistekla iz opasne aktivnosti nekog privatnog lica, država je mogla da ustanovi ili krivični ili parnični ili upravni lek (*Kurşun protiv Turske*, stavovi 123–124).

178. To načelo se snažnije primenjuje u predmetima u kojima se spor vodi između same države i pojedinca. Sledstveno tome, ozbiljni nedostaci u rešavanju takvih sporova mogu otvoriti pitanje na osnovu člana 1. Protokola br. 1. (*Plechanow protiv Poljske*, stav 100).

179. Sud je utvrdio odgovornost države za propust da preduzme odgovarajuću korektivnu meru u kontekstu izvršenja naplate dugovanja utvrđenih presudom: restitucija imovine (*Păduraru protiv Rumunije*, stav 112); isplata naknade za eksproprijaciju (*Almeida Garrett, Mascarenhas Fălcao i drugi protiv Portugalije*, stavovi 109–111); izvršenje sudskih naloga za iseljenje stanara i vraćanje stanova u posed (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [GC], stavovi 43–59; *Matheus protiv Francuske*, stavovi 69–71; *Lo Tufo protiv Italije*, stav 53; *Prodan protiv Moldavije*, stav 61).

3. Izvršni postupak

180. Na pozitivne obaveze države ekstenzivno se poziva u kontekstu izvršnog postupka kako protiv države, tako i protiv privatnih dužnika. To pre svega znači da države imaju pozitivnu obavezu da organizuju sistem izvršenja presuda koji je efikasan i u pravnom i u praktičnom smislu i da obezbede da se postupci koji su utvrđeni u zakonima u vezi sa izvršenjem pravnosnažnih presuda sprovede bez nepotrebnog odlaganja (*Fuklev protiv Ukrajine*, stav 91).

181. Ako se podnosilac predstavke pritužuje zbog nemogućnosti da se izvrši sudsko rešenje doneto u njegovu korist, obim obaveza države prema članu 1. Protokola br. 1. razlikuje se zavisno od toga da li je dužnik država ili je dužnik privatno lice (*Anokhin protiv Rusije (dec.)*; *Liseytseva i Maslov protiv Rusije*, stav 183).

182. Ako je dužnik država, sudska praksa Suda upućuje na to da Sud obično insistira na tome da država poštuje navedenu sudsku odluku u potpunosti i blagovremeno (*Anokhin protiv Rusije (dec.)*; *Burdov protiv Rusije*, stavovi 33–42). Teret obezbeđivanja povinovanja presudi protiv države prvenstveno snose državni organi, i to počev od datuma kada presuda postane obavezujuća i pravnosnažna (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, stav 69).

183. Propust da se obezbedi izvršenje pravnosnažne sudske odluke protiv države u predmetu u kome se radi o naknadi imovinske štete obično predstavlja povredu kako člana 6. Konvencije, tako i člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Član 6. stav 1. Konvencije svakome obezbeđuje pravo da sudu ili tribunalu podnese zahtev u vezi sa svojim građanskim pravima ili obavezama; na taj način ta odredba utvrđuje „pravo na sud“, pri čemu je pravo na pristup sudu, odnosno pravo na pokretanje postupka pred sudom u građanskim stvarima samo jedan aspekt tog prava. Međutim, to pravo bi bilo iluzorno ako bi unutrašnji pravni sistem visoke strane ugovornice omogućio da pravnosnažna, obavezujuća sudska odluka ostane neizvršena na štetu jedne stranke. Bilo bi nezamislivo da se u članu 6. stav 1. Konvencije detaljno opisuju sva procesna jemstva koja se priznaju strankama – pošten, javan i brz postupak – a da se pritom ne zaštiti izvršenje sudskih odluka; ako bi se član 6. Konvencije tumačio u tom smislu da se odnosi isključivo na pristup sudu i na vođenje postupka pred sudom, to bi verovatno dovelo do situacija koje su inkompatibilne s načelom vladavine prava, a visoke strane ugovornice su se obavezale da poštuju upravo to načelo kada su ratifikovale Konvenciju. Izvršenje presude koju je doneo bilo koji sud stoga se mora smatrati sastavnim delom „suđenja“ u smislu člana 6. Konvencije (*Hornsby protiv Grčke*, stav 40; *Burdov protiv Rusije*, stav 34).

184. Zbog toga nerazumno dugo odlaganje izvršenja obavezujuće presude može predstavljati povredu Konvencije (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [GC], stav 63; *Hornsby protiv Grčke*, stav 40; *De Luca protiv Italije*, stav 66; *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, stav 65). Na primer, u kontekstu preduzeća u državnom vlasništvu, kašnjenje od manje od godinu dana u isplati novčanog iznosa dodeljenog sudskim rešenjem u načelu je kompatibilno s Konvencijom, dok je duže kašnjenje *prima facie* nerazumno (*Kuzhelev i drugi protiv Rusije*, stavovi 109–110).

185. Državna vlast se ne može pozvati na nedostatak sredstava kao izgovor za to što nije isplatila dug koji je presudom bila obavezna da isplati. Istina, odlaganje izvršenja presude može biti opravdano u određenim okolnostima. Međutim, to odlaganje ne sme biti takvo da naruši suštinu prava koje je zaštićeno po osnovu člana 6. stav 1. (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [GC], stav 74). Slično tome, složenost domaćeg izvršnog postupka ili državnog budžetskog sistema ne može osloboditi državu obaveze koju ima po Konvenciji da svima jemči pravo na izvršenje obavezujuće i izvršne sudske odluke u razumnom roku (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, stav 70; *Süzer i Eksen Holding A.Ş. protiv Turske*, stav 116).

186. Od lica u čiju je korist izrečena pravnosnažna presuda protiv države ne može se očekivati da pokrene odvojeni izvršni postupak (*Metaxas protiv Grčke*, stav 19. i *Lizanets protiv Ukrajine*, stav 43; *Ivanov protiv Ukrajine*, stav 46). U takvim slučajevima, tuženi državni organ koji je propisno obavešten o presudi mora da preduzme sve potrebne mere da bi se toj presudi povinovalo ili da bi je prosledilo na izvršenje drugom nadležnom organu (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, stav 69). Od stranke koje dobije parnicu može se tražiti da preduzme određene procesne korake kako bi povratila dugovanje koje je presudom utvrđeno, bilo da je reč o dobrovoljnom izvršenju presude koje sprovodi država, bilo da je reč o prinudnim izvršenju presude (*Shvedov protiv Rusije*, stav 32). Prema tome, nije nerazumno da vlasti od podnosioca predstavke zahtevaju da dostavi dodatne dokumente, kao što su bankovni podaci, da bi se omogućilo ili ubrzalo izvršenje presude (*Kosmidis i Kosmidou protiv Grčke*, stav 24). Međutim, zahtev za saradnju poverioca ne sme da pređe granicu onoga što je potrebno i on u svakom slučaju ne oslobađa vlasti obaveze koju imaju po Konvenciji da samoinicijativno i blagovremeno preduzmu

određene korake.

187. Na primer, u predmetu *Skórits protiv Mađarske*, stavovi 43–44, Sud je stao na stanovište da je bilo potrebno da vlast preduzme praktične korake kako bi se osiguralo da odluke koje su se odnosile na povraćaj imovine budu izvršne i da ih ne ometaju greške u zemljišnim knjigama, pa je ustanovio da je povređeno pravo na imovinu s obzirom da je prošlo deset godina od donošenja odluke do trenutka kada je podnosilac predstavke mogao da uđe u posed svog zemljišta. U predmetu *Vitiello protiv Italije*, stav 37, Sud je ustanovio da je povređeno pravo na imovinu zbog toga što nacionalne vlasti nisu izvršile sudski nalog za rušenje objekta divlje gradnje.

188. U kontekstu restitucije imovine, Sud je naložio državi da preduzme sve neophodne mere kako bi osigurala da odluka doneta u korist podnosioca predstavke bude izvršena u roku, uključujući uklanjanje crkve s njihovog zemljišta (*Orlović i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, stavovi 68–71; vidi poglavlje o restituciji imovine, dole).

189. U predmetu *De Luca protiv Italije*, stavovi 49–56, nemogućnost podnosioca predstavke da pokrene izvršni postupak protiv lokalne vlasti pod posebnom upravom radi vraćanja duga utvrđenog presudom za naknadu štete predstavljala je povredu člana 1. Protokola br. 1. Prema tome, čak ni pravna nemogućnost javne vlasti da plati svoja dugovanja ne oslobađa državu odgovornosti na osnovu Konvencije.

190. Kada se procenjuje da li neku kompaniju treba smatrati „vladinom organizacijom”, pravni status te kompanije prema unutrašnjem pravu nije presudan za utvrđivanje odgovornosti države za činjenje ili nečinjenje te kompanije. Zaista, kompanija treba da uživa dovoljnu institucionalnu i poslovnu nezavisnost od države da bi država bila oslobođena svoje odgovornosti po Konvenciji za činjenje ili nečinjenje te kompanije. Da bi se utvrdilo da li je država odgovorna za takva dugovanja, primenjuju se sledeći ključni kriterijumi: pravni status kompanije (prema javnom ili privatnom pravu); priroda njene delatnosti (javna funkcija ili obično komercijalno poslovanje); kontekst njene delatnosti (da li je reč o monopolu ili o visoko regulisanom poslovanju); institucionalna nezavisnost te kompanije (obim državnog vlasništva) i poslovna nezavisnost kompanije (obim državnog nadzora i kontrole) (*Liseyitseva i Maslov protiv Rusije*, stavovi 186–188, i reference koje su tu navedene) (za više detalja vidi poglavlje o preduzećima u državnom vlasništvu, dole).

191. Kada je dužnik privatni subjekat, situacija je drugačija zato što država, po pravilu, ne snosi direktnu odgovornost za dugove privatnih subjekata, pa su stoga njene obaveze prema tim odredbama Konvencije ograničene na to da pruži potrebnu pomoć poveriocu u izvršenju odgovarajućih sudskih odluka, na primer, preko službe izvršilaca ili kroz stečajne postupke (*Anokhin protiv Rusije (dec.)*; *Shestakov protiv Rusije (dec.)*; *Krivanogova protiv Rusije (dec.)*; *Kesyan protiv Rusije*, stav 80).

192. Prema tome, kada vlasti imaju obavezu da deluju kako bi se izvršila presuda, a one propuste da to učine, ta njihova neaktivnost može, u određenim okolnostima, otvoriti pitanje državne odgovornosti po osnovu člana 6. stav 1. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju (*Scollo protiv Italije*, stav 4; *Fuklev protiv Ukrajine*, stav 84). U takvim slučajevima zadatak je Suda da ispita da li su mere koje su vlasti primenile bile primerene i dovoljne i da li su postupile s dužnom pažnjom kako bi pomogle poveriocu u izvršenju presude (*Anokhin protiv Rusije (dec.)*; *Fuklev protiv Ukrajine*, stav 84).

193. Konkretnije rečeno, država ima obavezu prema članu 1. Protokola br. 1. da pruži neophodnu pomoć poveriocu u izvršenju sudske odluke o iznosu koji mu se duguje (*Kotov protiv Rusije* [GC], stav 90; *Fomenko i drugi (dec.)*, stav 171). Na primer, u predmetu *Fuklev protiv Ukrajine*, stav 92, Sud je ustanovio da to što sudski izvršitelji tokom više od četiri godine nisu preduzeli nijedan korak da bi efikasno kontrolisali izvršni stečajni postupak predstavlja povredu člana 1. Protokola br. 1. U predmetu *Fomenko i drugi (dec.)*, stavovi 181–195, gde je izvršenje kasnilo do 12 godina, Sud je stao na stanovište – s obzirom na složenost izvršnog postupka, broj privatnih tužilaca, ukupni iznos duga koji je trebalo vratiti, stav dužničke kompanije i dostupne informacije o aktivnostima sudskih izvršitelja – da je globalno dejstvo mera koje su preduzeli izvršitelji bilo kompatibilno sa zahtevima koje državi nameću i član 6. stav 1. Konvencije i član 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Kada se u domaćim propisima kojima

se uređuje stečajni postupak potraživanja radnika vezana za rad koja su nastala u roku od godinu dana pre pokretanja stečajnog postupka smatraju prioritetnima, dok se potraživanja nastala izvan tog roka od godinu dana ne tretiraju kao prioritetna, Sud se pozvao na propise MOR i na osnovu njih utvrdio da je takav aranžman primeren (*Acar i drugi protiv Turske (dec.)*, stav 34).

194. Propust da se izvrši presuda protiv privatnog dužnika zbog siromaštva tog dužnika ne može se smatrati krivicom države osim u meri u kojoj se to može pripisati domaćim vlastima, na primer usled njihovih grešaka ili odlaganja izvršenja (*Omasta protiv Slovačke (dec.)*; *Vrtar protiv Hrvatske*, stav 96).

195. S druge strane, utvrđena je povreda u predmetu u kome su domaće vlasti prodale udeo podnosioca predstavke u imovini nakon što je on u celosti podmirio svoje dugovanje samo zato da bi nadoknadile troškove izvršnog postupka (*Mindek protiv Hrvatske*, stavovi 79–87) ili u predmetu u kome je kuća prodana u izvršnom postupku za jednu trećinu svoje vrednosti (*Ljaskaj protiv Hrvatske*, stavovi 62–70). Slično tome, prodaja kuće i prinudno iseljenje iz nje podnosioca predstavke u kontekstu izvršnog postupka zbog neplaćenog poreza čiji je iznos bio samo jedan mali deo ukupne vrednosti kuće i u kontekstu nedostatka komunikacije između različitih poreskih organa koji su bili uključeni u različite delove postupka namenjenih izvršenju rešenja donetih protiv podnosioca predstavke proglašena je povredom člana 1. Protokola br. 1. (*Rousk protiv Švedske*, stavovi 119–127).

D. Odnos između člana 1. Protokola br. 1. i drugih članova Konvencije

196. Pitanja koja se otvaraju u vezi sa uživanjem „imovine” mogu se odnositi i na druge članove Konvencije.

1. Član 2.¹

197. U predmetu *Öneryildiz protiv Turske* [GC], stavovi 136–137, u kome je eksplozija metana na deponiji izazvala klizište, pa je odron zemlje zahvatio kuću podnosioca predstavke i tom prilikom je život izgubilo devet njegovih bliskih rođaka, Sud nije pravio razliku između pozitivnih obaveza država članica na osnovu člana 2. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju, u pogledu primerenosti preventivnih i korektivnih mera.

2. Član 3.

198. U predmetu *Pančenko protiv Letonije (dec.)*, gde se podnositeljka predstavke generalno pritužila zbog svojih socijalno-ekonomskih problema, Sud je podsetio na to da Konvencija ne jemči socijalno-ekonomska prava kao takva. Međutim, Sud nije isključio mogućnost da kada životni uslovi podnositeljke predstavke dosegnu minimalni nivo težine, to može predstavljati postupanje protivno članu 3. Konvencije.

199. U predmetu *Budina protiv Rusije (dec.)*, gde se podnositeljka predstavke pritužila da je njena penzija toliko niska da od nje ne može da živi, Sud nije isključio mogućnost da se pitanje odgovornosti Države aktivira na osnovu člana 3. Konvencije u odnosu na postupanje u situaciji kada se podnositeljka predstavke, koja potpuno zavisi od državne pomoći, suoči sa službenom indiferentnošću a u teškom je siromaštvu ili oskudici koja je inkompatibilna s ljudskim dostojanstvom. Sud je smatrao da takva pritužba nije, sama po sebi, inkompatibilna *ratione materiae* sa odredbama Konvencije i ispitao je celokupan ekonomski položaj podnositeljke predstavke, uključujući iznos penzije koju plaća država, na osnovu člana 3. Konvencije, da bi ustanovio da li je njen položaj takav da ulazi u polje dejstva zabrane da se ponižavajuće postupa. Sud je, međutim, utvrdio da to nije slučaj.

3. Član 4.²

200. Mogućnost koja se pruža zatvoreniku da bira između plaćenog rada, s jedne, i neplaćenog rada

¹ Vidi Guide on Article 2 (Right to life)/Vodič kroz član 2. (Pravo na život).

² Vidi Guide on Article 4 (Prohibition of slavery and forced labour) /Vodič kroz član 4. (Zabrana ropstva i

uz ublažavanje kazne, s druge strane, nije predstavljao povredu člana 4. Konvencije (*Floroiu protiv Rumunije (dec.)*, stavovi 35–38). Obavezni rad koji obavlja zatvorenik i koji nije ni na koji način povezan s penzionim sistemom treba smatrati „radom koji se zahteva na redovnom izdržavanju kazne” u smislu člana 4. stav 3. tačka (a) Konvencije (*Stummer protiv Austrije [GC]*, stav 132).

201. Isto tako, neplaćeni rad koji zatvorenik obavlja može se smatrati „radom koji se zahteva na redovnom izdržavanju kazne” (*Zhelyazkov protiv Bugarske*, stav 36). Međutim, Sud je istakao da su se dogodile izvesne promene u stavovima prema neplaćenom radu zatvorenika, naročito u Evropskim zatvorskim pravilima iz 1987. i 2006. godine, i u tim promenama izražava se nova tendencija da se poziva na dodeljivanje odgovarajuće naknade za rad zatvorenika – uz to je u Pravilima iz 2006. godine dodat izraz „u svim slučajevima”. Međutim, podnosilac predstavke je rad na koji se pritužuje obavljao i u jednom kraćem periodu pre nego što su usvojena Pravila 2006. (*idem.*, stav 36).

4. Član 6.³

202. U postupcima koji se vode pred domaćim sudovima u vezi s mešanjem u pravo „imovine” često se otvaraju pitanja po osnovu člana 6. stav 1. Konvencije. Pravo na imovinu je očigledno pravo koje je materijalno po svojoj prirodi, pa se stoga smatra da odluke države na eksproprijaciju ili na „regulisanje korišćenja imovine” ili koje se na neki drugi način odražavaju na imovinska ili druga prava vlasništva predstavljaju, po mišljenju Suda, predmet prava na pravično suđenje (*British-American Tobacco Company Ltd protiv Holandije* stav 67 – prijava patenta; *Raimondo protiv Italije*, stav 43 – konfiskacija). Osim toga, izvršenje sudskih odluka predstavlja integralni deo „suđenja” u smislu člana 6. Konvencije (vidi gore navedeni pododeljak o izvršnom postupku).

203. Međutim, najčešće je u slučajevima u kojima je parnični postupak koji se odnosi na pravo na imovinu trajao preterano dugo, dovoljno da Sud ustanovi da je povređen član 6. Konvencije. Kada podnosilac predstavke tvrdi da je dužina postupka sama po sebi predstavljala trajno ometanje prava na imovinu, Sud zastupa stanovište da nije potrebno ispitivati predstavku o dužini postupka na osnovu člana 1. Protokola br. 1. (*Zanghi protiv Italije*, stav 23) ili da je pitanje preuranjeno (*Beller protiv Poljske*, stav 74). U kontekstu „socijalnog stanovanja” (*bail social*), Sud je zaključio da su francuske vlasti time što nekoliko godina nisu preduzimale potrebne mere da bi izvršile odluku kojom je naloženo da se podnositeljki predstavke dodeli novi stambeni smeštaj, lišile član 6. stav 1. Konvencije svakog mogućeg korisnog dejstva (*Tchokontio Happi protiv Francuske*, stav 52).

204. Međutim, u predmetima koji se odnose na neuobičajeno duge postupke, Sud je ustanovio da su njihovo izuzetno dugo trajanje (*Kunić protiv Hrvatske*, stav 67; *Machard protiv Francuske*, stav 15) ili druge mere koje su doprinele tom odlaganju (*Immobiliare Saffi protiv Italije [GC]*, stav 59) takođe neposredno uticale na prava podnosilaca predstavke na mirno uživanje njihove „imovine”. U potonjem slučaju, Sud je takođe ustanovio da je kompanija koja je podnela predstavku bila lišena prava koje je imala po članu 6. Konvencije da o njenom sporu sa stanarom odluči sud (*idem.*, stav 74).

205. U slučajevima u kojima Sud ustanovi da je zbog nemogućnosti da se pristupi sudu povređen član 6. Konvencije, a podnosilac predstavke se pritužuje zbog materijalnog ishoda predmeta i po osnovu člana 1. Protokola br. 1, Sud obično staje na stanovište da ne može da nagađa kakva bi bila situacija da je podnosilac predstavke imao delotvoran pristup sudu. Stoga nije neophodno da odlučuje o pitanju da li je podnosilac predstavke imao imovinu u smislu člana 1. Protokola br. 1. i, sledstveno tome, o pritužbi koja se zasnivana tom članu (*Katolička crkva u Haniji protiv Grčke*, stav 50; *Glod protiv Rumunije*, stav 46; *Albina protiv Rumunije*, stav 43; *Lungoci protiv Rumunije*, stav 48; *Yanakiev protiv Bugarske*, stav 82). Međutim, u predmetu *Zehentner protiv Austrije*, stav 82, u kome se radilo o sudskoj prodaji stana podnositeljke predstavke, Sud je ustanovio da je nastupila povreda na osnovu člana 8. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1. zbog toga što podnositeljka predstavke, koja nije imala parničnu sposobnost, nije dobila odgovarajuću procesnu zaštitu i zaključio je da se ne otvara zasebno pitanje na osnovu člana

prinudnog rada).

³ Vidi Vodič kroz član 6. (Pravo na pravično suđenje): *Pravni aspekt* i *Krivični aspekt*.

6. Konvencije.

206. Donošenje novog retroaktivnog zakona kojim se reguliše sporna situacija dok je u toku postupak koji se odnosi na vlasnički interes podnosioca predstavke može predstavljati kako povredu člana 6. Konvencije, tako i povredu člana 1. Protokola br. 1. ako donošenje tog zakona nije opravdano uverljivim razlozima opšteg interesa i ako se njime ne nameće preteran teret na pleća podnosioca zahteva (*Caligiuri i drugi protiv Italije*, stav 33).

207. Kada se podnosilac predstavke pritužuje zbog nemogućnosti da se izvrši pravosnažna sudska presuda kojom mu se dodeljuje naknada, aktiviraju se i obaveze države prema članu 6. Konvencije i obaveze države prema članu 1. Protokola br. 1. Kada su vlasti dužne da stupe u akciju kako bi izvršile presudu, a one to ne čine, ta njihova neaktivnost može, pod određenim okolnostima, da dovede do odgovornosti države kako na osnovu člana 6. Konvencije, tako i na osnovu člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju (*Fuklev protiv Ukrajine*, stavovi 86. i 92–93; *Anokhin protiv Rusije (dec.)*; *Liseytsseva i Maslov protiv Rusije*, stav 183).

208. Ako se u postupku nadzorne revizije obavezujuće i izvršne presude kojom je podnosiocu predstavke dosuđena naknada poništi ta presuda, a da za to ne postoje izuzetne i uverljive okolnosti, to predstavlja povredu načela pravosnažnosti presuda i povredu člana 6. stav 1. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju (*Davydov protiv Rusije*, stavovi 37–39). Međutim, razlozi „pravne sigurnosti” ne bi smeli da odvrte državu od ispravljanja naročito teških grešaka počinjenih u funkcionisanju pravosudnog sistema (*Lenskaya protiv Rusije*, stav 41). Te izuzetne okolnosti nastaju samo u onim slučajevima kada je na prvobitni postupak uticao nedostatak koji je bio toliko ozbiljan da je sam postupak u svojoj osnovi bio nepošten, kao kada je bez krivice trećeg lica koje pritom nije bilo stranka u postupku domaći sud doneo presudu koja se neposredno odrazila na prava tog trećeg lica. U takvim okolnostima ukidanje pravosnažne presude nije dovelo do povrede Konvencije (*Protsenko protiv Rusije*, stavovi 30–34). Slično tome, utvrđeno je da je ukidanjem pravosnažne presude kako bi se ispravila pogrešna primena prava u krivičnom postupku (*Giuran protiv Rumunije*, stav 41) uspostavljena valjana ravnoteža između konkurentnih interesa pravosnažnosti i pravde, kao i u slučaju kada je podnosiocu predstavke dosuđeno da mu se potpuno vrati celokupna imovina uprkos činjenici da je na tu imovinu pravo polagalo nekoliko lica (*Vikentijevik protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, stav 70).

209. Pitanja u vezi s troškovima sudskog postupka u nekim predmetima Sud je razmatrao na osnovu člana 1. Protokola br. 1. Pravilo po kome „parnicu uvek plaća onaj ko je izgubi” u kontekstu građanskopravnog postupka ne može se, samo po sebi, smatrati protivnim članu 1. Protokola br. 1. (*Klauz protiv Hrvatske*, stavovi 82. i 84) zato što je svrha tog pravila da se izbegnu neopravdano parničenje i nerazumno visoki troškovi parničjenja, tj. da se odvrte potencijalni parničari od pokretanja neosnovanih sporova a da za to ne snose nikakve posledice. To stanovište ne menja činjenica da se navedena pravila primenjuju i na parnične postupke u kojima je država jedna od stranaka (*Cindrić i Bešlić protiv Hrvatske*, stav 96). U predmetu u kome su podnosioci predstavke tražili naknadu za eksproprijaciju i postigli delimičan uspeh u tom sporu, ali se naknada koju su dobili morala u celosti isplatiti drugoj stranci na ime pokrića troškova, Sud je ustanovio da je povređeno pravo. Sud je naglasio da ni ponašanje podnosioca predstavke ni pokrenuta procesna aktivnost ne mogu opravdati to da sudske takse budu toliko visoke da praktično potpuno ponište naknadu za eksproprijaciju. To znači da su podnosioci predstavke bili primorani da podnesu prekomerno breme (*Perdigao protiv Portugalije* [GC], stav 78; u predmetu *Musa Tarhan protiv Turske*, stav 86, gde je podnosiocu predstavke bilo naloženo da plati parnične troškove suprotne stranke u postupku za eksproprijaciju, čime je bitno smanjena naknada za eksproprijaciju, takođe je zaključeno da je breme koje je nametnuto podnosiocu predstavke bilo prekomerno). Odbijanje da se nadoknade troškovi nastali u bezuspešnom parničnom zahtevu javnog tužioca u korist treće strane predstavlja, kako je utvrđeno, povredu člana 6. Konvencije (*Stankiewicz protiv Poljske*, stavovi 65–76).

210. Sud je ustanovio da se član 6. Konvencije ne primenjuje u svom krivičnom aspektu u predmetu u kome je izdat nalog za rušenje kuće podignute bez urbanističke i građevinske dozvole, pošto je to kuća koju su vlasti tolerisale trideset godina nakon što je podignuta. Naročito je mera rušenja ocenjena kao

„kazna” u smislu Konvencije (*Hamer protiv Belgije*, stav 60).

5. Član 7.⁴

211. Konfiskacije koje su kao mera izrečene podnosiocima predstavke zbog nezakonite gradnje na zemljištu Sud je ocenio kao „kaznu” u smislu člana 7. Konvencije uprkos činjenici da nije doneta osuđujuća krivična presuda preduzećima koja su podnela predstavku, niti njihovim predstavnicima. U tu svrhu Sud se pozvao na činjenicu da je konfiskacija o kojoj je reč bila povezana sa „krivičnim delom” zasnovanim na opštim pravnim normama; da su krivični sudovi potvrdili da je predmetna radnja bila materijalno nezakonita; da je kazna koja je utvrđena italijanskim unutrašnjim pravom prvenstveno bila namenjena odvratanju, pomoću kažnjavanja, od daljeg kršenja zakonskih uslova; da je domaći zakon konfiskaciju zbog ilegalne gradnje svrstao u krivične sankcije; konačno, da je ta sankcija imala određenu težinu [*Sud Fondi srl i drugi protiv Italije (dec.)*]. Isti ti kriterijumi primenjeni su i u predmetu *G.I.E.M. S.R.L. i drugi protiv Italije* (meritum) [GC], stavovi 212–234. i zaključeno je da je član 7. Konvencije u datom predmetu primenljiv.

212. U predmetu *Sud Fondi srl i drugi protiv Italije*, domaći sud je oslobodio optužbe predstavnike preduzeća koja su podnela predstavku uz obrazloženje da su oni počinili neizbežnu i neoprostivu grešku u tumačenju građevinske dozvole koja im je izdata. U smislu člana 7. Konvencije merodavni zakonodavni okvir nije omogućio optuženima da steknu uvid u značenje i obim krivičnog zakona koji je u tom smislu bio manjkav. Sledstveno tome, konfiskacija koju je naložio krivični sud nije bila propisana zakonom u smislu člana 7. Konvencije, te je stoga predstavljala proizvoljnu kaznu. Iz istog razloga, rešenjem o konfiskaciji prekršen je član 1. Protokola br. 1. (*Sud Fondi srl i drugi protiv Italije*, stavovi 111–118. i 136–142). Sličan zaključak Sud je doneo i u predmetu u kome su imovina i građevinski objekti bili konfiskovani iako je zbog zastarevanja obustavljen krivični postupak protiv njihovog vlasnika (*Varvara protiv Italije*, stav 72).

213. U predmetu *G.I.E.M. S.R.L. i drugi protiv Italije* (meritum) [GC], konfiskacija je automatski primenjena u slučajevima nezakonite gradnje na zemljištu, kako je to predviđeno italijanskim unutrašnjim pravom. Sud je ocenjivao srazmernost tog mešanja imajući na umu čitav niz činilaca koji su obuhvatali stepen krivice ili nemara podnosilaca predstavke ili, u najmanju ruku, odnos između njihovog ponašanja i delikta o kome je reč. U tom smislu je takođe naglašena važnost procesnih jemstava budući da je sudski postupak vezan za pravo na neometano uživanje „imovine” morao da pruži pojedincu razumnu mogućnost da svoj slučaj iznese pred nadležnim organima kako bi delotvorno osporio mere koje predstavljaju mešanje u prava zajemčena članom 1. Protokola br. 1. (*idem.*, stavovi 301–303).

6. Član 8.⁵

214. Određen broj predmeta koji se odnose i na član 8. Konvencije i na član 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju spada u oblast stanovanja. Moguće je da se znatno preklape pojam „dom” na osnovu člana 8. Konvencije i pojam „imovina” na osnovu člana 1. Protokola br. 1, ali postojanje „doma” ne zavisi od postojanja prava ili interesa u odnosu na nekretninu (*Surugiu protiv Rumunije*, stav 63). Pojedinaac može imati imovinsko pravo na određenu zgradu ili zemljište u smislu člana 1. Protokola br. 1, a da pritom nema dovoljne veze s tom nekretninom da bi ona predstavljala njegov „dom” u smislu člana 8. Konvencije (*Khamidov protiv Rusije*, stav 128).

215. Mešanje u pravo podnosioca predstavke da koristi svoj dom može predstavljati povredu člana 8. Sud je usvojio široko tumačenje pojma dom (*Gillow protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 46; *Larkos*

⁴ [Vidi Guide on Article 14 \(Prohibition of discrimination\). Guide on Article 7 \(No punishment without law\) / Vodič kroz član 7. \(Kažnjavanje samo na osnovu zakona\).](#)

⁵ [Vidi Guide on Article 14 \(Prohibition of discrimination\). Article 8 \(Right to respect for private and family life\) / Vodič kroz član 8. \(Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života\).](#)

protiv Kipra [GC], stavovi 30–32; *Akdivar i drugi protiv Turske* [GC], stav 88). Obim pojma „dom“ može obuhvatiti i poslovni prostor i advokatske kancelarije (*Niemietz protiv Nemačke*, stavovi 29–33).

216. U predmetu *Larkos protiv Kipra* [GC], stavovi 30–32, Sud je razmotrio pritužbe podnosioca predstavke zbog toga što mu je otkazan ugovor o iznajmljivanju nekretnine koji je zaključio sa državom Kipar i pritom se pozvao na član 8. Konvencije u vezi sa članom 14. Konvencije. Sud je ustanovio da je podnosilac predstavke, inače državni službenik čiji je ugovor o zakupu nekretnine imao mnoge karakteristike uobičajenog zakupa nekretnine, bio diskriminisan u odnosu na stanare koji su privatni zakupci. S obzirom na te zaključke, nije bilo potrebe da Sud odvojeno ispituje pritužbu po osnovu člana 1. Protokola br. 1.

217. Predmet *Karner protiv Austrije* je važan predmet koji se odnosi na stambena prava po članu 14. u vezi sa članom 8. Konvencije. Tu se radilo o nasleđivanju prava na zakup stana, u kontekstu homoseksualnog odnosa. Ponovo istakavši da se razlika koja se zasniva na seksualnoj orijentaciji može opravdati samo izuzetno ozbiljnim razlozima, Sud je utvrdio i da treba dokazati da je bilo neophodno isključiti homoseksualne parove iz polja dejstva zakona kako bi se ostvario cilj zaštite tradicionalne porodične zajednice. Stoga je Sud zaključio da su u tom predmetu bila prekršena prva po Konvenciji (*ibid.*, stavovi 38–42). Sličan zaključak Sud je doneo i u predmetu *Kozak protiv Poljske*, stavovi 98–99, gde se takođe radilo o istopolnim partnerima koji žive u zajednici (uporedi radi sagledavanja razvoja sudske prakse *S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, vidi „Zakup imovine“).

218. U predmetu *Rousk protiv Švedske*, stavovi 115–127, sudskom prodajom kuće podnosioca predstavke da bi se osiguralo da on plati porez državi i njegovim iseljenjem koje je usledilo bili su prekršeni član 1. Protokola br. 1. i član 8. Konvencije zato što nije bilo odgovarajuće zaštite interesa vlasnika. Nasuprot tome, u predmetu *Vaskrsić protiv Slovenije*, stav 87, gde je kuća podnosioca predstavke prodana na javnoj aukciji kako bi se izvršila naplata osnovnog potraživanja od 124. evra prekršen je član 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Da bi se stekla šira slika o pomirenju prava na poštovanje doma i prinudne prodaje nečije kuće u svrhu plaćanja dugova vidi predmet *Vrzić protiv Hrvatske*, stavovi 63–68.

219. U predmetu *Gladysheva protiv Rusije*, stav 93, Sud je ustanovio da su povređene iste te odredbe zbog toga što domaće vlasti nisu ocenile srazmernost sporne mere kada su iselile kupca koji je stan kupio u dobroj veri od prethodnog vlasnika koji je taj stan stekao prevarom. Sud je takođe naveo da je unutrašnje polje slobodne procene države kod stambenih pitanja uže u odnosu na prava utvrđena članom 8. Konvencije nego u odnosu na prava utvrđena članom 1. Protokola br. 1. s obzirom da je član 8. presudno važan za identitet pojedinca, njegovo samoodređenje, njegov fizički i moralni integritet, održavanje odnosa sa ostalima i pouzdan i bezbedan položaj u zajednici (*Connors protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 81–84; *Orlić protiv Hrvatske*, stavovi 63–70). Pojedinačnu ocenu srazmernosti treba doneti i u slučajevima u kojima za podnosioca predstavke postoji rizik da će izgubiti svoj dom, bez obzira što je prema domaćem pravu njegovo pravo na korišćenje te nekretnine prestalo (*Ćosić protiv Hrvatske*, stavovi 21–23), kao i rizik da će dom biti neposredno izgubljen zbog odluke o rušenju uz obrazloženje da je taj objekat svesno izgrađen kršenjem urbanističkih propisa (*Ivanova i Cherkezov protiv Bugarske*, stav 53).

220. U predmetu *Berger-Krall i drugi protiv Slovenije*, stavovi 205–211. i 272–275, stambene reforme koje su usledile posle prelaska na tržišnu privredu i koje su dovele do toga da podnosioci predstavke budu lišeni zaštićenog stanarskog prava razmatrane su i na osnovu člana 8. Konvencije i na osnovu člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Sud je stao na stanovište da iako to što su podnosioci predstavke lišeni zaštićenog stanarskog prava predstavlja mešanje u pravo na poštovanje doma, u tom predmetu nije bio prekršen član 8. Konvencije jer je to mešanje bilo srazmerno legitimnom cilju kome se težilo. Na osnovu istog rezonovanja Sud je zaključio da nije bio prekršen ni član 1. Protokola br. 1. Slično tome, u predmetu *Sorić protiv Hrvatske (dec.)*, Sud je zaključio da je, na osnovu sprovedenih stambenih reformi, položaj podnosioca predstavke kao zakupca i dalje bio snažno zaštićen. Međutim, član 1. Protokola br. 1. ne jemči pravo na kupovinu bilo koje imovine, nego samo na mirno uživanje postojeće imovine. U predmetu *Galović protiv Hrvatske (dec.)*, stav 65, Sud je takođe odbacio predstavku koju je na osnovu

člana 8. podnela žena, bivši nosilac stanarskog prava koja je iseljena iz stana na zahtev vlasnika s obzirom da joj je bio na raspolaganju drugi smeštaj.

221. Isto tako, u predmetu *Zrilić protiv Hrvatske*, stav 71, Sud je stao na stanovište da rešenjem domaćeg suda o podeli kuće koja je bila u suvlasništvu podnositeljke predstavke i njenog bivšeg muža sudskom prodajom nije prekršen član 8. pa zato nije bilo potrebe ni za daljom proverom da nije bio prekršen ni član 1. Protokola br. 1.

222. U predmetu *Cvijetić protiv Hrvatske*, stav 51, u kome se podnositeljka predstavke pritužila da ne može da izvrši nalog za iseljenje bivšeg supruga iz stana koji je predstavljao njen dom, Sud je utvrdio povredu članova 6. i 8. Konvencije zbog preterano dugog izvršnog postupka. Nije bilo potrebe za zasebnim razmatranjem člana 1. Protokola br. 1.

223. Član 1. Protokola br. 1. ne jemči pravo na uživanje „imovine“ u prijatnom okruženju (vidi *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, stav 184, predmet u kome se radilo o produžetku aerodromske piste, i gde su se podnosioci predstavke takođe pozvali na član 8). Osim toga, budući da podnosioci predstavke nisu dokazali da li je i u kojoj meri produžetak piste uticao na vrednost njihove imovine, Sud nije ustanovio povredu prava prema navedenoj odredbi (*ibid.*, stavovi 188–190).

224. U predmetima u kojima je ustanovio da je povređen član 8. zbog toga što su podnosioca predstavke noću uznemiravali svojom bukom posetioci obližnjeg bara (*Udovičić protiv Hrvatske*, stav 159) ili zbog toga što vlasti nisu delotvorno odgovorile na pritužbe građana zbog ozbiljnih i višekratnih smetnji iz susedstva (*Surugiu protiv Rumunije*, stavovi 67–69), Sud je odlučio da nema potrebe da ispituje i da li je u tim predmetima došlo do povrede člana 1. Protokola br. 1.

225. Konačno, član 8. Konvencije i član 1. Protokola br. 1. primenjuju se i u predmetima u kojima je reč o rušenju nečijeg stambenog objekta. U predmetu *Selçuk i Asker protiv Turske*, stav 77, Sud je prilikom svog razmatranja uzeo u obzir činjenicu da su snage bezbednosti s namerom uništile domove podnosilaca predstavke i stoga je utvrdio da su u datom predmetu bili prekršeni članovi 3. i 8. Konvencije i član 1. Protokola br. 1. Više detalja o tome vidi u poglavlju „Stanarska prava i kontrola zakupnine“, dole.

7. Član 10.

226. U predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 59. i 63, podnosilac predstavke se pritužio zbog toga što su mu oduzete štamparske matrice i nekoliko stotina primeraka knjige *Little Red Schoolbook (Mala crvena školska knjiga)*, koji su potom, na osnovu presude domaćeg suda, uništeni. Sud je ustanovio da je cilj zaplene bila „zaštita morala“ kako su ga shvatale nadležne britanske vlasti u sklopu svog unutrašnjeg polja slobodne procene. Zaplena i uništenje te knjige trajno su lišili podnosioca predstavke vlasništva nad određenom „imovinom“. Međutim, te mere su dozvoljene drugim stavom člana 1. Protokola br. 1. kada se tumači u svetlu pravnog načela koje je zajedničko svim visokim stranama ugovornicama, u skladu s kojim predmeti čija je upotreba zakonito ocenjena nedopuštenom i opasnom za opšti interes podležu zapleni u cilju uništenja. Prema tome, u datom slučaju nije bio prekršen član 1. Protokola br. 1. ni član 10. Konvencije.

227. U predmetu *Öztürk protiv Turske* [GC], stav 76, Sud je stao na stanovište da konfiskacija i uništenje primeraka knjige koju je objavio izdavač podnosilac zahteva predstavlja samo jedan aspekt osuđujuće presude koja mu je izrečena za širenje separatističke propagande (što otvara pitanje po članu 10). Stoga nije bilo nužno razmatrati konfiskaciju zasebno po osnovu člana 1. Protokola br. 1.

228. U predmetu *Ashby Donald i drugi protiv Francuske*, stav 40, Sud je ustanovio da države kada je reč o mešanju u pravo na slobodu izražavanja uživaju šire unutrašnje polje slobodne procene ukoliko je sporna mera izrečena radi zaštite prava prema Konvenciji, kao što je pravo na neometano uživanje imovine; u tom konkretnom slučaju radilo se o autorskom pravu [*Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske (dec.)*].

8. Član 11.⁶

229. U predmetu *Chassagnou i drugi protiv Francuske* [GC], stavovi 85. i 117, koji se odnosio na automatsko članstvo podnosioca predstavke, vlasnika zemljišnih poseda manjih od 20 hektara koji se protive lovu, u ovlašćenim opštinskim ili međuopštinskim lovačkim udruženjima i na prenos lovačkih prava nad njihovim zemljištem na ta udruženja, Sud je ustanovio povredu i člana 1. Protokola br. 1. i člana 11. Konvencije.

9. Član 13.

230. Da bi bilo moguće primeniti član 13. Konvencije, podnosioci treba da podnesu predstavku koja je dokaziva i o kojoj je moguće voditi raspravu (*arguable*). Ako je predstavka takva, moraju im se obezbediti delotvorni i praktični pravni lekovi kako bi se odlučivalo o njihovoj predstavi i kako bi, ako je to primereno u datoj situaciji, dobili naknadu za svoje gubitke.

231. U predmetu *Iatridis protiv Grčke* [GC], stav 65, u kome se radilo o tome što vlasti nisu vratile bioskop podnosiocu predstavke, Sud je ustanovio da postoji razlika u prirodi interesa zaštićenih članom 13. Konvencije i interesa zaštićenih članom 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju: član 13. Konvencije pruža procesno jemstvo, konkretno, „pravo na delotvoran pravni lek“, dok je procesni zahtev koji je sadržan u članu 1. Protokola br. 1. povezan sa širom svrhom obezbeđivanja poštovanja prava na neometano uživanje svoje imovine. U datom slučaju je utvrđeno da su povređeni i član 1. Protokola br. 1. i član 13. Konvencije.

232. Slično tome, u predmetu *Öneryildiz protiv Turske* [GC], stavovi 156–157, Sud je ustanovio da je bio prekršen član 13. Konvencije u pogledu predstavke podnete na osnovu člana 1. Protokola br. 1. u vezi sa delotvornošću upravnog postupka za naknadu štete na stvarima u domaćinstvu nanete eksplozijom metana na deponiji. Nasuprot tome, u predmetu *Budayeva i drugi protiv Rusije*, stavovi 196–198, u kome je šteta u velikoj meri nastupila usled elementarne nepogode, nije utvrđena povreda člana 1. Protokola br. 1. i člana 13. Konvencije u vezi s tim članom s obzirom da su podnosioci predstavke mogli da podnesu zahtev za naknadu štete koji bi ispitali nadležni sudovi, kao i da je Država preduzela mere u sklopu opšte sheme pomoći stanovništvu u vanrednim situacijama.

233. U sklopu restitucije imovine ranijim vlasnicima, u predmetu *Driza protiv Albanije*, stavovi 115–120, Sud je ustanovio da je povređen član 13. Konvencije u vezi sa članom 1. Protokola br. 1. zbog toga što nije uspostavljen odgovarajući sistem restitucije, posebno zato što nisu formirani odgovarajući organi i nije propisan postupak.

234. Konačno, u predmetu *Chiragov i drugi protiv Jermenije* [GC], stavovi 213–215, i u predmetu *Sargsyan protiv Azerbejdžana* [GC], stavovi 269–274, konstatovano je da je povređen član 13. Konvencije zato što nije postojao dostupan pravni lek kojim bi bilo moguće obezbediti pravno zadovoljenje u odnosu na pritužbe podnosioca predstavke po Konvenciji koje su se odnosile na to što su izgubili svoje domove i imovinu u jermensko-azerbejdžanskom sukobu oko Nagorno-Karabaha i koji bi im pružio razumne izgleda na uspeh.

10. Član 14.⁷

235. Zabrana da se vrši diskriminacija na osnovu člana 14. Konvencije može poslužiti kao osnov za predstavku samo ukoliko je povezana s nekim drugim materijalnim pravom koje je zaštićeno po Konvenciji.

236. U predmetima koji se odnose na pritužbu po osnovu člana 14. Konvencije, a u vezi sa članom 1. Protokola br. 1. o tome da je podnosiocu predstavke uskraćen deo određene imovine ili cela imovina

---

⁶ [Vidi Guide on Article 14 \(Prohibition of discrimination\). Article 11 \(Freedom of assembly and association\) / Vodič kroz član 11. \(Sloboda okupljanja i udruživanja\).](#)

⁷ [Vidi Guide on Article 14 \(Prohibition of discrimination\) / Vodič kroz član 14. \(Zabrana diskriminacije\).](#)

na diskriminatornoj osnovi koja spada u polje dejstva člana 14. Konvencije, relevantni test podrazumeva pitanje da li podnosilac predstavke, u nedostatku diskriminatorne osnove kojoj prigovara, ima neko pravo koje bi prema domaćim zakonima bilo izvršno, a odnosilo bi se na predmetnu imovinu (*Fabris protiv Francuske* [GC], stav 52).

237. Iako obim državnih ovlašćenja po osnovu člana 1. Protokola br. 1. u nekim slučajevima može biti širok, ta ovlašćenja se ne mogu izvršavati na diskriminatoran način.

238. Diskriminacija nezakonito rođene dece bila je predmet spora u precedentnom predmetu *Marckx protiv Belgije*, stav 65. Sud je presudio da je podnositeljka predstavke, kao neudata majka, bila diskriminisana u pogledu slobodnog raspolaganja svojom imovinom u poređenju sa udatim majkama. U odnosu na nju nije utvrđena zasebna povreda člana 1. Protokola br. 1, a zaključeno je i da član 1. Protokola br. 1. nije primenljiv ni u odnosu na njenu kćerku.

239. Slično tome, u predmetu *Mazurek protiv Francuske*, stav 54, za zakon kojim se smanjuje nasledstvo koje pripada detetu rođenom iz preljubničke veze saopšteno je da su ta deca nepravedno diskriminisana u smislu ostvarivanja imovinskih prava, iako je ocenjeno da „zaštita tradicionalne porodice” predstavlja legitimni cilj kome država može da teži (*Fabris protiv Francuske* [GC], stavovi 68–72; kada je reč o pravu nasleđivanja vidi takođe *Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 65, gde se radilo o sestrama koje su živele u zajednici; kada je reč o povišenju penzija za lica koja nemaju prebivalište u predmetnoj državi, vidi *Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 90; na kraju, kada je reč o pravu na penziju udovice iz verskog braka, vidi *Şerife Yiğit protiv Turske* [GC], stav 86).

240. Sud je ustanovio da nije bilo objektivnog i razumnog opravdanja za razliku u postupanju prema podnosiocu predstavke kao nasledniku po testamentu koji je ostavilac muslimanske veroispovesti sačinio u skladu sa odredbama Građanskog zakonika, i postupanja prema nasledniku po testamentu koji je takođe u skladu sa odredbama Građanskog zakonika sačinio ostavilac koji nije bio muslimanske veroispovesti (*Molla Sali protiv Grčke* [GC], stav 161).

241. Nasuprot tome, u predmetu *Stummer protiv Austrije* [GC], stavovi 132–136, odbijanje da se rad koji je obavljan u zatvoru uračuna u obračun prava za penziju nije ocenjen kao povreda člana 14. Konvencije u vezi sa članom 1. Protokola br. 1. (vidi gore u ovom poglavlju pod članom 4).

242. U predmetu *Chabauty protiv Francuske* [GC], stav 47, Sud je ocenio da to što sitni zemljoposednici, za razliku od krupnih zemljoposjednika, nisu mogli da ukinu kontrolu ovlašćenih lovačkih udruženja nad njihovim zemljišnim posedima po nekom drugom osnovu osim po onom etičkom ne predstavlja povredu člana 14. Konvencije u vezi sa članom 1. Protokola br. 1. (uporedi *Chassagnou i drugi protiv Francuske* [GC], stav 95).

243. Predmet *Guberina protiv Hrvatske* odnosio se na to što je zahtev za oslobađanje od plaćanja poreza prilikom kupovine kuće nakon prodaje stana u cilju prilagođavanja potrebama deteta sa teškim invaliditetom odbijen na osnovu činjenice da je stan koji je prodat zadovoljavao potrebe te porodice jer je bio dovoljno velik i opremljen potrebnom infrastrukturom kao što su električna energija, grejanje itd. Poreske vlasti nisu uzele u obzir položaj porodice koja brine o detetu u stanu u zgradi bez lifta. Podnosilac predstavke se pritužio da način na koji je poreski zakon primenjen na njegovu porodicu predstavlja diskriminaciju s obzirom na invaliditet njegovog deteta. Sud je ustanovio povredu prava suštinski na osnovu činjenice da vlasti nisu uzele u obzir šira razmatranja i obaveze koje podrazumeva invaliditet usled čega su pribegle preterano restriktivnom i mehaničkom pristupu tumačenju poreskog zakonodavstva na uštrb konkretnog položaja te porodice (*ibid.*, stav 98).

244. Predmet *J. D. i A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 97. i 101–105. odnosio se na predstavku dveju podnositeljki koje žive u domovima prilagođenim za posebne potrebe u kojoj su se one pritužile da su diskriminisane novim pravilima o stanovanju u socijalnom sektoru (tzv. porez na spavaću sobu) zbog specifičnih situacija u kojima se obe nalaze: prva podnositeljka predstavke stara se o invalidnoj kćerki dok je druga podnositeljka predstavke bila žrtva nasilja u porodici i stambeno je obezbeđena na

osnovu „Programa za pružanje utočišta“ („Sigurna kuća“). Nova zakonska mera dovela je do smanjenja subvencija za stanarinu ako stanari imaju više spavaćih soba od onog broja koji im pripada, čime su vlasti želele da podstaknu prelazak stanara u manje stanove. Sud je naglasio da, van konteksta prelaznih mera koje se preduzimaju u cilju ispravljanja istorijskih neravnopravnosti, s obzirom na potrebu za sprečavanjem diskriminacije osoba sa invaliditetom i podsticanje njihovog punog učešća i integrisanja u društvo, unutrašnje polje slobodne procene koje države uživaju u pogledu uspostavljanja različitih pravnih tretmana za osobe sa invaliditetom je znatno smanjeno. Sud je stao na stanovište da su potrebni veoma uverljivi razlozi da se opravda nametnuta mera ako navodna diskriminacija vrši na osnovu invaliditeta i rodne pripadnosti, a nije rezultat prelazne mere preduzete u dobroj veri u cilju otklanjanja nejednakosti. Stoga je Sud zaključio da je opravdano da se pomoću Diskrecionih davanja na ime stanarine (DHP) pomoću kojih je moguće nadoknaditi razliku u stanarini, dopušteno da se zaključi kako je razlika u postupanju u slučaju prve podnositeljke predstavke opravdana. Međutim, to nije slučaj s drugom podnositeljkom predstavke: ona je obuhvaćena potpuno drugim programom čiji je cilj da se omogući žrtvama nasilja u porodici da ostanu u svojim domovima i DHP tu ne bi mogao da reši sukob između tog cilja i cilja radi koga je donet propis o „porezu na spavaću sobu“ – da se ona podstakne da se iseli u manji stan.

245. U predmetu *Andrejeva protiv Letonije* [GC], stav 88, gde se razlika u postupanju zasnivala na državljanstvu, ustanovljeno je da je prekršen član 14. Konvencije u vezi sa članom 1. Protokola br. 1. zbog toga što su letonski sudovi odbili da podnositeljki predstavke priznaju penziju s obzirom na radni staž koji je imala u nekadašnjem Sovjetskom Savezu pre 1991. godine, uz obrazloženje da nema letonsko državljanstvo.

246. U predmetu *Fábián protiv Mađarske* [GC], Sud je ustanovio da su postojale suštinske pravne i činjenične razlike između zaposlenja u javnom i u privatnom sektoru iz institucionalnih i funkcionalnih razloga, kao što je izvor plata, činjenica da se u unutrašnjem pravu različito postupi prema zaposlenju u javnom i prema zaposlenju u privatnom sektoru, činjenica da je zanimanje podnosioca predstavke u javnom sektoru teško uporediti s bilo kojim zanimanjem u privatnom sektoru i činjenica da je Država kao njegov poslodavac dužna da utvrdi uslove njegovog zaposlenja, odnosno da kao rukovodilac penzionog fonda utvrdi uslove za isplatu penzija (*ibid.*, stavovi 131–132; *Panfile protiv Rumunije* (dec.), stav 28). U jednom drugom predmetu Sud je ustanovio da je opravdana razlika u postupanju prema penzionerima zaposlenim u različitim kategorijama unutar javnog sektora (*Gellértheygy i drugi protiv Mađarske* (dec.), stavovi 34–40).

III. Posebna pitanja

A. Stanarska prava i kontrola stanarine

247. Konvencija i protokoli uz nju ne jemče pravo na smeštaj i stanovanje i mnogi slučajevi u kojima se radilo o stambenim pravima razmatrani su na osnovu člana 8. Konvencije u pogledu zaštite prava podnosioca predstavke na poštovanje privatnog ili porodičnog života (vidi odeljak o članu 8, gore). Na osnovu člana 1. Protokola br. 1. organi Konvencije su razmatrali izvestan broj predmeta u kojima se radilo o uspostavljanju ravnoteže između prava stanodavaca i prava koja saglasno nacionalnom zakonodavstvu uživaju stanari, jemstvima poštenog suđenja kako za stanodavce, tako i za stanare i jemstvima zaštite stanara od iseljenja, pitanjima zabrane da se vrši diskriminacija itd.

248. Prvi predmet u kome se radilo o uspostavljanju ravnoteže između imovinskih prava stanodavaca i prava stanara bio je predmet *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*. Predstavka se odnosila na pravo stanara koji su zakupci stana više od 20 godina da steknu potpuno vlasništvo nad tom nekretninom nakon što je donet Zakon o reformi zakupa stambenog prostora (*Leasehold Reform Act*). Podnosioci predstavke su u testamentu koji je ostavio jedan pripadnik zemljoposedičke aristokratije označeni kao staratelji jednog značajnog poseda. Stanari nekih nekretnina na tom posedu iskoristili su svoje pravo sticanja prema Zakonu o reformi zakupa stambenog prostora i time su staratelje tog poseda

lišili vlasničkog interesa. Staratelji su se pritužili da su prinudnim prenosom nekretnina i malim iznosom koju su na ime obeštećenja naknadno dobili bila povređena njihova prava.

249. Sud je zaključio da je prirodno što je unutrašnje polje slobodne procene kojim raspolaže zakonodavna vlast u sprovođenju socijalne i ekonomske sektorske politike široko, kao i da će poštovati ocenu zakonodavne vlasti o tome šta je „u javnom interesu“, osim kada je ta presuda očigledno lišena razumne osnove (*James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 46). Sud je stoga stao na stanovište da je ublažavanje socijalnih nepravdi u stambenom sektoru legitimni cilj kome se težilo donošenjem Zakona o reformi zakupa stambenog prostora, što je ulazilo u okvire unutrašnjeg polja slobodne procene Države. Kada je reč o srazmernosti mera koje je Država preduzela, Sud je ustanovio da davanje prava na sticanje stanarima u takvim okolnostima nije bilo ni nerazumno ni nesrazmerno jer je to pravo zakonski ograničeno na nekretnine koje nemaju naročito veliku vrednost i za koje je zakonodavna vlast smatrala da predstavljaju slučajeve u kojima su se stanari suočavali s najvećim teškoćama (*ibid.*, stav 70; kada je reč o članu 14. Konvencije, vidi stav 77).

250. Slično tome, u predmetu *Mellacher i drugi protiv Austrije*, stanodavci koji su posedovali više stambenih zgrada ili koji su u njima imali vlasnički interes pritužili su se da je time što je smanjena stanarina prema Zakonu o stanarinama bio prekršen član 1. Protokola br. 1. Sud je ocenjujući sporni zakon priznao da nacionalna zakonodavna vlast uživa široko unutrašnje polje slobodne procene i u utvrđivanju problema od javnog interesa i u određivanju mera koje treba preduzeti za unapređenje društvenih i ekonomskih pravila u cilju rešavanja tog problema, koji se, u ovom slučaju, ispoljio u stambenoj oblasti. Stoga je Sud utvrdio da je zakonodavna vlast Austrije razumno zaključila da socijalna pravda zahteva da se smanje prvobitne stanarine i da smanjenja stanarina koja proističu iz Zakona, iako su značajna, ne moraju nužno nametnuti nesrazmeran teret stanodavcima (*ibid.*, stav 57). Osim toga, u kontekstu kontrole stanarina, ali tamo gde je predmet zakupa bila prostorija koju je koristio jedan orkestar kao svoj klub, Sud je priznao da je kulturna i socijalna uloga kluba u javnom interesu; međutim, stepen tog interesa je znatno manje izražen u drugim slučajevima i on stoga ne opravdava tako značajno smanjenje (stanarine) u odnosu na vrednost stanarine formirane na slobodnom tržištu (*Bradshaw i drugi protiv Malte*, stav 58).

251. Nasuprot tome, u jednom skorijem predmetu, *Lindheim i drugi protiv Norveške*, izmenama Zakona o zakupu zemljišta zakupcima zemljišta, koje je korišćeno za stalne domove ili vikendice dodeljeno je pravo da produže zakup zemljišta pod istim uslovima pod kojima je sklopljen i prethodni ugovor o zakupu i to na neodređeno vreme. Zakupci su tražili da im zakupodavci produže ugovor bez povećanja zakupnine. Sud je ustanovio da je cilj kome se težilo donošenjem tog zakona – zaštita interesa zakupaca koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava – bio legitiman jer je ukidanje kontrole zakupa 2002. godine teško pogodilo mnoge nepripremljene zakupce budući da je zakupnina zemljišta bila drastično povećana. Međutim, kada je reč o srazmernosti mera, Sud je presudio da, s obzirom da je produžetak ugovora o zakupu zemljišta bio nametnut vlasnicima na neodređeno vreme, bez mogućnosti bilo kakvog značajnijeg povećanja zakupnine, stvarna vrednost zemljišta s obzirom na te okolnosti nije relevantna u proceni visine zakupa. Osim toga, jedino su zakupci bili ti koji su mogli da odluče da raskinu ugovor o zakupu, a osim toga mogli su i da ustupe to zemljište trećim licima, u pazakup, i pritom nijedna promena vlasništva ne bi uticala na nivo zakupnine jer je bilo predviđeno da kontrola nivoa stanarine ostaje na snazi na neodređeno vreme. Svi ti činioци su efektivno lišili vlasnike mogućnosti da neometano uživaju svoju imovinu, tako da im je bila ukinuta i mogućnost da njome raspolažu po pravičnoj tržišnoj vrednosti. Na osnovu svega toga, Sud je zaključio da je finansijsko i socijalno breme nametnuto samo vlasnicima zemljišta, iz čega proističe da je tim zakonom bilo povređeno pravo vlasnika na zaštitu njihove imovine (*ibid.*, stavovi 128–134).

252. U predmetu *Edwards protiv Malte*, Sud je ustanovio da je povređeno pravo po Konvenciji zbog toga što su uvedena ograničenja na uživanje imovinskih prava podnosioca predstavke. Vlada je, naime, izvršila rekviziciju njegove stambene zgrade i zemljišta oko nje kako bi obezbedila smeštaj za beskućnike. Vlasnik se pritužio da je skoro 30 godina lišen svoje imovine, a da je zakupnina koju je dobio kao kompenzaciju bila besmisleno niska u poređenju sa tržišnom vrednošću. Sud je konstatovao da je

Država rekvizicijom stambenog objekta nametnula vlasniku prisilni odnos stanodavca i stanara, i to tako da on nije mogao da utiče na izbor stanara, niti na bilo koji od osnovnih uslova ugovora o zakupu stana. Osim toga, nivo stanarine koji je utvrđen kao kompenzacija nije bio dovoljan da zadovolji legitimni interes vlasnika da ostvari dobit od svoje imovine. S tih razloga, rekvizicija koju je Država sprovela nametnula je nesrazmerno i prekomerno breme vlasniku objekta koji je bio prisiljen da suštinski snosi socijalne i finansijske troškove obezbeđivanja smeštaja za druge (*ibid.*, stav 78).

253. U predmetu *Immobiliare Saffi protiv Italije* ([GC], stav 56) i brojnim predmetima koji su tom predmetu usledili, Sud je ustanovio povredu člana 1. Protokola br. 1. zbog preterano dugih perioda čekanja na iseljenje stanara (po članu 6. Konvencije, *Edoardo Palumbo protiv Italije*, stavovi 45–46). U sličnom duhu, kada je reč o nepostojanju primerenih jemstava pravičnog suđenja, u predmetu *Amato Gauci protiv Malte*, stav 63, gde se radilo o nemogućnosti vlasnika da vrati u posed svoju kuću po isteku ugovora o zakupu i o ometanju njegovog prava na to da prima poštnu i primerenu naknadu za zakup svoje nekretnine, Sud je utvrdio da je povređen član 1. Protokola br. 1.

254. Kada je reč o jemstvima zaštite stanara od iseljenja, u predmetu *Connors protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 81–84, gde se radilo o romskom načinu života koji je bio ugrožen, i u predmetu *McCann protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 53, Sud je na osnovu člana 8. Konvencije utvrdio načelo po kome svako lice kome preti gubitak doma treba da ima pravo da o srazmernosti te mere odlučuje nezavisni sud, čak i ako je, saglasno domaćem zakonodavstvu, okončano pravo na korišćenje nekretnine. U predmetu *Connors v. the Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 100, Sud nije ustanovio da je na osnovu člana 1. Protokola br. 1. otvoreno ijedno zasebno pitanje.

255. U predmetu *Ivanova i Cherkezov protiv Bugarske*, domaće vlasti su naložile da se sruši kuća u kojoj su podnosioci predstavke, stariji nevenčani par, živeli čitav niz godina, isključivo po tom osnovu da je objekat bespravno podignut zato što je podignut bez građevinske dozvole. Sud je utvrdio da podnosioci predstavke nisu imali na raspolaganju postupak koji bi im omogućio da se valjano sagleda srazmernost planiranog rušenja kuće u kojoj su živeli s obzirom na njihove lične okolnosti, pa je zaključio da će biti prekršen član 8. Konvencije ako se nalog za rušenje izvrši bez takvog preispitivanja (*ibid.*, stavovi 61–62). Međutim, po članu 1. Protokola br. 1. Sud nije ustanovio nikakvu povredu prava s obzirom da je kuća svesno izgrađena bez dozvole, što je bilo u flagrantnoj suprotnosti sa domaćim građevinskim propisima (*ibid.*, stav 75).

256. Opšte načelo koje je Komisija ustanovila u predmetu *Durini protiv Italije* o tome da pravo na stanovanje u određenoj nekretnini koja nije u vlasništvu podnosioca predstavke ne predstavlja „imovinu” u smislu člana 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju Sud je primenio u predmetu *J. L. S. protiv Španije (dec.)*, u kome je podnosilac predstavke, profesionalni vojnik, dobio na korišćenje vojni smeštaj u Madridu tako što je potpisao poseban administrativni obrazac, a ne ugovor o zakupu, kao i u nekoliko drugih predmeta koji su se odnosili na tranziciju iz socijalizma u države sa tržišnom privredom [*Kozlovs protiv Letonije (dec.)*, *Kovalenok protiv Letonije (dec.)*; *H. F. protiv Slovačke (dec.)*; *Bunjevac protiv Slovenije (dec.)*].

257. U jednom broju slučajeva koji su se odnosili na neizvršenje pravnosnažnih presuda kojima se podnosiocima predstavki dodeljuju prava na državne ili socijalne stanove, mahom protiv Rusije, Sud je podsetio da „zahtev” (u smislu polaganja prava) može predstavljati „imovinu” iz člana 1. Protokola br. 1. ako je taj zahtev u dovoljnoj meri utvrđen da bi postao izvršni. Sud je zaključio da su podnosioci predstavki, u skladu sa izvršnim presudama kojima su im dodeljena prava na stambene vaučere na osnovu kojih se sklapao takozvani „sporazum o socijalnom zakupu” ili kojima je na neki drugi način potvrđeno njihovo pravo na smeštaj, imali utvrđeno „legitimno očekivanje” da će steći imovinsko pravo. Tako je utvrđeno da je prekršen član 1. Protokola br. 1. u predmetima *Teteriny protiv Rusije*, stavovi 48–50; *Malinovskiy protiv Rusije*, stavovi 44–46; *Ilyushkin i drugi protiv Rusije*, stavovi 49. i 58, *Akimova protiv Azerbejdžana*, stavovi 40–41; *Gerasimov i drugi protiv Rusije*, stavovi 182–183; *Kukalo protiv Rusije*, stav 61; *Sypchenko protiv Rusije*, stav 45. Osim toga, u predmetu *Olaru i drugi protiv Moldavije*, stavovi 54–57, Sud je ustanovio da nemogućnost lokalnih javnih vlasti da postupe u skladu s pravnosnažnim sudskim presudama kojima im je naloženo da podnosiocima predstavki obezbede

socijalne stanove predstavlja sistemsku situaciju.

258. U predmetu *Tchokontio Happi protiv Francuske*, stavovi 59–61, Sud je napravio distinkciju između činjenica i okolnosti datog predmeta i gore pomenutih predmeta *Teteriny protiv Rusije* i *Olaru i drugi protiv Moldavije*. Pozivajući se na odluku u predmetu *Durini protiv Italije (dec.)* i *J. L. S. protiv Španije (dec.)* i rezonovanje primenjeno u tim predmetima (vidi poglavlje o primenljivosti člana 1. Protokola br. 1. „Imovina”), Sud je stao na stanovište da pravnosnažna presuda ne zahteva da vlasti dodele vlasništvo nad stanom podnositeljki predstave, nego da joj stan stave na raspolaganje kako bi mogla da ga koristi. Tačno je da je podnositeljka predstave mogla da stekne vlasništvo nad stanom pod određenim uslovima. Međutim, vlasti nisu imale zakonsku obavezu da joj taj stan prodaju. Prema tome, ona nije mogla imati legitimno očekivanje da će steći imovinsko pravo, pa je zbog toga njena pritužba po osnovu člana 1. Protokola br. 1. odbijena kao inkompatibilna *ratione materiae* (iako je ustanovljeno da je povređen član 6.).

259. Osim toga, Sud je u nekoliko predmeta razmatrao situacije koje proističu iz sistema „posebno zaštićenog stanarskog prava” u bivšoj Jugoslaviji; taj sistem je imao izvesne specifične karakteristike u poređenju sa običnim zakupom stana. Države sukcesori su se opredelile za različita pravna rešenja kojima se „posebno zaštićeno stanarsko pravo” pretvorilo, u različitim stepenima, u zaštićeno stanarsko pravo. U predmetu *Blečić protiv Hrvatske* [GC], stav 92, kao i predmetu *Berger-Krall i drugi protiv Slovenije*, stav 135, Sud nije smatrao da je potrebno da odlučuje da li je „posebno zaštićeno stanarsko pravo” predstavljalo „imovinu” zato što su ti predmeti rešavani po drugom osnovu.

260. U predmetu *Gaćeša protiv Hrvatske (dec.)*, Sud je stao na stanovište da, zbog toga što je Hrvatska ukinula posebno zaštićeno stanarsko pravo pre nego što je ratifikovala Konvenciju, on ne treba da odlučuje da li takvo stanarsko pravo, samo po sebi, može biti smatrano „imovinom” koja je zaštićena po članu 1. Protokola br. 1. Međutim, u predmetu *Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, Sud je stao na stanovište da „posebno zaštićeno stanarsko pravo” predstavlja „imovinu” zato što su u Bosni i Hercegovini nosioci tog prava, po pravilu, imali pravo na to da im budu vraćeni njihovi predratni stanovi i da ih potom kupe pod veoma povoljnim uslovima. Sud je ustanovio da postoji razlika između tog predmeta i predmeta *Gaćeša protiv Hrvatske (dec.)* zato što u Hrvatskoj nosioci stanarskog prava nisu imali mogućnost da otkupe svoje stanove pre nego što je Hrvatska ratifikovala Konvenciju i protokole uz nju.

261. U precedentnom predmetu *Hutten-Czapska protiv Poljske* [GC], Sud je prvi put razmatrao situaciju iz suprotne perspektive – sa stanovišta prava vlasnika kojima je vraćena imovina eksproprisana pod prethodnim režimom koji su se sada pritužili zbog sistema kontrole stanarine. Sud je otada razmatrao i druge slične predmete, kao što su *Bittó i drugi protiv Slovačke*, *Statileo protiv Hrvatske*, i *R & L, s.r.o. i drugi protiv Češke Republike*. U celini gledano, države članice su uvele sistem kontrole stanarina nakon pada prethodnih režima. Stanarima koji su stanovali u tim nekretninama i kojima je dodeljeno povlašćeno stanarsko pravo bilo je dozvoljeno da ostanu u stanovima posle propasti prethodnog režima, a država je regulisala iznos stanarine koji je obično bio znatno niži od tržišne cene. U svim gore navedenim predmetima Sud je ustanovio da su vlasnici bili primorani da snose nesrazmerno veliko breme usled čega je došlo do povrede člana 1. Protokola br. 1. (uporedi, u različitim ekonomskim i socijalnim okolnostima, predmete *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *Mellacher i drugi protiv Austrije*).

262. Slično tome, u predmetu *Radovici i Stănescu protiv Rumunije*, vlasnici stanova ponudili su nove ugovore o zakupu stanarima koji su u njima živeli i koji su prethodno sklopili ugovore o iznajmljivanju stana sa Državom. Stanari su odbili da potpišu ugovore koje su predložili stanodavci. Stanodavci su potom zatražili da se donesu rešenja o iseljenju, ali ti njihovi zahtevi nisu uslišeni zbog toga što stanodavci nisu poštovali sve zakonske formalnosti. Dodatna posledica bilo je automatsko produženje zakupa stana stanarima. Sud je ustanovio da je bio prekršen član 1. Protokola br. 1.

B. Predmeti iz domena socijalnog staranja

263. Komisija i Sud su rešavali u nizu predmeta koji se odnose na različite vrste socijalnog osiguranja /

državnih socijalnih davanja, uključujući penziona prava. Za sveobuhvatnu rekapitulaciju relevantne sudske prakse vidi *Bélané Nagy protiv Mađarske* [GC], stavovi 80–89, *Yavaş i drugi protiv Turske*, stavovi 39–43.

264. Kada je reč o penzionim pravima, član 1. Protokola br. 1. ne jemči pravo na imovinu u određenom iznosu (između drugih izvora vidi *Skórkiewicz protiv Poljske* (dec.); *Janković protiv Hrvatske* (dec.); *Kuna protiv Nemačke* (dec.); *Lenz protiv Nemačke* (dec.); *Blanco Callejas protiv Španije* (dec.); *Kjartan Ásmundsson protiv Islanda*, stav 39; *Apostolakis protiv Grčke*, stav 36; *Wieczorek protiv Poljske*, stav 57; *Poulain protiv Francuske* (dec.); *Maggio i drugi protiv Italije*, stav 55; *Valkov i drugi protiv Bugarske*, stav 84). Isto tako, član 1. Protokola br. 1. ne jemči pravo na starosnu penziju kao takvu (*Aunola protiv Finske* (dec.); *Da Silva Carvalho Rico protiv Portugalije* (dec.), stav 30).

265. Kada je reč o obavezi da se poštuje sistem starosnih penzija, Sud je u predmetu *Ackermann i Fuhrmann protiv Nemačke* (dec.), razmatrao pitanje da li je plaćanje obaveznih doprinosa predstavljalo prekomeran teret za podnosiocima predstavke i presudio da je taj predmet očigledno neosnovan. Sud je pritom uzeo u obzir činjenicu da su doprinosi iznosili otprilike 19% njihovog bruto prihoda i da su ga na ravne časti delili i tako plaćali podnosioci predstavke i njihovi poslodavci.

266. Činjenica da se neko socijalno davanje može smanjiti ili ukinuti ne sprečava da se to davanje tretira kao „imovina” u smislu člana 1. Protokola br. 1, barem sve dotle dok nije ukinuto (*Moskal protiv Poljske*, stav 40; vidi poglavlje o primenljivosti člana 1. Protokola br. 1. „Imovina”). Sud je prihvatio mogućnost da se u određenim okolnostima smanje prava na socijalna davanja. Kada odlučuje o tome da li su takve mere srazmerne, Sud uzima u obzir sledeće činioce: cilj smanjenja socijalnog davanja; činjenicu da vlasti nastoje da ograniče sve gubitke sistema socijalnog osiguranja; da podnosioci i dalje dobijaju starosne penzije; da se protiv njih ne vrši diskriminacija niti su na bilo koji način dovedeni u nepovoljniji položaj od penzionera koji penziju primaju iz redovnog penzijskog sistema; da mere nisu retroaktivne u svom delovanju; da se uzima u obzir dužina radnog staža podnosilaca predstavke kada se izračunava period obaveznog plaćanja doprinosa (*Yavaş i drugi protiv Turske*, stavovi 47–50). Činjenica da je neko lice ušlo u državni sistem socijalnog osiguranja i da je postalo deo tog sistema, iako je taj sistem obavezan, ne znači nužno da se taj sistem ne može promeniti bilo u pogledu uslova prihvatljivosti plaćanja, bilo u pogledu ukupnog iznosa socijalnog davanja ili penzije (*Richardson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.), stav 17; *Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stavovi 85–89).

267. Međutim, kada se iznos naknade smanji ili kada se cela naknada ukine, to obično predstavlja mešanje u „imovinu” koje zahteva da bude opravdano opštim interesom (*Kjartan Ásmundsson protiv Islanda*, stavovi 39–40; *Rasmussen protiv Poljske*, stav 71; *Moskal protiv Poljske*, stavovi 51. i 64; *Grudić protiv Srbije*, stav 72; *Hoogendijk protiv Holandije* (dec.); *Valkov i drugi protiv Bugarske*, stav 84; *Philippou protiv Kipra*, stav 59).

268. Za Sud je važno da utvrdi da li je pravo podnosioca predstavke na dobijanje sredstava iz sistema socijalnog osiguranja povređeno na takav način da je narušena suština njegovih penzionih prava (*Domalewski protiv Poljske* (dec.); *Kjartan Ásmundsson protiv Islanda*, stav 39; *Wieczorek protiv Poljske*, stav 57; *Rasmussen protiv Poljske*, stav 75; *Valkov i drugi protiv Bugarske*, stavovi 91. i 97; *Maggio i drugi protiv Italije*, stav 63; *Stefanetti i drugi protiv Italije*, stav 55). Kada je reč o analizi srazmernosti (*Da Silva Carvalho Rico protiv Portugalije* (dec.), stav 42), Sud je uopšteno primetio da bi lišenje penzije u celokupnom iznosu verovatno dovelo do povrede člana 1. Protokola br. 1. (*Stefanetti i drugi protiv Italije*, stav 59; *Apostolakis protiv Grčke*, stav 41) odnosno da, nasuprot tome, nametanje smanjenja koje on smatra razumnim i srazmernim ne bi nužno dovelo do povrede člana 1. Protokola br. 1. (*Da Silva Carvalho Rico protiv Portugalije* (dec.), stav 42; *Arras i drugi protiv Italije*, stav 82; *Poulain protiv Francuske* (dec.); *Philippou protiv Kipra*, stav 68; *Bélané Nagy protiv Mađarske* [GC], stav 117).

269. Međutim, test pravične ravnoteže u kontekstu socijalnog osiguranja koji sprovodi Sud ne zasniva se samo na iznosu ili na procentu gubitka koji je pretrpljen u apstraktnom smislu. Sud ispituje sve relevantne elemente u odnosu na pozadinu određenog predmeta (*Bélané Nagy protiv Mađarske* [GC],

stav 117. i *Stefanetti i drugi protiv Italije*, stav 59). Specifični faktori koji su relevantni za procenjivanje srazmernosti mešanja u oblasti socijalnog osiguranja obuhvataju diskriminatornu prirodu bilo kog gubitka prava na socijalno davanje (*Kjartan Ásmundsson protiv Islanda*, stav 43); bilo kakvu proizvoljnost nekog uslova (*Klein protiv Austrije*, stav 55); dobru veru podnosioca predstavke (*Moskal protiv Poljske*, stav 44; *Čakarević protiv Hrvatske*, stavovi 60–65).

270. Važnost procesnih jemstava prilikom ocenjivanja pravične ravnoteže u kontekstu prava po osnovu socijalnog osiguranja ilustrovana je činjenicom da je povreda člana 1. Protokola br. 1. bila utvrđena u predmetu u kome je odluka o dodeljivanju naknade iz socijalnog osiguranja podnositeljki predstavke kasnije preinačena na osnovu ponovnog ocenjivanja njenog izvornog, osnovnog dosijea (*Moskal protiv Poljske*, stav 56).

271. U situacijama u kojima je obustavljena isplata socijalnih davanja, mogućnost da se primeni prelazni period u kome bi se lica koja imaju pravo na ta davanja mogla prilagoditi novom sistemu smatra se jednim od faktora srazmernosti koji se tretira kao faktor koji ide u prilog tuženoj državi (*Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije*, stav 72; *Moskal protiv Poljske*, stav 74, što je predmet u kome se podnositeljka predstavke praktično iz dana u dan suočavala s potpunim gubitkom svoje penzije dobijene po osnovu prevremenog penzionisanja, što je bio njen jedini izvor prihoda, i postojali su vrlo slabi izgledi da bi ona mogla da se prilagodi toj promeni).

272. Ako odluka o suspendovanju ili ukidanju socijalnih davanja ima retroaktivno dejstvo, to je činilac koji se mora uzeti u obzir kada se utvrđuje ravnoteža u pogledu srazmernosti mešanja (*Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije*, stav 71; *Moskal protiv Poljske*, stav 69) za neposredno dejstvo. U predmetu u kome se radilo o retroaktivnom ponovnom obračunavanju penzije koja je već dodeljena podnositeljki predstavke, Sud je smatrao da „potencijalni interes Države da obezbedi ujednačenu primenu Penzionog zakona ne bi smeo da dovede do retroaktivnog ponovnog izračunavanja iznosa koji je sud već dodelio u korist podnositeljke predstavke. Retroaktivno ponovno obračunavanje koje dovodi do smanjenja iznosa koji su dospeli za plaćanje podrazumevalo je pojedinačno i prekomerno breme za podnositeljku predstavke što je inkompatibilno sa članom 1. Protokola br. 1.“ (*Bulgakova protiv Rusije*, stav 47). Za ocenu srazmernosti bitna je obaveza da se vrati bilo koji iznos koji je primljen pre nego što je doneta odluka o ukidanju ili smanjenju isplate naknada ako te naknade nisu stečene prevarom (*Iwaszkiewicz protiv Poljske*, stav 60; uporedi, suprotno tome, predmete *Chroust protiv Češke Republike (dec.)*; *Moskal protiv Poljske*, stav 70). U predmetu *Romeva protiv Severne Makedonije*, stavovi, 78. i 88, podnositeljki predstavke je retroaktivno ukinuta penzija koju je dobijala sedam godina i od nje je zatraženo da vrati sav dobijeni novac, uz obrazloženje da je Fond pogrešio prilikom prvobitne procene njenog prava na penziju. Sud je ustanovio povredu prava u datom slučaju i zatražio je od Države da se uzdrži od izvršenja rešenja o vraćanju novčanih sredstava.

273. Protok vremena može biti posebno važan za pravno postojanje i prirodu davanja po osnovu socijalnog osiguranja. To važi kako za izmene zakonskih odredaba, koje mogu biti usvojene u odgovor na društvene promene i razvoj stavova u kategorijama lica kojima je potrebna socijalna pomoć, tako i za razvoj pojedinačnih situacija (*Wieczorek protiv Poljske*, stav 67).

274. Kada je isplata penzije bila obustavljena automatski, samo na osnovu toga što je podnosiocu predstavke izrečena osuđujuća krivična presuda, pa on time bio lišen svih svojih stečenih prava, Sud je ustanovio da je bio prekršen član 1. Protokola br. 1. (*Apostolakis protiv Grčke*, stav 39). Nasuprot tome, za smanjenje naknade od 65% po istom osnovu Sud je utvrdio da ne otvara nijedno pitanje po Konvenciji zato što su podnosioci predstavke imali na raspolaganju sudski postupak u tri faze u kome su mogli da ospore to smanjenje; pritom je uzeta u obzir i izuzetna težina krivičnog dela koje su počinili podnosioci predstavki (*Banfield protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*; *Philippou protiv Kipra*, stavovi 70, 71. i 74).

275. Sud je u nekoliko predmeta razmatrao specifično pitanje uživanja povlašćenog položaja u odnosu na penziona prava koja su u prošlosti imali pripadnici komunističke elite, političke policije ili oružanih snaga u postkomunističkim evropskim zemljama [*Goretzky protiv Nemačke (dec.)*; *Lessing i Reichelt*

protiv Nemačke (dec.); Schwengel protiv Nemačke (dec.); Domalewski protiv Poljske (dec.); Janković protiv Hrvatske (dec.). U jednom broju predmeta Sud je ustanovio da je smanjenje naknade po osnovu uloge koju su primaoci te naknade u prošlosti imali u komunističkom sistemu u skladu sa članom 1. Protokola br. 1, posebno zbog toga što mere koje su bile predmet pritužbi podnosilaca predstavke nisu narušavale stvarnu suštinu prava – ta smanjenja u proseku nisu prelazila 25–30%, a podnosioci predstavke su i dalje primali penzije veće od prosečnih penzija u Poljskoj (*Cichopek i drugi protiv Poljske (dec.)*, stavovi 152. i 156). U situaciji u kojoj su podnosioci predstavke izgubili povlašćeno pravo na naknadu iz socijalnog osiguranja usled toga što je donet zakon u svrhu osude političke uloge koju su komunističke službe bezbednosti imale u suzbijanju političke opozicije komunističkom režimu, Sud je takve predstavke proglasio neprihvatljivima, imajući na umu činjenicu da uticaj na naknade iz socijalnog osiguranja nije bio nesrazmeran ni proizvoljan (*Skórkiewicz protiv Poljske (dec.)*; *Styk protiv Poljske*, Odluka Komisije; *Bienkowski protiv Poljske*, Odluka Komisije). U takvim predmetima bilo je prihvaćeno da su države tim merama težile legitimnom cilju uprkos znatnom razdoblju od gotovo 20 godina, koliko je proteklo između pada komunističkog režima i donošenja zakona kojim su ranije privilegovana lica lišena tih svojevremeno stečenih prava (*Cichopek i drugi protiv Poljske (dec.)*, stav 118).

276. Osim toga, naknade koje se zasnivaju na nemogućnosti nekog lica da ostane u plaćenom radnom odnosu zbog lošeg zdravstvenog stanja takođe se mogu ukinuti ili smanjiti, čak i ako su duže vreme isplaćivane licu koje je na njih imalo pravo. U prirodi je stvari da se tokom vremena menjaju različita zdravstvena stanja koja u nekom trenutku onemogućavaju licima koja od njih boluju da rade, a ukupno zdravstveno stanje se može usled tih promena poboljšati ili pogoršati. Državama je dozvoljeno da preduzmu mere za ponovno ocenjivanje zdravstvenog stanja lica koja primaju invalidske penzije kako bi utvrdile da li su ta lica i dalje nesposobna za rad, pod uslovom da to ponovno ocenjivanje bude sprovedeno u skladu sa zakonom i da je praćeno odgovarajućim prosečnim jemstvima. Ako bi se pravo na invalidsku penziju nastavilo i kada primaoci tih penzija više ne ispunjavaju važeće zakonske uslove, to bi značilo da ta lica neosnovano stiču invalidsku penziju. Osim toga, to bi bilo nepošteno prema licima koja uplaćuju doprinose sistemu socijalnog osiguranja, a posebno prema onima kojima je uskraćena naknada zato što nisu ispunjavala relevantne uslove. Uopštenije rečeno, na taj način bi se odobrilo neprimereno opredeljivanje sredstava iz javnih fondova, odnosno raspodela koja bi bila suprotna svrsi u koju se daju invalidske penzije (*Wieczorek protiv Poljske*, stav 67; *Iwazskiewicz protiv Poljske*, stav 51).

277. Što se tiče različitih vrsta socijalnih davanja, u predmetu *Krajnc protiv Slovenije*, stavovi 49–51. – u kome je naknada za nezaposlenost u periodu čekanja na posao koju je primao podnosilac predstavke bila zamenjena znatno nižom invalidninom zbog zakonodavne reforme koja je u to vreme sprovedena – Sud je zaključio da se podnosilac predstavke našao u naročito teškoj situaciji oskudice i da mu je nametnuto nesrazmerno breme jer je izgubio znatan deo invalidske penzije. U predmetu *Fedulov protiv Rusije*, stavovi 76–79, u kome se radilo o pravu osobe sa invaliditetom na besplatne lekove, Sud je ustanovio da ta situacija nije izazvana nikakvom zakonodavnom promenom. Podnosilac predstavke je ispunjavao sve kriterijume za dobijanje davanja o kome je reč, neometano uživanje tog prava bilo je presudno važno za život podnosioca predstavke, a odbijanje državnih vlasti, uz obrazloženje da nemaju dovoljno sredstava, nije bilo moguće pomiriti s vladavinom prava. Budući da je donet taj zaključak, više nije bilo potrebe da se procenjuje srazmernost preduzete mere.

278. Za smanjenje određenih prava po osnovu socijalnog osiguranja i smanjenja plata usled primene različitih mera štednje Sud je ustanovio da su u skladu sa članom 1. Protokola br. 1. imajući u vidu opšti kontekst mera koje su bile predmet pritužbi (ekonomska kriza) i obim tih mera (penziona stopa je ostala nepromenjena, isplate novčanih sredstava smanjene su na rok od tri godine; prema tome, mešanje je bilo ograničeno i po obimu i po trajanju – *Da Conceição Mateus i Santos Januário protiv Portugalije (dec.)*, stavovi 28–29). U sličnom predmetu koji se, između ostalog, odnosi na smanjenje penzija koje je obrazloženo izuzetnom ekonomskom krizom, bez presedana u novijoj grčkoj istoriji, Sud je utvrdio da srazmernost te mere ne otvara pitanja na osnovu člana 1. Protokola br. 1. (*Koufaki i Adedy protiv Grčke (dec.)*, stavovi 46–49); (vidi poglavlje o merama štednje).

279. Sud je prihvatio distinkciju koju neke visoke strane ugovornice, kada je reč o penzijama, prave između državnih službenika i lica zaposlenih u privatnom sektoru (*Matheis protiv Nemačke (dec.)*, u pogledu porodične penzije obudovelog supružnika); *Ackermann i Fuhrmann protiv Nemačke (dec.)*; *Valkov i drugi protiv Bugarske*, stav 117; *Panfile protiv Rumunije (dec.)*, stav 28. i, u novije vreme, , *Giavi protiv Grčke*, stav 52; *Fábián protiv Mađarske [GC]*, stavovi 131–132). Logička potka na kojoj se zasniva taj pristup proističe iz strukturnih razlika između tih dvaju sistema, što, s druge strane, opravdava i različite propise (*Matheis protiv Nemačke (dec.)*) i, uopštenije gledano, kada je reč o razlikama između različitih kategorija osiguranika, *Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC]*, stav 84) (vidi odeljak o članu 14. za predmet *Fábián protiv Mađarske [GC]*).

280. Sama po sebi činjenica da novi, manje povoljan zakon predstavlja lišenje za lica koja imaju pravo na penziju zbog retroaktivne prekvalifikacije uslova vezanih za sticanje penzionih prava nije dovoljna da se na osnovu nje utvrdi da su povređena prava po Konvenciji. Penzioni propisi se mogu menjati, a zakonodavna vlast ne može biti sprečena da novim, retroaktivnim odredbama uređuje penziona prava koja proističu iz merodavnih zakona (*Khoniakina protiv Gruzije*, stavovi 74. i 75; takođe, vidi *Arras i drugi protiv Italije*, stav 42; *Sukhobokov protiv Rusije*, stav 26. u vezi sa neizvršenjem pravnosnažne presude kojom je podnosiocu predstavke dosuđena isplata zaostalih sredstava po osnovu penzije, čime je bio prekršen član 6. Konvencije; *Bakradze i drugi protiv Gruzije (dec.)*, stav 19).

281. Očekivanje nekog lica koje je osigurano na osnovu sistema zdravstvenog osiguranja da će se taj ugovor o zdravstvenom osiguranju održati ili obnoviti ne predstavlja imovinu (*Ramaer i Van Villingen protiv Holandije (dec.)*, stav 81).

282. Kada je reč o smanjenju iznosa koji treba da bude isplaćen, načela koja se generalno primenjuju u predmetima po članu 1. Protokola br. 1. podjednako su relevantna i kada je reč o platama i kada je reč o socijalnim davanjima (*Savickas i drugi protiv Litvanije (dec.)*, stav 91; *Stummer protiv Austrije [GC]*, stav 82).

C. Bankarski predmeti

283. U jednom broju predmeta u kojima su se podnosioci prituživali zbog smanjenja vrednosti svoje ušteđevine i nemogućnosti da podignu svoju ušteđevinu kao osnov za pritužbu naveden je član 1. Protokola br. 1.

284. Vrednost uloga na štednim računima može se znatno smanjivati usled delovanja inflacije i usled ekonomskih reformi. U predmetima koji se odnose na smanjenje vrednosti ušteđevine podnosilaca predstavke, ponovo ističući da član 1. Protokola br. 1. ne jemči pravo na sticanje imovine [*Grishchenko protiv Rusije (dec.)*], Sud je stao na stanovište da iz tog člana ne može da proistekne opšta obaveza država da održavaju kupovnu moć iznosa deponovanih u bankarskim ili finansijskim institucijama pomoću sistematske indeksacije ušteđevine ili da nadoknade gubitke prouzrokovane inflacijom (*Gayduk i drugi protiv Ukrajine (dec.)*; *Appolonov protiv Rusije (dec.)*; *Todorov protiv Bugarske (dec.)*; *Poltorachenko protiv Ukrajine*, stav 38; *Zbaranskaya protiv Ukrajine (dec.)*; *Sherstyuk protiv Ukrajine (dec.)*; *Boyajyan protiv Jermenije*, stav 54; *Ryabykh protiv Rusije*, stav 63; *Dolneanu protiv Moldavije*, stav 31). Slično tome, Konvencija ne nameće obavezu državama kada je reč o njihovoj ekonomskoj politici u pogledu rešavanja posledica inflacije i drugih ekonomskih pojava, niti zahteva od njih da ispravljaju takve situacije zakonodavnim merama ili sudskim odlukama [*O. N. protiv Bugarske (dec.)*]. U predmetima u kojima su podnosioci predstavki tvrdili da je zbog prekomerne dužine sudskog postupka i zbog dejstva inflacije tokom dugog vremenskog perioda znatno smanjena stvarna vrednost njihovih tužbenih potraživanja, Sud je ustanovio da se ne otvara pitanje odgovornosti države i stoga je te predstavke proglasio neprihvatljivima [*Köksal protiv Turske (dec.)*, stav 38; *Grozeva protiv Bugarske (dec.)*; *O. N. protiv Bugarske (dec.)*].

285. U predmetu koji se odnosio na smanjenje vrednosti deonica podnosioca zahteva i s obzirom na veliko unutrašnje polje slobodne procene koju visoke strane ugovornice u toj oblasti uživaju, Sud je presudio da su mere koje je Nacionalna banka Poljske preduzela nesumnjivo bile namenjene zaštititi interesa klijenata banke koji su toj banci poverili svoju imovinu i izbegavanju velikih finansijskih

gubitaka koje bi stečaj banke naneo njenim komitentima [*Olczak protiv Poljske (dec.)*].

286. Osim toga, kada državne vlasti preuzmu neku privatnu banku, to se može smatrati mešanjem u vlasnička prava bivših akcionara te banke (*Süzer i Eksen Holding A.Ş. protiv Turske*, stavovi 143–144). Tu je Sud dužan da utvrdi da li to mešanje ispunjava zahtev zakonitosti, da li se njime teži legitimnom cilju i da li je srazmeran cilju kome se teži. Kada se odluka o preuzimanju banke očigledno donosi kao mera preduzeta u cilju kontrolisanja bankarskog sektora u zemlji, onda se mora smatrati da se lišavanjem vlasništva teži legitimnom cilju, pa se mora primeniti drugi stav člana 1. Protokola br. 1. (*Süzer i Eksen Holding A.Ş. protiv Turske*, stavovi 146–147). Kako bi ocenio da li je to mešanje u pravo vlasništva srazmerno cilju kome se teži, Sud treba da ustanovi da li je uspostavljena pravična ravnoteža između zahteva opšteg interesa zajednice i zaštite osnovnih prava pojedinaca o kojima je reč (*Cingilli Holding A.Ş. i Cingillioğlu protiv Turske*, stavovi 49–51).

287. Kada je reč o postupcima koji su pokrenuti zbog ukidanja bankarske licence, Sud je naglasio da svako mešanje u mirno uživanje „imovine” mora biti praćeno procesnim jemstvima koja pojedincu ili entitetu o kome je reč pružaju razumnu mogućnost da svoj slučaj iznese nadležnim vlastima kako bi efikasno osporio mere koje predstavljaju mešanje u prava zajemčena tom odredbom. Kada se utvrđuje da li je taj uslov ispunjen, moraju se sveobuhvatno sagledati svi primenljivi sudski i upravni postupci (*Capital Bank AD protiv Bugarske*, stav 134).

288. Zamrzavanje bankovnog računa obično se smatra merom „regulisanja korišćenja imovine” (*Raimondo protiv Italije*, stav 27, gde se radilo o privremenom oduzimanju imovine kako bi ta imovina kasnije bila zaplenjena na osnovu Zakona o oduzimanju imovinske koristi ostvarene krivičnim delom; *Luordo protiv Italije*, stav 67; *Valentin protiv Danske*, stavovi 67–72, gde se radilo o tome da je stečajnim dužnicima oduzeto pravo na upravljanje i raspolaganje imovinom; *Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije (dec.)*, gde se radilo o zamrzavanju bankovnih računa). Zbog nemogućnosti podnosioca predstavke da podigne svoju ušteđevinu više od 20 godina i složenosti situacije, zamrzavanje bankovnih računa razmatrano je prema opštem pravilu u predmetu *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 99. (za više detalja vidi dole).

289. U slučaju pokretanja postupka likvidacije nad nekom bankom može se smatrati da je zamrzavanje bankovnih računa rukovodilaca te banke zakonito i da se njime teži legitimnom cilju ako je svrha tog zamrzavanja da se osigura da rukovodioci banke koja je otišla u stečaj ne potroše svoju aktivu u očekivanju mogućih krivičnih ili građanskih tužbi vezanih za način na koji su oni upravljali bankom pre nego što je otišla u stečaj (*International Bank for Commerce and Development AD i drugi protiv Bugarske*, stav 123).

290. Stabilnost banaka i interesi njihovih komitenata i kreditora zaslužuju pojačanu zaštitu. Nacionalne vlasti uživaju široko unutrašnje polje slobodne procene da odaberu način na koji će rešavati ta pitanja (*Capital Bank AD protiv Bugarske*, stav 136). U normalnim okolnostima, zamrzavanje bankovnih računa rukovodilaca banke, u strogo ograničenom periodu od šest meseci, može se smatrati merom koja ulazi u to unutrašnje polje slobodne procene i srazmerna je cilju kome se teži (*International Bank for Commerce and Development AD i drugi protiv Bugarske*, stav 124).

291. Pred Sudom se našlo nekoliko predmeta koji su se odnosili na „staru” deviznu štednju deponovanu u vreme SFRJ; ta štednja je bila zamrznuta. Nakon uspostavljanja nezavisnosti, svaka država naslednica SFRJ našla je drugačije pravno rešenje kojim je regulisala pitanje ušteđevina koje je prethodno jemčila SFRJ (za opšti pregled posebnih okolnosti karakterističnih za različite tužene države vidi *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stavovi 24–52). U tom predmetu „stara” devizna štednja postala je nedostupna zbog takvih faktora kao što je nedostatak sredstava u relevantnim bankama, mera zamrzavanja računa koja je bila propisana zakonom i propust nacionalnih vlasti da preduzmu korake kojima bi deponentima koji su se nalazili u položaju podnosilaca zahteva iz datog predmeta omogućili da raspolažu svojom ušteđevinom.

292. Sud je stao na stanovište da su tužbeni zahtevi koji proističu iz devizne štednje deponovane kod neke poslovne banke pre raspada SFRJ predstavljali „imovinu” u smislu člana 1. Protokola br. 1. (*Suljagić protiv Bosne i Hercegovine*, stavovi 34–36), kao i tužbeni zahtev protiv Ruske Federacije u vezi sa ulaganjem uštedevine u državne premijske obveznice koje je izdao bivši SSSR (*Yuriy Lobanov protiv Rusije*, stavovi 32–34) ili u obveznice i certifikate koje je izdala Štedionica SSSR (*Boyajyan protiv Jermenije*, stav 57). Slično tome, hartije od vrednosti mogu se smatrati „imovinom” (*Jasinskij i drugi protiv Litvanije*, Odluka Komisije).

293. Međutim, kada se radilo o potraživanjima deviznih iznosa koje su podnosioci predstavke iz Letonije deponovali u Banci za spoljnoekonomske aktivnosti u vreme SSSR, Sud je njihove predstavke proglasio neprihvatljivima zato što se postupci te banke nisu mogli pripisati Letoniji budući da Letonija nikada nije nijednim znakom pokazala da prihvata ili priznaje takva potraživanja (*Likvidējamā p/s Selga i Vasilevska protiv Letonije (dec.)*, stavovi 94–113).

294. U predmetima u kojima su zakonske mere bile usmerene ka isplati „stare” devizne štednje u državnim obveznicama, Sud je, uzimajući u obzir potrebu da se uspostavi ravnoteža između opšteg interesa i prava na imovinu podnosioca predstavke kao i svih drugih koji su se nalazili u istoj situaciji, smatrao da su sredstva koja su odabrana bila primerena ostvarivanju legitimnog cilja kome se težilo [naročito *Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije (dec.)*].

295. Kakve god bile mere koje država odluči da preduzme povodom isplate „stare” devizne štednje, vladavina prava i načelo zakonitosti zahtevaju od visokih strana ugovornica da poštuju i primenjuju, na predvidljiv i dosledan način, zakone koje su donele. Neadekvatno sprovođenje domaćih zakona o „staroj” deviznoj štednji dovelo je do toga da se konstatuje da tužena država ne ispunjava tu svoju obavezu (*Suljagić protiv Bosne i Hercegovine*, stav 57).

296. Kada procenjuje da li je uspostavljena „pravična ravnoteža” između opšteg interesa zajednice i zahteva zaštite osnovnih prava pojedinca, Sud mora sveobuhvatno da razmotri različite interese o kojima je reč imajući u vidu to da je Konvencija namenjena zaštititi prava koja su „praktična i delotvorna”. U tom kontekstu, mora se naglasiti da je nesigurnost – bila ona zakonodavna ili upravna ili nesigurnost koja proističe iz prakse vlasti – činilac koji se mora uzeti u obzir kada se ocenjuje postupanje jedne države. Zaista, kada se radi o opštem interesu, javne vlasti su dužne da postupaju blagovremeno, prikladno i dosledno. Iako se izvesna odlaganja mogu opravdati u izuzetnim okolnostima, Sud je ustanovio da su u tom konkretnom predmetu podnosioci predstavke bili primorani da predugo čekaju. Vlasti Slovenije i Srbije, bez obzira na široko unutrašnje polje slobodne procene koje uživaju u toj oblasti, nisu uspostavile pravičnu ravnotežu između opšteg interesa zajednice i prava podnosilaca predstavke na zaštitu vlasništva. Stoga je utvrđena povreda člana 1. Protokola br. 1. u odnosu na te dve tužene države (*Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije [GC]*, stavovi 108. i 124–125).

297. Odlaganja i kašnjenja predstavljaju važan činilac kada se ocenjuje razumnost mešanja u imovinska prava. Iako izvesna odlaganja mogu biti opravdana s obzirom na pojavu izuzetnih okolnosti, u ostalim slučajevima Sud je dolazio do zaključka da to ne može predstavljati valjan razlog za to što Država nije isplatila sredstva podnosiocima predstavke (*Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije [GC]*, stav 108).

298. Ograničenje unutrašnjeg polja slobodne procene država nastupa onda kada se merama koje su preduzele nacionalne vlasti bitno ograničava pravo podnosioca predstavke da raspolaže novčanim sredstvima, što predstavlja „regulisanje korišćenja imovine”. Na primer, Sud je ustanovio da zakonodavne mere nisu zadovoljavajuće ako je njihovim delovanjem nastupilo kašnjenje od nekoliko meseci (*Suljagić protiv Bosne i Hercegovine*, stav 64).

299. Takođe, nemogućnost da se postigne izvršenje pravnosnažne presude u korist podnosioca predstavke Sud je ocenio kao mešanje u pravo tog podnosioca predstavke na mirno uživanje „imovine” u kontekstu stare devizne štednje (*Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, stav 48).

D. Oporezivanje

300. Načelno gledano, oporezivanje predstavlja mešanje u pravo koje je zajemčeno članom 1. stav 1. Protokola br. 1. zato što se lice o kome je reč oporezivanjem lišava imovine, odnosno novčanog iznosa koji je dužno da plati (*Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 59; *Špaček, s.r.o., protiv Češke Republike*, stav 39).

301. Mešanje u cilju oporezivanja generalno je opravdano na osnovu drugog stava člana 1. Protokola br. 1, kojim je izričito propisan izuzetak u pogledu naplate poreza ili drugih dažbina (*Gasus Dossier-und Fördertechnik GmbH protiv Holandije*, stav 59).

302. Ipak, to pitanje jeste u nadležnosti Suda zato što je on zadužen za nadzor nad valjanom primenom člana 1. Protokola br. 1. [*Orion-Břeclav, S.R.O. protiv Češke Republike (dec.)*]. Finansijska odgovornost koja proističe iz povećanja poreza može se negativno odraziti na jemstvo vlasništva ako se time nameće prekomerno breme licu o kome je reč ili ako ta odgovornost predstavlja suštinsko mešanje u finansijski položaj tog lica (*Ferretti protiv Italije*, Odluka Komisije; *Wasa Liv Ömsesidigt, Försäkringsbolaget Valands Pensionsstiftelse i grupa od približno 15.000 pojedinaca protiv Švedske*, Odluka Komisije; *Buffalo S.r.l. u stečaju protiv Italije*, stav 32).

303. Državi je, generalno gledano, dozvoljeno široko unutrašnje polje slobodne procene prema Konvenciji kada je reč o opštim merama ekonomske ili socijalne strategije (*Wallishauser protiv Austrije (br. 2)*, stav 65), kao i u formiranju i sprovođenju sektorske politike u poreskoj oblasti („*Bulves*” AD protiv Bugarske, stav 63; *Gasus Dossier-und Fördertechnik GmbH protiv Holandije*, stav 60; *Stere i drugi protiv Rumunije*, stav 51). Sud poštuje ocenu zakonodavne vlasti u takvim stvarima, osim ako je ta ocena lišena razumnog osnova (*Gasus Dossier-und Fördertechnik GmbH protiv Holandije*, stav 60).

304. Pre svega su nacionalne vlasti te koje treba da odluče kakvu će vrstu poreza ili doprinosa ubirati. Odluke u toj oblasti obično obuhvataju i procenu političkih, ekonomskih i socijalnih problema koje Konvencija prepušta nadležnosti visokih strana ugovornica zato što su domaće vlasti očigledno u boljem položaju nego organi Konvencije da procene takve probleme (*Musa protiv Austrije*, Odluka Komisije; *Bálaž protiv Slovačke (dec.)*; *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. i drugi protiv Italije*, stav 103; *R.Sz. protiv Mađarske*, stavovi 38. i 46). Takođe je domaća zakonodavna vlast ta koja treba da izabere šta je to što se može klafisikovati kao oporezivi prihod i pomoću kojih se konkretnih sredstava izvršava poreska obaveza (*Cacciato protiv Italije (dec.)*, stav 25; *Guiso i Consiglio protiv Italije (dec.)*, stav 44).

305. Kašnjenja u povraćaju preplaćenog poreza predstavljaju povredu prava (*Buffalo S.r.l. u stečaju protiv Italije*, stav 39). Sud je smatrao da su se kašnjenja koja su trajala od pet do deset godina nepovoljno odrazila na finansijski položaj preduzeća koje je podnosilac predstavke i taj negativan uticaj nije mogao da se nadoknadi samo plaćanjem obične kamatne stope na dospele iznose, prouzrokovao je nesigurnost poreskog obveznika, a sve je bilo dodatno iskomplikovano time što nisu postojali pravni putevi za ispravljanje te situacije.

306. Isto tako, nemogućnost da se vrati preplaćen porez za koji su domaće vlasti priznale da je plaćen protivno važećem materijalnom pravu dovela je do povrede: pravičnu ravnotežu su poremetili i negiranje tužbenog zahteva preduzeća koje je podnosilac predstavke protiv Države i činjenica da nije postojao domaći postupak koji bi pružio dovoljan pravni lek za obezbeđivanje zaštite prava preduzeća koje je podnosilac predstavke na zaštitu njegovog prava na neometano uživanje „imovine” (*S. A. Dangeville protiv Francuske*, stav 61).

307. Izrazita razlika između vrednosti imovine koja se uzima za obračun naknade za eksproprijaciju i vrednosti iste te imovine koja se uzima kao osnov za obračun poreza na nasleđivanje podstakla je Sud da ustanovi povredu prava po osnovu proizvoljnosti (*Jokela protiv Finske*, stav 65).

308. Sama po sebi činjenica da je poresko zakonodavstvo retroaktivno po svojoj prirodi ne dovodi do povrede prava (npr. retroaktivni zakon kojim se naknadno oporezuju određene transakcije [*M. A. i 34 druga podnosioca protiv Finske (dec.)*]).

309. Mere izvršenja koje su preduzete u okviru poreskih postupaka i nisu bile automatski obustavljene kada je dužnik na njih uložio žalbu ocenjene su prihvatljivima i zaključeno je da spadaju u unutrašnje

polje slobodne procene države, ali je istaknuto da te mere moraju biti praćene procesnim mehanizmima zaštite kako bi se osiguralo da pojedinac ne bude doveden u položaj u kome su njegove mogućnosti da uloži žalbu praktično smanjene, a on sam nije u prilici da delotvorno zaštiti svoje interese. Jedan od važnih činilaca u tom smislu jeste pitanje da li je postojao izvestan razuman stepen komunikacije između javnih vlasti koje su u tome učestvovalе zato što bi taj stepen omogućio zaštitu prava poreskih obveznika (*Rousk protiv Švedske*, stav 124).

310. Sama po sebi činjenica da je poreska stopa vrlo visoka ne dovodi do povrede prava; Sud ispituje poresku stopu podnosioca zahteva (*R.Sz. protiv Mađarske*, stav 54). Oporezivanje po znatno višoj poreskoj stopi od one koja je bila na snazi kada je prihod o kome je reć ostvaren može se smatrati nerazumnim mešanjem u materijalna očekivanja koja su zaštićena članom 1. Protokola br. 1. [*M. A. i još 34 podnosioca protiv Finske (dec.)*].

311. Međutim, u predmetu u kome je državna službenica koja je dobila otkaz bila dužna da plati porez na otpremninu po ukupnoj stopi od 52%, Sud je ustanovio povredu iz sledećih razloga: ta stopa je znatno premašila stopu koja se primenjuje na ostale prihode; podnositeljka predstavke pretrpela je znatan gubitak dohotka usled toga što je postala nezaposlena; porez je poslodavac direktno odbio od otpremnine uopšte se ne upuštajući u individualnu procenu situacije u kojoj se nalazila podnositeljka predstavke, tako da je taj porez naplaćen na dohodak ostvaren po osnovu aktivnosti koje su se odvijale pre predmetne poreske godine (*N. K. M. protiv Mađarske*, stavovi 66–74).

312. Takođe u kontekstu poreskog postupka, Sud pridaje značaj dostupnosti procesnih mehanizama zaštite u relevantnim postupcima (uporedi *Agosi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 55). U slučajevima u kojima su nacionalne vlasti bez bilo kakvih znakova neposredne umešanosti pojedinca ili entiteta u prevaru sa lancem isporuke koji podleže naplati PDV ili bilo kakvih saznanja o tome ipak primaoca isporuke koja podleže PDV, a koji je u potpunosti ispunjavao sve svoje obaveze, kaznile zbog činjenja ili nečinjenja snabdevača nad kojim on nije imao nikakvu kontrolu niti je mogao da nadzire ili osigura ispunjenje obaveza tog snabdevača, bila je narušena pravična ravnoteža (*„Bulves” AD protiv Bugarske*, stavovi 67–71).

E. Prostorno planiranje

313. Kada je reć o pitanjima urbanističkog ili regionalnog planiranja, prava vlasnika su u svojoj suštini evolutivna. Sektorske politike urbanističkog ili regionalnog planiranja su *par excellence* oblasti u kojima država interveniše, naročito kroz „regulisanje korišćenja imovine” u opštem ili javnom interesu. U takvim okolnostima u kojima preovladava opšti interes zajednice, Sud staje na stanovište da je sloboda procene države veća nego kada se radi isključivo o građanskim pravima (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španije*, stav 70; *Mellacher i drugi protiv Austrije*, stav 55; *Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 104).

314. Prema članu 1. Protokola br. 1, sama po sebi činjenica da neko lice poseduje određeno zemljište ne daje tom licu pravo da nešto gradi na tom zemljištu. Dopušteno je na osnovu navedene odredbe da se uvedu i održavaju različita ograničenja u pogledu građenja.

315. Sud je razmatrao izvestan broj predmeta u vezi sa ograničenjima koja su vlasnicima zemljišta bila nametnuta u kontekstu prostornog planiranja i koja ponekad traju čitav niz godina (*Skibińscy protiv Poljske*, stav 98; *Skrzyński protiv Poljske*, stav 92; *Rosiński protiv Poljske*, stav 89; *Buczkiwicz protiv Poljske*, stav 77; *Pietrzak protiv Poljske*, stav 115; *Hakan Ari protiv Turske*, stav 36; *Rossitto protiv Italije*, stav 37; *protiv Italije*, stav 52; *Hüseyin Kaplan protiv Turske*, stav 38; *Ziya Çevik protiv Turske*, stav 33). U predmetu *Jahn i drugi protiv Nemačke* [GC], stavovi 100–105, gde se radilo o izuzetnim okolnostima, utvrđeno je da su takva ograničenja, čak i kada su nametnuta trajno i bez ikakvog prava na kompenzaciju, u skladu s navedenom odredbom. Predstavke su proglašene neprihvatljivima u predmetima koji su se odnosili na apsolutnu zabranu da se gradi, praćenu nemogućnošću da se potražuje kompenzacija od opštine u onim slučajevima u kojima vlasnici nisu pokazali da nameravaju da grade niti su dokazali da ih je izrećena zabrana obavezala da promene namenu s kojom se ta imovina

koristila [*Scagliarini protiv Italije (dec.)*]; predstavka je proglašena neprihvatljivom i kada je, bez menjanja namene, podnosilac predstavke dugo čekao pre nego što je podneo zahtev za građevinsku dozvolu [*Galtieri protiv Italije (dec.)*]. U drugim predmetima povreda je utvrđena čak i kada nije postojao konkretan projekat gradnje, a na osnovu činjenice da je zakonodavna vlast prvo donela zakone kojima je bilo predviđeno pravo na naknadu za eksproprijaciju, ali je potom sama više puta odlagala stupanje na snagu tih zakona (*Skibińscy protiv Poljske*, stav 78).

316. Kada javne vlasti nezakonito koriste zemljište u privatnom vlasništvu da bi sprovele neki razvojni projekat, čime se stvara mehanizam koji omogućuje vlastima da ostvare korist od nezakonite situacije u kojoj je vlasnik zemljišta izveden pred svršen čin, predstavlja, kako je utvrdio Sud, povredu prava na neometano uživanje „imovine“ (*Belvedere Alberghiera S.r.l. protiv Italije*, stav 59).

317. Sud je naglasio da su teškoće koje iskrsavaju u donošenju sveobuhvatnog pravnog okvira za oblast prostornog planiranja deo procesa prelaska iz socijalističkog pravnog poretka i njegovog imovinskog sastava u poredak i sistem koji su kompatibilni s vladavinom prava i tržišnom privredom – a taj proces je, sam po sebi, po prirodi stvari, bremenit teškoćama. Međutim, te teškoće i ogromnost zadataka s kojima se suočavaju zakonodavne vlasti koje moraju da rešavaju sva komplikovana pitanja koja podrazumeva takva tranzicija ne oslobađaju države članice od obaveza koje proističu iz Konvencije ili protokola uz nju (*Schirmer protiv Poljske*, stav 38; *Skibińscy protiv Poljske*, stav 96).

F. Konfiskacija imovinske koristi stečene krivičnim delom

318. U jednom broju predmeta Sud je razmatrao prema članu 1. Protokola br. 1. različite mere koje su preduzete u cilju borbe protiv nezakonitog bogaćenja imovinskom korišću ostvarenom od krivičnih dela. U takvim predmetima, država uživa široko unutrašnje polje slobodne procene u primeni sektorskih politika za borbu protiv organizovanog kriminala, uključujući konfiskaciju nezakonito stečenih dobara (*Raimondo protiv Italije*, stav 30; *Riela i drugi protiv Italije (dec.)*; *Arcuri i drugi protiv Italije (dec.)*; *Gogitidze i drugi protiv Gruzije*, stav 108).

319. Zavisno od pravnih okvira u državama članicama, takva konfiskacija se može odvijati u okviru krivičnog postupka, kada je obično uslovljena izricanjem osuđujuće presude ili na osnovu spoljnog krivičnog postupka ako se za to ispune određeni uslovi. Drugi poseban postupak je postupak u kome se imovina počinioca ili drugih lica konfiskuje samo na osnovu pretpostavke da je proistekla iz krivičnog dela. To se obično naziva produženom konfiskacijom, koja se smatra dopunskim oblikom u odnosu na običnu konfiskaciju. Osim toga, u Italiji postoje preventivne mere konfiskacije administrativnog karaktera, pre svega radi borbe protiv organizovanog kriminala. Konačno, u određenim jurisdikcijama, kao što je Ujedinjeno Kraljevstvo, postoji i građanskopravni pristup konfiskaciji: taj model konfiskacije ne zasniva se na krivici počinioca, nego na poreklu imovine.

320. Sud je u predmetu *Gogitidze i drugi protiv Gruzije*, stav 105, zapazio da se može konstatovati kako postoje zajednički evropski, čak i univerzalni pravni standardi koji, pre svega, podstiču konfiskaciju imovine povezane s teškim krivičnim delima, kao što su korupcija, pranje novaca, krijumčarenje i neovlašćena prodaja narkotika i tako dalje iako prethodno nije izrečena osuđujuća krivična presuda. Drugo, teret dokazivanja zakonitog porekla imovine za koju se pretpostavlja da je nezakonito stečena može se legitimno prebaciti na one protiv kojih se, u cilju konfiskacije, vodi takav postupak koji nije krivični, uključujući parnični postupak *in rem*. Treće, mere konfiskacije mogu se primeniti ne samo na imovinu neposredno proisteklu iz krivičnog dela već i na onu imovinu, uključujući svaki prihod i drugu posrednu korist, ostvarenu konvertovanjem ili transformisanjem neposredne dobiti ostvarene krivičnim delom ili kombinovanjem takve, krivičnim delom stečene imovine s drugim vidovima imovine, moguće je i onom koja je stečena zakonito. Konačno, mere konfiskacije mogu se primeniti ne samo na lica koja su neposredno osumnjčena za krivična dela već i na treća lica koja imaju vlasnička prava, a nemaju potreban *bona fide* status koji bi prikrio njihovu nezakonitu ulogu u sticanju bogatstva o kome je reč.

321. Konfiskacija imovine koja može predstavljati ili sredstva kojima je krivično delo počinjeno ili

imovinsku korist ostvarenu izvršenjem krivičnog dela ne mora nužno biti obuhvaćena drugom rečenicom prvog stava člana 1. Protokola br. 1. (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 63; *Agosi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 51) i pored toga što konfiskacija, po samoj svojoj prirodi, lišava neko lice vlasništva.

322. U predmetima u kojima se radilo o konfiskaciji imovinske koristi ostvarene krivičnim delom koja je usledila nakon izricanja osuđujuće presude, Sud je po navici tretirao konfiskaciju kao meru „regulisanja korišćenja imovine” (*Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 51; vidi takođe *Welch protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 26, prema članu 7. Konvencije; *Van Offeren protiv Holandije (dec.)*, prema članu 6. Konvencije). Zaista, drugi stav člana 1. Protokola br. 1. dopušta visokim stranama ugovornicama da „regulišu korišćenje imovine” kako bi obezbedile naplatu kazni. Ta odredba se mora tumačiti u svetlu opšteg načela koje je utvrđeno u prvoj rečenici prvog stava člana 1. Protokola br. 1. koja utvrđuje da mora postojati razuman odnos srazmernosti između sredstava koja se primenjuju i cilja čijem se ostvarivanju teži (*Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 51; *Balsamo protiv San Marina*, stav 81).

323. Isti pristup Sud je primenio u situacijama u kojima su mere konfiskacije primenjene nezavisno od krivične optužbe protiv lica zato što se smatralo da su dobra o kojima je reč nezakonito stečena, u kojima njihovo zakonito poreklo nije dokazano ili u kojima su poslužila kao sredstvo za izvršenje krivičnog dela (*Raimondo protiv Italije*, stav 27; *Riela i drugi protiv Italije (dec.)*; *Sun protiv Rusije*, stav 25; *Arcuri i drugi protiv Italije (dec.)*; *C. M. protiv Francuske (dec.)*; *Air Canada protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 34; *Gogitidze i drugi protiv Gruzije*, stavovi 94. i 97, u vezi sa konfiskacijom koja je sprovedena u parničnom postupku; *Balsamo v. San Marino*, stav 81, u vezi sa postupcima vođenim zbog pranja novca).

324. U jednom broju predmeta Sud je razmatrao različite postupke za zaplenu imovine povezane sa navodnim izvršenjem raznih teških krivičnih dela sa stanovišta testa srazmernosti iz člana 1. Protokola br. 1. Kada je reč o imovini za koju se pretpostavlja da je stečena u celosti ili delimično krivičnim delima vezanim za krijumčarenje droge [*Webb protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*; *Butler protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*] ili da je to imovina kriminalnih organizacija koje su umešane u krijumčarenje narkotika [*Arcuri i drugi protiv Italije (dec.)*; *Morabito i drugi protiv Italije (dec.)*] ili onoj koja je proistekla iz ilegalnih mafijaških aktivnosti (*Raimondo protiv Italije*, stav 30), Sud je prihvatio da su mere konfiskacije srazmerne čak i onda kada nije postojala osuđujuća presuda kojom je utvrđena krivica optuženog lica (*Balsamo protiv San Marina*, stav 90).

325. Onda kada je konfiskacija određena nezavisno od optužbe za krivično delo protiv trećih lica, Sud je prihvatao da vlasti mogu slobodno da primene mere konfiskacije ne samo prema licima koja su direktno optužena za krivično delo već i prema članovima njihovih porodica i drugim bliskim rođacima za koje se pretpostavljalo da poseduju nepošteno stečenu imovinu ili upravljaju njome u ime lica koja su osumnjičena za krivično delo ili koja inače nemaju potrebni *bona fide* status (*Raimondo protiv Italije*, stav 30; *Arcuri i drugi protiv Italije (dec.)*; *Morabito i drugi protiv Italije (dec.)*; *Butler protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*; *Webb protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*; *Saccoccia protiv Austrije*, stav 88; *Silickienė protiv Litvanije*, stav 65, što je slučaj u kome je mera konfiskacije izrečena udovici korumpiranog državnog funkcionera; *Balsamo protiv San Marina*, stavovi 89. i 93, gde je mera konfiskacije izrečena protiv dece zbog prethodnog krivičnog dosijea njihovog oca).

326. U takvim slučajevima konfiskacija je preduzeta da bi se sprečila nezakonita, na način opasan po društvo upotreba „imovine” čije zakonito poreklo nije utvrđeno. Sud je konstatovao teškoće s kojima se javne vlasti susreću u borbi protiv organizovanog kriminala. Konfiskacija koja se preduzima zato da bi se zaustavilo takvo kretanje sumnjivog kapitala predstavlja u tom kontekstu efikasno i nužno oružje. Rešenje o konfiskaciji kada je reč o imovini stečenoj krivičnim delom stoga je u opštem interesu kao sredstvo odvratanja onih koji razmišljaju o mogućnosti da se bave kriminalnim aktivnostima i u isto vreme je garancija da se zločin ne isplati (*Denisova i Moiseyeva protiv Rusije*, stav 58; *Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 52; *Fondacija Dassa i drugi protiv Lihtenštajna (dec.)*, po osnovu članova

6. i 7. Konvencije).

327. U postupcima koji se odnose na različite oblike konfiskacije ili fiskalne represije u odnosu na imovinu, a u kojima javne vlasti postupaju na osnovu pretpostavke da je ta imovina nezakonito stečena, član 6. Konvencije, generalno gledano, ne sprečava države da pribegnu pretpostavkama (*Salabiaku protiv Francuske*, stav 28). Isti taj pristup primenjen je i u slučaju pritužbi zbog pretpostavki koje su u tom kontekstu iznete ili po osnovu člana 1. Protokola br. 1. [(*Cacucci i Sabatelli protiv Italije (dec.)*), stav 43; *Yildirim protiv Italije (dec.)*] ili po osnovu člana 6. Konvencije (prebacivanje tereta dokazivanja na podnosioca predstave od koga se očekuje da dokaže da su dobra koja poseduje zakonito stečena – *Grayson i Barnham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 45; *Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 43; kao i *Perre protiv Italije (dec.)*), gde se radilo o ispitivanju svedoka. Korišćenje pretpostavki, ukoliko je stranka dobila priliku da pobije te pretpostavke, u skladu je s pretpostavkom nevinosti. Nasuprot tome, Sud je ustanovio povredu člana 6. stav 2. Konvencije u slučaju kada je rešenje o konfiskaciji izdato u odnosu na neku robu iako je njen vlasnik bio u krivičnom postupku oslobođen optužbi za krivično delo kojim je ta imovinska korist navodno ostvarena (*Geerings protiv Holandije*, stavovi 43–51).

328. Sud je takođe ustanovio da je zakonito to što nadležne domaće vlasti donose rešenje o konfiskaciji na osnovu toga što u datoj situaciji pretežu dokazi koji upućuju na to da zakonit prihod lica protiv koga se postupak vodi nije mogao biti dovoljan da bi to lice steklo imovinu o kojoj je reč. Kad god je rešenje o konfiskaciji proisteklo iz građanskopravnog postupka *in rem* koji se odnosio na imovinsku korist proisteklu iz izvršenja teških krivičnih dela, Sud nije zahtevao da se nezakonito poreklo imovine u takvim postupcima potvrdi dokazom koji bi bio „izvan razumne sumnje”. Umesto toga, dokaz na osnovu ravnoteže verovatnoća ili na osnovu velike verovatnoće nezakonitog porekla, u kombinaciji s nemogućnošću vlasnika da dokaže suprotno, bio je, kako je ocenjeno, dovoljan u smislu testa srazmernosti prema članu 1. Protokola br. 1. (*Balsamo protiv San Marina*, stav 91).

329. Sud je pridavao važnost različitim procesnim jemstvima koja su dostupna u postupcima konfiskacije, kao što je akuzatorna priroda postupka [*Yildirim protiv Italije (dec.)*; *Perre protiv Italije (dec.)*]; otkrivanje argumenata javne tužbe unapred (*Grayson i Barnham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 45, za javnu raspravu); prilika za stranku da predoči dokumentarne i usmene dokaze [*Butler protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*; *Perre protiv Italije (dec.)*], mogućnost da lice pravno zastupa advokat koga će privatno angažovati (*Butler protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*); činjenica da stranka može oboriti pretpostavku o kriminalnom karakteru dobara o kojima je reč (*Geerings protiv Holandije*, stav 44); činjenica da sudija ima diskreciono pravo da ne primeni pretpostavku ako smatra da bi primena te pretpostavke dovela do ozbiljne opasnosti od pojave nepravde (*Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 43); da li je izvršena individualna procena kako bi se utvrdilo koji delovi imovine treba da budu konfiskovani u svetlu činjenica i okolnosti datog predmeta (*Rummi protiv Estonije*, stav 108; *Silickienė protiv Litvanije*, stav 68); u celini uzev, pitanje glasi da li je podnosiocu predstave pružena razumna mogućnost da iznese svoju argumentaciju pred domaćim sudovima (*Veits protiv Estonije*, stavovi 72. i 74; *Jokela protiv Finske*, stav 45; *Balsamo protiv San Marina*, stav 93); treba sveobuhvatno sagledati celokupan postupak o kome je reč (*Denisova i Moiseyeva protiv Rusije*, stav 59).

G. Restitucija imovine

330. Posle demokratskih promena u zemljama centralne i istočne Evrope mnoge vlade su donele zakone kojima se predviđa restitucija imovine ekspropisane po završetku Drugog svetskog rata ili su pitanje restitucije rešavale u već postojećem pravnom okviru.

331. Kada je reč o oduzimanju imovine pre nego što su ratifikovane Konvencija i protokoli uz nju, organi Konvencije dosledno zastupaju stanovište da je lišavanje vlasništva ili drugog stvarnog prava u načelu trenutni čin koji ne stvara trajnu situaciju „lišavanja prava” (*Malhous protiv Češke Republike (dec.)* [GC]; *Preußische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. protiv Poljske (dec.)*, stav 57).

332. Dalje, član 1. Protokola br. 1. ne može se tumačiti kao član koji utvrđuje bilo kakvu opštu obavezu visokih strana ugovornica da vrate imovinu koja je na njih preneta pre nego što su ratifikovale Konvenciju (*Jantner protiv Slovačke*, stav 34).

333. Isto tako, član 1. Protokola br. 1. ne nameće nikakva ograničenja slobode visokih strana ugovornica da same utvrde obim restitucije imovine i da same odaberu uslove pod kojima pristaju da vrate imovinska prava bivšim vlasnicima (*Maria Atanasiu i drugi protiv Rumunije*, stav 136). Konkretno, visoke strane ugovornice uživaju široko unutrašnje polje slobodne procene kada je reč o isključenju izvesnih kategorija bivših vlasnika iz tih prava. Kada su kategorije vlasnika na taj način isključene, njihovi zahtevi za restituciju ne mogu poslužiti kao osnov za „legitimno očekivanje” koje povlači zaštitu po članu 1. Protokola br. 1. (*Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (dec.)* [GC], stavovi 70–74; *Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 35; *Smiljanić protiv Slovenije (dec.)*, stav 29).

334. Stoga se nada u priznanje imovinskih prava koje nije bilo moguće stvarno uživati ne može smatrati „imovinom” u smislu člana 1. Protokola br. 1, kao ni uslovni zahtev koji prestaje da važi zbog toga što uslov nije ispunjen (*Malhous protiv Češke Republike (dec.)* [GC]; *Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 35). Uverenje da će zakon koji je ranije bio na snazi biti promenjen u korist podnosioca predstavke ne može se smatrati oblikom legitimnog očekivanja u smislu člana 1. Protokola br. 1. Postoji razlika između puke nade u restituciju, koliko god ta nada bila shvatljiva, i legitimnog očekivanja koje po svojoj prirodi mora biti konkretnije od puke nade i mora biti zasnovano na nekoj zakonskoj odredbi ili takvom pravnom aktu kao što je sudska odluka (*Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (dec.)* [GC], stav 73; *Von Maltzan i drugi protiv Nemačke (dec.)* [GC], stav 112).

335. S druge strane, kada visoka strana ugovornica, pošto je ratifikovala Konvenciju, uključujući tu i Protokol br. 1. uz nju, donese zakon kojim se utvrđuje potpuna ili delimična restitucija imovine konfiskovane pod prethodnim režimom, takav zakon se može smatrati izvorom novog imovinskog prava koje je zaštićeno članom 1. Protokola br. 1. za lica koja ispunjavaju uslove propisane za priznanje tog prava (*Maria Atanasiu i drugi protiv Rumunije*, stav 136). Isto se može primeniti i kada je reč o aranžmanima za restituciju ili naknadu koji su uspostavljeni u okviru zakonskog režima koji je postojao i pre ratifikacije, ako je taj zakonski okvir ostao na snazi i nakon što je visoka strana ugovornica ratifikovala Protokol br. 1. uz Konvenciju (*Von Maltzan i drugi protiv Nemačke (dec.)* [GC], stav 74; *Kopecký protiv Slovačke* [GC], stav 35; *Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 125).

336. S tih razloga, kada je reč o sadržaju i obimu tog prava, Sud je primetio da se to pitanje mora sagledavati iz perspektive onoga što je bila „imovina” podnosioca predstavke na dan kada je stupio na snagu Protokol br. 1. u odnosu na tu državu i, što je najvažnije, na dan kada je podnosilac podneo svoju predstavku institucijama Konvencije – *Broniowski protiv Poljske* [GC], stavovi 125. i 132. U tom konkretnom predmetu pravo podnosioca predstavke na kompenzacionu imovinu njemu je bilo priznato na osnovu poljskog zakona – kojim su ta prava priznata licima koja su repatriirana iz područja preko reke Bug po završetku Drugog svetskog rata ili njihovim naslednicima – i taj zakon je ostao na snazi na dan kada je u odnosu na Poljsku stupio na snagu Protokol br. 1.

337. Što se tiče sprovođenja preduzetih reformi, vladavina prava na kojoj se zasniva Konvencija i načelo zakonitosti u članu 1. Protokola br. 1. zahtevaju od država ne samo da poštuju i primenjuju, na predvidljiv i dosledan način, zakone koje su donele već i da, što je posledica te dužnosti, osiguraju pravne i praktične uslove za sprovođenje tih reformi (*Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 184).

338. Nekoliko predmeta u oblasti restitucije imovine odnosilo se na to što domaće vlasti nisu izvršile pravnosnažne sudske (ili upravne) odluke. Presuda kojom se vlasti obavezuju da obezbede kompenzaciju, u zemljištu ili novcu, u skladu s domaćim zakonodavstvom na ime restitucije imovinskih

prava pruža podnosiocu predstavke utuživ zahtev koji predstavlja „imovinu” u smislu člana 1. Protokola br. 1. (*Jasiūniene protiv Litvanije*, stav 44). Prema tome, kada postoji pravnosnažna sudska presuda u korist podnosioca privatne tužbe, može da se primeni pojam „legitimnog očekivanja” (*Driza protiv Albanije*, stav 102).

339. Slično tome, u pilot-presudi *Manushaqe Puto i drugi protiv Albanije*, stavovi 110–118, Sud je stao na stanovište da je prekršen član 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju zbog toga što nije bila izvršena pravnosnažna odluka kojom je podnosiocima predstavke dodeljena kompenzacija na ime restitucije njihove imovine. Neizvršenje pravnosnažnih odluka, u kombinaciji sa ostalim nedostacima rumunskog sistema restitucije imovine dovelo je do povrede člana 1. Protokola br. 1. u predmetu *Maria Atanasiu i drugi protiv Rumunije*, kao i do primene postupka za donošenje pilot-presude (*ibid.*, stavovi 215–218).

340. Predmet *Orlović i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, stavovi 55, 57. i 61, odnosio se na neizvršenje domaćih odluka kojima je podnosiocima predstavke bilo priznato pravo da im se njihova zemljišna imovina vrati u celosti, uključujući parcelu na kojoj je posle njihove deportacije podignuta crkva. Sud je ustanovio da je u datom predmetu bilo prekršeno pravo i naložio je državi da preduzme sve neophodne mere kako bi obezbedila izvršenje odluke u korist podnosilaca predstavke, uključujući uklanjanje crkve s njihovog zemljišta (*idem*, stavovi 68–71).

341. Kada je reč o obrazloženju kojim vlada može opravdati svoje mešanje u imovinsko pravo podnosioca predstavke, Sud je u više navrata ponovio da se propust u izvršavanju pravnosnažne i obavezujuće presude o isplati duga koji Država duguje podnosiocu ne može opravdati nedostatkom novčanih sredstava (*Driza protiv Albanije*, stav 108; *Prodan protiv Moldavije*, stav 61).

342. Samo u sasvim izuzetnim slučajevima, na primer u jedinstvenom kontekstu ponovnog ujedinjenja Nemačke, Sud je prihvatio da time što nije isplaćena nikakva naknada nije bila narušena „pravična ravnoteža” koju treba uspostaviti između zaštite vlasništva i zahteva opšteg interesa (*Jahn i drugi protiv Nemačke* [GC], stav 117). U celini uzev, član 1. Protokola br. 1. zahteva da iznos naknade koja se dodeljuje za imovinu koju je oduzela država bude „u razumnoj korelaciji” sa vrednošću te imovine (*Broniowski protiv Poljske* [GC], stav 186).

343. Osim toga, neki predmeti koji su izneti pred Sud odnosili su se na nepoštovanje dejstva *res judicata* pravnosnažne presude usled čega je podnosiocu predstavke poništeno pravo na vlasništvo, i to bez ikakve kompenzacije. U takvim okolnostima, Sud je ustanovio da povreda načela pravne sigurnosti izaziva povredu pretpostavke zakonitosti na osnovu člana 1. Protokola br. 1. (*Parvanov i drugi protiv Bugarske*, stav 50; *Kehaya i drugi protiv Bugarske*, stav 76; *Chengelyan i drugi protiv Bugarske*, stavovi 49–50). Zahtev u pogledu zakonitosti ne podrazumeva samo obavezu povinovanja relevantnim odredbama domaćeg zakonodavstva nego i kompatibilnost s vladavinom prava. Stoga zahtev u pogledu zakonitosti podrazumeva da mora postojati zaštita od proizvoljnog postupanja (*Parvanov i drugi protiv Bugarske*, stav 44).

344. Prema tome, s obzirom na kontradiktorne stavove domaćih sudova i na propust domaćeg suda da objasni zbog čega odstupa od očigledne logike prethodno donete presude, lišavanje „imovine” ne može biti kompatibilno s vladavinom prava, niti se može smatrati oslobođenim proizvoljnosti, te ono stoga ne može ispuniti zahtev zakonitosti prema članu 1. Protokola br. 1. (*Parvanov i drugi protiv Bugarske*, stav 50). Slično tome, Sud je po osnovu člana 6. Konvencije konstatovao da su, u konkretnom kontekstu restitucije nacionalizovane imovine u Rumuniji, nepostojanje zakonodavne koherentnosti i protivrečna sudska praksa u tumačenju određenih aspekata Zakona o restituciji stvorili opštu klimu pravne nesigurnosti (*Tudor Tudor protiv Rumunije*, stav 27).

345. Osim toga, istovremeno postojanje dva lista nepokretnosti za istu imovinu i nedostatak kompenzacije vlasniku koji ne može da uživa u svojoj „imovini” doveli su do povrede člana 1. Protokola br. 1. po mnogim presudama Suda (prva takva presuda doneta je u predmetu *Străin i drugi protiv Rumunije*, stavovi 46–47).

346. Sud je isto tako imao priliku da razmatra položaj vlasnika kojima je, nakon što su imovinu stekli u

dobroj veri, ta imovina naknadno oduzeta zato što su druga lica priznata kao zakoniti vlasnici (*Toşcuţă i drugi protiv Rumunije*, stav 33).

347. Tako je konkretno državna prodaja imovine nekog lica trećem licu koje je postupalo u dobroj veri, čak i kada je ta prodaja prethodila pravnosnažnoj sudskoj potvrdi prava vlasništva tog trećeg lica, ocenjena kao lišenje imovine. Takvo lišenje u kombinaciji s potpunim odsustvom naknade u suprotnosti je s članom 1. Protokola br. 1. (*Vodă i Bob protiv Rumunije*, stav 23). U predmetu *Katz protiv Rumunije*, stavovi 30–36, Sud je ustanovio da je povreda člana 1. Protokola br. 1. ukazala na to da postoji široko rasprostranjen problem prouzrokovan lošim zakonskim rešenjima o restituciji nacionalizovanih zgrada koje je država u međuvremenu prodala trećim licima, a ta lica su ih kupila u dobroj veri, i da se čak ni mnogobrojnim promenama zakona ta situacija nije poboljšala. Sud je stao na stanovište da takav propust države da uredi svoje zakonodavstvo ne predstavlja samo otežavajući činilac nego i pretnju budućoj delotvornosti mehanizama Konvencije na osnovu člana 46. Konvencije. Ta situacija je predstavljala problem i prilikom donošenja presude u predmetu *Preda i drugi protiv Rumunije*, stavovi 146–148, koja je usledila posle donošenja presude u predmetu *Maria Atanasiu i drugi protiv Rumunije*.

348. U predmetu *Pincová i Pinc protiv Češke Republike* podnosioci predstavke su se pritužili zbog povrede prava vlasništva i pritom su naveli da su predmetnu kuću o kojoj je reč stekli u dobroj veri 1967. godine ne znajući da je reč o imovini koja je prethodno oduzeta i pritom nisu imali nikakvu kontrolu nad detaljima transakcije niti nad kupoprodajnom cenom. Sud je smatrao da je neophodno obezbediti da ispravljanje ili ublažavanje starih nepravdi ne prouzrokuje nesrazmerne nove nepravde. U tom smislu, zakon bi trebalo da omogući da se uzmu u obzir posebne okolnosti svakog predmeta, tako da lica koja su u dobroj veri stekla svoju „imovinu” ne budu prinuđena da snose teret odgovornosti budući da tu odgovornost s pravom treba da snosi država koja je svojevremeno oduzela tu „imovinu” (*ibid.*, stav 58). U tom predmetu Sud je utvrdio da je povređeno pravo (istu povredu utvrdio je i u predmetu *Zvolský i Zvolská protiv Češke Republike*, stavovi 72–74). I u predmetu *Velikovi i drugi protiv Bugarske*, stavovi 181. i 190. dovedena je u pitanje srazmernost mera koje su – u cilju obezbeđivanja kompenzacije licima kojima je komunistički režim proizvoljno oduzeo imovinu – lišile druge pojedince imovine koju su oni kupili od države.

349. Pored toga, prekomerna dužina postupka restitucije dovela je do povrede člana 6. Konvencije u izvesnom broju slučajeva, na primer u predmetima protiv Rumunije, Slovačke i Slovenije (*Sirc protiv Slovenije*, stav 182). U takvim predmetima Sud je često smatrao da nije neophodno da rešava o pritužbama podnosilaca predstavke po osnovu člana 1. Protokola br. 1. Međutim, ako su se kašnjenja događala u postupku nakon što je podnosiocu predstavke priznato pravo na vlasništvo, Sud je utvrdio zasebnu povredu člana 1. Protokola br. 1, prvenstveno zbog stanja neizvesnosti u kome su se našli podnosioci predstavke u pogledu sudbine svoje imovine (*Igarienė i Petrauskiene protiv Litvanije*, stavovi 55. i 58; *Beinarovič i drugi protiv Litvanije*, stavovi 141. i 154). U predmetu *Kirilova i drugi protiv Bugarske*, stavovi 120–121, dugo se odlagalo da se podnosiocima predstavke predaju stanovi koji su im ponuđeni kao kompenzacija za njihovu eksproprisanu imovinu.

350. Konačno, u predmetu *Vasilev i Doycheva protiv Bugarske*, stavovi 45–53, gde se radilo o restituciji poljoprivrednog zemljišta koje je komunistički režim podvrgao kolektivizaciji – zemljište je trebalo da bude vraćeno prvobitnim vlasnicima ili njihovim naslednicima – utvrđeno je da je prekršen član 1. Protokola br. 1. i član 13. Konvencije zbog inercije domaćih vlasti u pogledu ispunjavanja raznih potrebnih formalnosti.

H. Preduzeća u državnom vlasništvu

351. Kada odlučuje o tome da li se činjenje ili nečinjenje nekog preduzeća može po Konvenciji pripisati organu vlasti o kome je reč ili na neki drugi način tuženoj državi članici, Sud uzima u obzir one faktore koji su navedeni u predmetu *Radio France i drugi protiv Francuske (dec.)*, stav 26, u kontekstu člana 34. Konvencije. Sud naročito mora da razmotri da li to preduzeće uživa dovoljnu institucionalnu i poslovnu nezavisnost od države da bi država mogla biti oslobođena odgovornosti na osnovu Konvencije za činjenje i nečinjenje tog preduzeća (*Mykhaylenky i drugi protiv Ukrajine*, stav 44; *Shlepkina protiv Rusije*,

stav 24; *Ljubljanska banka d.d. protiv Hrvatske (dec.)*, stavovi 51–55; *Liseytseva i Maslov protiv Rusije*, stav 151; *Kuzhelev i drugi protiv Rusije*, stavovi 93–100. i 117). U tekstu člana 34. nema ničega što bi upućivalo na to da se izraz „nevladina organizacija” može tumačiti tako da isključuje samo one vladine organizacije koje se mogu smatrati delom tužene države (*Hrvatska gospodarska komora protiv Srbije (dec.)*, stav 38).

352. Takozvani test institucionalne i poslovne nezavisnosti, na koji je Sud uputio u velikom broju predmeta, neposredno proističe iz kriterijuma koji su sažeti u Odluci donetoj u predmetu *Radio France*. S tim u vezi Sud uzima u obzir različite činioce, od kojih nijedan, kako izgleda, nije sam po sebi presudan, kada ocenjuje da li smatra da se pravno lice, konkretno preduzeće u državnom vlasništvu smatra „vladinom organizacijom” u smislu člana 34. Konvencije.

353. Ključni kriterijumi na osnovu kojih se utvrđuje da li je država zaista odgovorna za takve dugove jesu sledeći: pravni status preduzeća (prema javnom ili privatnom pravu); priroda njegove delatnosti (javna funkcija ili tradicionalno komercijalno poslovanje); kontekst tog poslovanja (da li je reč o monopolu ili o izrazito regulisanoj grani); institucionalna nezavisnost (udeo državnog vlasništva); kao i njegova poslovna nezavisnost (obim državnog nadzora i kontrole) (*Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije [GC]*, stav 114; *Fomenko i drugi (dec.)*, stav 172).

354. Kada se utvrđuje odgovornost države za dugove preduzeća u državnom vlasništvu, očigledno je da se uzimaju u obzir i drugi dodatni činioci, kao što je uloga države u odnosu na tešku situaciju u kojoj se preduzeće našlo, tj. njegovu nesolventnost ili da li se može pretpostaviti da je država preuzela odgovornost za dugove preduzeća, u celosti ili delimično (poređenja radi vidi *Liseytseva i Maslov protiv Rusije*, stavovi 184–192).

355. Sledstveno tome, kada su ti elementi prisutni, onda se javna priroda kompanije dužnika može potvrditi bez obzira na to kako je ona formalno klasifikovana prema unutrašnjem pravu. Dakle kada dovoljni razlozi, u konkretnim okolnostima predmeta, omogućuju da se zaključi da je država odgovorna za dugove preduzeća prema podnosiocima predstavke, Sud nužno zaključuje da je predstavka koju su ti podnosioci podneli kompatibilna *ratione personae* sa odredbama Konvencije.

356. U situaciji kada je država većinski akcionar privatnog preduzeća, Sud je zaključio da, uprkos tome što je to preduzeće zasebno pravno lice, ono ne uživa dovoljnu institucionalnu i poslovnu nezavisnost od države ukoliko (i) država u velikoj meri kontroliše njegovu imovinu i upravlja njome; (ii) ukoliko država ima i vrši ovlašćenje da preduzima mere u cilju poboljšanja finansijskog položaja preduzeća različitim sredstvima, kao što je poništavanje, makar i samo privremeno, dospelih obaveza koje su utvrdili sudovi ili podsticanjem ulaganja u to preduzeće i (iii) ako je sama vlada prihvatala određeni stepen odgovornosti za dugove tog preduzeća (*Khachatryan protiv Jermenije*, stavovi 51–54).

357. Međutim, kada tuženo preduzeće sa statusom odvojenog pravnog lica može da poseduje imovinu koja se razlikuje od imovine njegovih akcionara i kada prenosi upravljanje, onda država, kao i svaki drugi akcionar, snosi odgovornost za dugove samo u iznosu koji je uložila u akcije tog preduzeća [*Anokhin protiv Rusije (dec.)*].

358. Naročito kada je reč o preduzećima u režimu društvenog vlasništva, koje je bilo široko korišćeno u SFRJ, Sud je stao na stanovište da ta preduzeća, generalno gledano, ne uživaju „dovoljnu institucionalnu i poslovnu nezavisnost od države da bi država mogla biti oslobođena odgovornosti prema Konvenciji (*R. Kačapor i drugi protiv Srbije*, stav 98; *Mykhaylenky i drugi protiv Ukrajine*, stav 44; *Zastava It Turs protiv Srbije (dec.)*, stavovi 21–23).

359. Osim toga, Sud je stao na stanovište da se parametri koji su razrađeni u odnosu na preduzeća u državnom vlasništvu koja nisu finansijske institucije mogu takođe primeniti i na banke u državnom vlasništvu (*Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije [GC]*, stav 116). Zaista, ključni kriterijumi koji se navode kada se odlučuje o tome da li se država smatra odgovornom za bankarske dugove istovetni su sa kriterijumima koje je Sud

ustanovio u odluci *Radio France*.

360. U predmetu *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 114, Sud je podsetio da država može da bude odgovorna za dugove preduzeća u državnom vlasništvu čak i kada je to preduzeće zasebno pravno lice, pod uslovom da ono ne uživa dovoljnu institucionalnu i poslovnu nezavisnost od države kako bi država bila oslobođena odgovornosti na osnovu Konvencije (*Mykhaylenky i drugi protiv Ukrajine*, stavovi 43–46; *Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei protiv Moldavije*, stavovi 17–19; *Yershova protiv Rusije*, stavovi 54–63; *Kotov protiv Rusije* [GC], stavovi 92–107).

361. Pored gore pomenutih činilaca, Sud je stao na stanovište da se čak i dodatni faktori koji su razvijeni u sudskoj praksi u vezi s preduzećima koja nisu finansijske institucije mogu primeniti na slučajeve u kojima se radi o bankama u državnom vlasništvu (*Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [GC], stav 115). U tim predmetima postavljalo se pitanje da li država snosi neposrednu odgovornost za finansijske teškoće preduzeća, da li je ona izvlačila korporativna sredstva na štetu samog preduzeća i njegovih akcionara, da li je pretrpela neuspeh u pokušaju da održi nepristrasan odnos s tim preduzećem ili je na neki drugi način postupala zloupotrebjavajući korporativnu formu (*Anokhin protiv Rusije (dec.)*; *Khachatryan protiv Jermenije*, stavovi 51–55).

362. Konačno, vredi ukazati na napore koje je Sud uložio kako bi razjasnio pravni status stečajnih upravnika. Da bi ispitao da li se može smatrati da je stečajni upravnik delovao kao predstavnik države, Sud je razmatrao različite kriterijume, kao što su sledeći: i) potvrda imenovanja stečajnog upravnika (da li imenovanje podrazumeva bilo kakvu odgovornost države za način na koji stečajni upravnik obavlja svoju dužnost); ii) nadzor i odgovornost (da li država snosi odgovornost za postupke koje je stečajni upravnik preduzeo dok je bio odgovoran pred kreditorima); iii) ciljevi (priroda zadataka i interesa kojima služi stečajni upravnik, tj., prema mišljenju Suda, sama činjenica da bi usluge stečajnog upravnika mogle biti i društveno korisne ne čini da stečajni upravnik postane javni funkcioner koji postupa u javnom interesu; iv) ovlašćenja (da li su ovlašćenja ograničena na nadzor nad poslovanjem i upravljanje imovinom nesolventnog preduzeća i da li mu je bilo koji državni organ formalno delegirao ovlašćenja i v) funkcije (da li stečajni upravnici učestvuju u izvršnom postupku i da li su im dodeljena ovlašćenja u pogledu primene prinude) (naročito *Kotov protiv Rusije* [GC], stavovi 92–98. i 99–106), gde se radilo o nemogućnosti podnosioca predstavke da dobije naknadu štete od stečajnog upravnika koji je bio imenovan da upravlja imovinom banke pošto ju je sud proglasio nesolventnom).

363. U tom predmetu stečajni upravnik je u predmetnom vremenu uživao znatnu poslovnu i institucionalnu nezavisnost, a državni organi nisu bili ovlašćeni da mu izdaju uputstva, te se stoga nisu mogli neposredno mešati u postupak stečaja kao takav, iz čega se može zaključiti da stečajni upravnik nije postupao kao predstavnik države (*Kotov protiv Rusije* [GC], stav 107). Sledstveno tome, tužena država nije se mogla smatrati neposredno odgovornom za nezakonita dela stečajnog upravnika.

I. Mere štednje i stabilizacije

364. Sud je razmatrao i jedan broj predmeta u kojima su se podnosioci predstavki prituživali zbog različitih aspekata mere štednje i stabilizacije koje su visoke strane ugovornice preduzimale u odgovor na finansijsku krizu. Te mere su obuhvatale smanjenje prava iz socijalnog osiguranja i plata, kao i poreske mere za koje je često bilo utvrđeno da su u skladu sa zahtevima člana 1. Protokola br. 1. Sud je uzimao u obzir činjenicu da su mere preduzimane kako bi se otklonile štetne posledice ekonomske krize, da su vlasti pritom imale na umu javni interes, činjenicu da je određena mera bila deo znatno šireg programa, da nisu bile nesrazmerne i nisu predstavljale pretnju po život i opstanak podnosilaca predstavke, kao i da su bile privremene po svojoj prirodi (*Mockienė protiv Litvanije (dec.)*, stav 48; *Da Silva Carvalho Rico protiv Portugalije (dec.)*, stav 46; *Savickas i drugi protiv Litvanije (dec.)*, stavovi 92–94; *Da Conceição Mateus i Santos Januário protiv Portugalije (dec.)*, stav 29; *Koufaki i Adedy protiv Grčke (dec.)*, stavovi 37–49). Sud je priznao da države uživaju široko unutrašnje polje slobodne procene

kada donose zakone u kontekstu promene političkog ili ekonomskog poretka (*Valkov i drugi protiv Bugarske*, stav 96).

365. Neke mere koje je Sud prihvatio dovele su do privremenog smanjenja dohotka određenih segmenata stanovništva. Tako je Rumunija 2010. godine smanjila plate u javnom sektoru za 25% na period od šest meseci kako bi uravnotežila državni budžet (*Mihăieş i Senteş protiv Rumunije (dec.)*, stav 8). Portugalija je 2012. smanjila regrese za godišnji odmor i trinaestu penziju koja se tradicionalno davala za Božić određenim kategorijama penzionera u javnom sektoru čija je mesečna penzija bila veća od 600 evra, a potpuno je suspendovao ta davanja za penzionere čije su mesečne penzije bile veće od 1.100 evra, što je u slučaju dvoje podnosilaca predstavke dovelo do smanjenja iznosa isplaćenog na ime penzija za gotovo 11% (*Da Conceição Mateus i Santos Januário protiv Portugalije (dec.)*, stav 6).

366. Ostale mere primenjivane su u obliku privremenog poreza na dohodak. Portugalija je 2013. godine sve penzije u javnom sektoru podvrgla plaćanju solidarnog doprinosa u iznosu od 3,5% na iznos do 1.800 mesečno, odnosno 16% na deo penzije koji prelazi taj iznos, čime se, u konkretnom slučaju o kome je odlučivao Sud, prihod od penzije za podnosioca predstavke o kome je reč umanjio za 4,6% (*Da Silva Carvalho Rico protiv Portugalije (dec.)*, stav 8).

367. Bilo je i mera koje su dovele do trajnog ili polutrajnog smanjenja dohotka određenih segmenata stanovništva. Rumunija je 2010. godine ukinula niz posebnih penzijskih režima koji su važili za određene kategorije penzionisanih službenika javnog sektora, zbog čega je za pet podnosilaca predstavke koji su se s tim u vezi obratili Sudu penzija smanjena za oko 70% (vidi *Frimu i drugi protiv Rumunije (dec.)*, stav 5).

368. Iste te 2010. Grčka je retroaktivno smanjila penzije u javnom sektoru i plate, za 12–30% da bi ih kasnije iste godine smanjila za još 8%, pored toga što je smanjila i regrese za godišnji odmor i trinaeste plate za službenike s većim dohotkom (*Koufaki i Adedy protiv Grčke (dec.)*, stavovi 20. i 46).

369. U predmetu koji se odnosio na privremeno smanjenje plata sudija, Sud je uzeo u obzir činjenicu da su mere koje su bile predmet pritužbe predstavljale deo šireg programa mera štednje i stabilizacije koje su uticale na plate u javnom sektoru, da se smanjenje o kome je reč odnosilo na povećanje plate koje je bilo odobreno dve godine pre toga, kao i da su na kraju licima o kojima je reč isplaćene naknade za to smanjenje (*Savickas i drugi protiv Litvanije (dec.)*, stav 93).

370. U predmetu koji se odnosio na oporezivanje otpremnine po ukupnoj stopi od 52%, Sud je ustanovio da su primenjena sredstva nesrazmerna legitimnom cilju kome se težilo. To je zaključeno uprkos tome što država uživa široko unutrašnje polje slobodne procene u pitanjima oporezivanja, čak i uz pretpostavku da je predmetna mera preduzeta u interesu državnog budžeta u vreme kada se zemlja suočila sa ekonomskim teškoćama. Sud je uzeo u obzir da je ta stopa znatno premašila stopu koja se primenjuje na sve ostale prihode; da je podnositeljka predstavke pretrpela znatan gubitak dohotka usled toga što je bila nezaposlena; da je poslodavac taj porez direktno odbio od otpremnine, bez ikakve pojedinačne ocene njene situacije, kao i da je taj porez naplaćen na dohodak ostvaren aktivnostima koje su se odvijale pre relevantne poreske godine (*N. K. M. protiv Mađarske*, stavovi 66–74).

371. U jednom drugom predmetu koji se odnosio na oporezivanje visokog dohotka, Sud je, ukupno uzev, ustanovio da odluke koje je donela država nisu prevazišle granicu unutrašnjeg polja slobodne procene koje vlasti imaju kada je reč o pitanjima oporezivanja i nisu narušile ravnotežu između opšteg interesa i zaštite pojedinačnih prava preduzeća. Sud je podsetio da su koraci koje je država preduzela takođe bili deo cilja zemlje da ispuni obaveze koje ima na osnovu budžetskih pravila Evropske unije (*P. Plaisier B.V. protiv Holandije (dec.)*, stavovi 77–97).

372. Konačno, u predmetu koji se odnosio na prinudno učestvovanje podnosilaca predstavke u naporu za smanjenje javnog duga tako što su njihove obveznice zamenjene za druge dužničke instrumente manje vrednosti, Sud nije ustanovio da je bio prekršen član 1. Protokola br. 1. On je konstatovao da se tim mešanjem težilo cilju od javnog interesa u pogledu očuvanja ekonomske stabilnosti i restrukturiranja nacionalnog duga u vreme duboke ekonomske krize. Sud je stao na stanovište da

podnosioci predstavke nisu pretrpeli poseban ili prekomeran teret, naročito imajući na umu široko unutrašnje polje slobodne procene država u toj oblasti i smanjenje komercijalne vrednosti obveznica na koju je već uticala smanjena solventnost države, zbog koje sama država verovatno ne bi bila u mogućnosti da ispuni svoje obaveze prema ugovornim odredbama sadržanim u starim obveznicama. Osim toga, Sud je smatrao da su odredbe o kolektivnoj tužbi i restrukturiranje javnog duga predstavljali primeren i potreban način smanjenja javnog duga i spasavanja države od stečaja, da ulaganje u obveznice nikada nije potpuno oslobođeno rizika i da su podnosioci predstavke morali biti svesni nepredvidljivosti promena na finansijskom tržištu i rizika od mogućeg pada vrednosti obveznica u koje su uložili novac (*Mamatás i drugi protiv Grčke*, stavovi 22. i 48–51).

J. Pravo Evropske unije

373. U predmetu *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [GC], stavovi 155–156, radilo se o avionu koji je preduzeću podnosiocu predstavke iznajmila jedna jugoslovenska kompanija, a koji su irske vlasti zaplenile 1993. godine na osnovu Uredbe Zajednice kojom su sprovedene u delo sankcije UN protiv Savezne Republike Jugoslavije. „Sud je zaključio da se može smatrati kako zaštita osnovnih prava prema pravu Evropske zajednice 'ekvivalentna' zaštiti prema sistemu Konvencije (takozvana pretpostavka iz predmeta *Bosphorus* ili načelo ekvivalentne zaštite⁸). Sledstveno tome, nastala je pretpostavka da Irska nije odstupila od zahteva Konvencije kada je sprovodila pravne obaveze koje su proisticale iz njenog članstva u EZ. Sud je uzeo u obzir prirodu mešanja, opšti interes kome se težilo plenidbom aviona i uvedenim režimom sankcija, kao i presudu Evropskog suda pravde koju je Vrhovni sud (Irske) morao da poštuje i kojoj se on i povinovao. On je smatrao da je jasno da nema disfunkcionalnosti u mehanizmima kontrole poštovanja prava po Konvenciji. Stoga se ne može reći da je zaštita prava koja je po Konvenciji uživala kompanija *Bosphorus Airways* bila očigledno nedovoljna. S tih razloga Sud nije ustanovio povredu člana 1. Protokola br. 1.

374. Kada je reč o zahtevima za naknadu materijalne štete, u predmetu *Avotiņš protiv Letonije* [GC], stavovi 104. i 109–111, u kome se radilo o izvršenju u Letoniji presude koja je 2004. godine doneta na Kipru u vezi sa otplaćivanjem duga na osnovu člana 6. Konvencije i u kome nije ustanovljena povreda prava, Sud je priznao da mehanizam koji je predviđen pravom Evropske unije za nadzor nad poštovanjem osnovnih prava, ako se koristi njegov puni potencijal, pruža i zaštitu koja je uporediva sa zaštitom koju pruža Konvencija (drugi uslov pretpostavke iz predmeta *Bosphorus*, dok je prvi uslov nepostojanje unutrašnjeg polja ili manevarskog prostora za domaće vlasti, što je utvrđeno u predmetu *Michaud protiv Francuske*, stavovi 114–116).

375. Osim toga, u predmetu *Heracles S.A. General Cement Company protiv Grčke (dec.)* stavovi 63–70), Sud je ustanovio da presuda domaćeg suda koja je doneta nakon odluke Evropske komisije i kojom je naloženo da se vrati nezakonito stečena državna pomoć, zajedno sa obračunatom kamatnom stopom tokom perioda od 14 godina nije bila nesrazmerna pa je stoga pritužbe podnete na osnovu člana 1. Protokola br. 1. proglasio neprihvatljivima.

376. Konačno, u jednom novijem predmetu, kompanija koja izlovljava mlađ dagnje podnela je pritužbu navodeći da joj je Vlada Republike Irske nanela finansijske gubitke zbog načina na koji je svoje zakone uskladila s propisima Evropske unije o zaštiti životne sredine. Vlada je, naime, privremeno zabranila izlov mlađi dagnje 2008. godine u luci u kojoj je delovala ta kompanija, nakon što je Sud pravde Evropske unije (u daljem tekstu: SPEU) presudio da Irska nije ispunila svoje obaveze proistekle iz dveju direktiva EU o zaštiti životne sredine. S tog razloga kompanija o kojoj je reč nije imala zrele dagnje za prodaju 2010. godine, što je dovelo do gubitka profita. Sud je konstatovao da su i zaštita životne sredine i poštovanje obaveza tužene države prema pravu EU legitimni ciljevi. Trebalo je da ta kompanija, kao komercijalni akter, bude svesna da potreba za usklađivanjem propisa države s propisima EU može uticati na njeno poslovanje.

377. Konkretno, Sud je stao na stanovište da se pretpostavka iz predmeta *Bosphorus* ne primenjuje u

⁸ Vidi Guide on Article 1 (Obligation to respect human rights) / Vodič kroz član 1. (Obaveza da se poštuju ljudska prava).

okolnostima tog predmeta zato što Irska, kao tužena država, nije u potpunosti lišena mogućnosti diskrecionog delovanja u pogledu svoje dužnosti da poštuje presude SPEU i sekundarno zakonodavstvo kojim se ta direktiva sprovodi u delo. Sud je ostavio otvorenim pitanje da li se može smatrati da presuda SPEU u postupku za utvrđivanje povrede prava može u drugim okolnostima da se smatra presudom koja ne ostavlja nikakav manevarski prostor za diskreciono delovanje države (*O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd protiv Irske*, stavovi 110–112).

378. U celini gledano, Sud je utvrdio da kompanija o kojoj je reč nije pretrpela nesrazmeran teret zbog koraka koje je preduzela Vlada, kao i da je Irska obezbedila pravičnu ravnotežu između opštih interesa zajednice i zaštite individualnih prava. S tih razloga, nije utvrđena povreda imovinskih prava prema članu 1. Protokola br. 1.

Indeks citiranih predmeta

Sudska praksa koja je citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je doneo Sud i na odluke ili izveštaje Evropske komisije za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija).

Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference odnose se na presudu o meritumu koju je donelo veće Suda. Skraćenica „(dec.)” ukazuje na to da se citat odnosi na odluku Suda (*decision*), dok skraćenica „[GC]” označava da je predmet razmatralo Veliko veće (*Grand Chamber*).

Presude veća koje nisu bile pravnosnažne u smislu člana 44. Konvencije kada je ova verzija Vodiča objavljena označene su zvezdicom (*). Član 44. stav 2. Konvencije glasi kako sledi: „Presuda veća je pravnosnažna (a) kada stranke izjave da neće zahtevati da se predmet iznese pred Veliko veće; ili (b) tri meseca posle donošenja presude, ako se ne zatraži da se predmet iznese pred Veliko veće; ili (c) kada kolegijum odbije zahtev za obraćanje Velikom veću na osnovu člana 43”. U slučajevima kada kolegijum prihvati zahtev za obraćanje Velikom veću, pravnosnažna je potonja presuda Velikog veća, a ne presuda veća.

Hiperlinkovi za citirane predmete u elektronskoj verziji Vodiča povezani su sa bazom podataka HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) koja omogućava pristup sudskoj praksi Suda (presude i odluke Velikog veća, veća i odbora, predmeti o kojima su poslata obaveštenja, savetodavna mišljenja i pravni sažeci iz publikacije *Case-Law Information Note*), Komisije (odluke i izveštaji) i Komiteta ministara (rezolucije).

Sud donosi presude i odluke na svojim službenim jezicima, engleskom i/ili francuskom. HUDOC takođe sadrži i prevode mnogih važnih predmeta na više od 30 nezvaničnih jezika, kao i linkove za oko sto onlajn zbirki sudske prakse koje su sastavila treća lica. Svim jezičkim verzijama koje su dostupne za navedene predmete može se pristupiti preko kartice „*Language versions*” koja se otvara kada se pritisne hiperlink.

— A —

Acar and Others v. Turkey (dec.), br. 26878/07 32446/07, 12. decembar 2017
Ackermann and Fuhrmann v. Germany (dec.), br. 71477/01, 8. septembar 2013
AGOSI v. the United Kingdom, 24. oktobar 1986, Series A br. 108
Agrotexim and Others v. Greece, 24. oktobar 1995, Series A br. 330-A
Air Canada v. the United Kingdom, 5. maj 1995, Series A br. 316-A
Airey v. Ireland, 9. oktobar 1979, series A br. 32, str. 14
Aka v. Turkey, 23. septembar 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI
Akdivar and Others v. Turkey, 16. septembar 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Akimova v. Azerbaijan, br. 19853/03, 27. septembar 2007.
Akkus v. Turkey, 9. jul 1997, *Reports* 1997-V
Alatulkkila and Others v. Finland, br. 33538/96, 28. jul 2005.
Albergas and Arlauskas v. Lithuania, br. 17978/05, 27. maj 2014.
Albina v. Romania, br. 57808/00, 28. april 2005.
Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia [GC], br. 60642/08, ECHR 2014
Allan Jacobsson v. Sweden (no. 1), 25. oktobar 1989, Series A br. 163
Allianz-Slovenska-Poistovna, A.S., and Others v. Slovakia (dec.), br. 19276/05, 9. novembar 2010
Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal, br. 29813/96 i 30229/96, ECHR 2000-I
Amato Gauci v. Malta, br. 47045/06, 15. septembar 2009.
Ambrosi v. Italy, br. 31227/96, 19. oktobar 2000.
Andonoski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, br. 16225/08, 17. septembar 2015.
Andrejeva v. Latvia [GC], br. 55707/00, ECHR 2009
Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [GC], br. 73049/01, ECHR 2007-I

Ankarcrona v. Sweden (dec.), br. 35178/97, ECHR 2000-VI
Anokhin v. Russia (dec.), br. 25867/02, 31. maj 2007.
Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis v. Greece, br. 35332/05, 21. februar 2008.
Ansay and Others v. Turkey (dec.), br. 49908/99, 2. mart 2006.
Apap Bologna v. Malta, br. 46931/12, 30. avgust 2016.
Apostolakis v. Greece, br. 39574/07, 22. oktobar 2009.
Appolonov v. Russia (dec.), br. 67578/01, 29. avgust 2002.
Arcuri and Others v. Italy (dec.), br. 52024/99, ECHR 2001-VII
Arras and Others v. Italy, br. 17972/07, 14. februar 2012.
Ashby Donald and Others v. France, br. 36769/08, 10. januar 2013.
Athanasidou and Others v. Greece, br. 2531/02, 9. februar 2006.
Aunola v. Finland (dec.), br. 30517/96, 15. mart 2001.
Aygun v. Turkey, br. 35658/06, 14. jun 2011.
Azas v. Greece, br. 50824/99, 19. septembar 2002.
Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy, br. 48357/07 i 3 druge, 24. jun 2014.

— B —

B.K.M. Lojistik Tasimacilik Ticaret Limited Şirketi v. Slovenia, br. 42079/12, 17. januar 2017.
Bäck v. Finland, br. 37598/97, ECHR 2004-VIII
Bahia Nova S.A v. Spain (dec.), br. 50924/99, 12. decembar 2000.
Bakradze and Others v. Georgia (dec.), br. 1700/08 i 2 druge, 8. januar 2013.
Bálaž v. Slovakia (dec.), br. 60243/00, 16. septembar 2003.
Balsamo v. San Marino, br. 20319/17 i 21414/17, 8. oktobar 2019.
Banfield v. the United Kingdom (dec.), br. 6223/04, ECHR 2005-XI
Barcza and Others v. Hungary, br. 50811/10, 11. oktobar 2016.
Bata v. Czech Republic (dec.), br. 43775/05, 24. jun 2008.
Bečvář and Bečvářová v. the Czech Republic, br. 58358/00, 14. decembar 2004.
Beinarovič and Others v. Lithuania, br. 170520/10 i 2 druge, 12. jun 2018.
Béláné Nagy v. Hungary [GC], br. 53080/13, 13. decembar 2016.
Beller v. Poland, br. 51837/99, 1. februar 2005.
Bellet, Huertas and Vialatte v. France (dec.), br. 40832/98 i 2 druge, 27. april 1999.
Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy, br. 31524/96, ECHR 2000-VI
Berger-Krall and Others v. Slovenia, br. 14717/04, 12. jun 2014.
Beyeler v. Italy [GC], br. 33202/96, ECHR 2000-I
Bienkowski v. Poland (dec.), br. 33889/96, 9. septembar 1998.
Bimer S.A. v. Moldova, br. 15084/03, 10. jul 2007.
Bistrović v. Croatia, br. 25774/05, 31. maj 2007.
Bittó and Others v. Slovakia, br. 30255/09, 28. januar 2014.
Blanco Callejas v. Spain (dec.), br. 64100/00, 18. jun 2002.
Blečić v. Croatia [GC], br. 59532/00, ECHR 2006-III
Blumberga v. Latvia br. 70930/01, 14. oktobar 2008.
Bock and Palade v. Romania, br. 21740/02, 15. februar 2007.
Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland [GC], br. 45036/98, ECHR 2005-VI
Bowler International Unit v. France, br. 1946/06, 23. jul 2009.
Boyajyan v. Armenia, br. 38003/04, 22. mart 2011.
Bradshaw and Others v. Malta, br. 37121/15, 23. oktobar 2018.
Bramelid and Malmström v. Sweden, br. 8588/79 i 8589/79, Odluka Komisije of 12. oktobar 1982, DR 9, str. 64 i 82.
British-American Tobacco Company Ltd v. the Netherlands, 20. novembar 1995, Series A br. 331
Broniowski v. Poland [GC], br. 31443/96, ECHR 2004-V
Brosset-Triboulet and Others v. France [GC], br. 34078/02, 29. mart 2010.
Brumărescu v. Romania [GC], br. 28342/95, ECHR 1999-VII
Bruncrona v. Finland, br. 41673/98, 16. novembar 2004.

Bucheň v. the Czech Republic, br. 36541/97, 26. novembar 2002.
Buczkiewicz v. Poland, br. 10446/03, 26. februar 2008.
Budayeva and Others v. Russia, br. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 i 15343/02, ECHR 2008 (izvodi)
Budina v. Russia (dec.), br. 45603/05, 18. jun 2009.
Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy, br. 38746/97, 3. jul 2003.
Buffalo SRL v. Italy, br. 44436/98, 27. februar 2001.
Bulgakova v. Russia, br. 69524/01, 18. januar 2007.
"Bulves" AD v. Bulgaria, br. 3991/03, 22. januar 2009.
Bunjevac v. Slovenia (dec.), br. 48775/09, 19. januar 2006.
Burden v. the United Kingdom [GC], br. 13378/05, ECHR 2008
Burdov v. Russia, br. 59498/00, ECHR 2002-III
Burdov v. Russia (no. 2), br. 33509/04, ECHR 2009
Butler v. the United Kingdom (dec.), br. 41661/98, ECHR 2002-VI
Buzescu v. Romania, br. 61302/00, 24. maj 2005.

— C —

C.M. v. France (dec.), br. 28078/95, ECHR 2001-VII
Cacciato v. Italy (dec.) br. 60633/16, 16. januar 2018.
Čakarević v. Croatia, br. 48921/13, 26. april 2018.
Cacucci and Sabatelli v. Italy (dec.), br. 29797/09, 17. jun 2014.
Caligiuri and Others v. Italy, br. 657/10 i 3 druge, 9. septembar 2014.
Canea Catholic Church v. Greece, 16. decembar 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII
Capital Bank AD v. Bulgaria, br. 49429/99, ECHR 2005-XII (izvodi)
Carson and Others v. the United Kingdom [GC], br. 42184/05, ECHR 2010
CDI Holding Aktiengesellschaft and Others v. Slovakia (dec.), br. 37398/97, 18. oktobar 2001.
Ceni v. Italy, br. 25376/06, 4. februar 2014.
Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy [GC], br. 38433/09, ECHR 2012
Chabauty v. France [GC], br. 57412/08, 4. oktobar 2012.
Chapman v. the United Kingdom [GC], br. 27238/95, ECHR 2001-I
Chassagnou and Others v. France [GC], br. 25088/94 i 2 druge, ECHR 1999-III
Chengelyan and Others v. Bulgaria, br. 47405/07, 21. april 2016.
Chiragov and Others v. Armenia [GC], br. 13216/05, ECHR 2015
Chroust v. the Czech Republic (dec.), br. 4295/03, ECHR 2006-XV
Cichopek and Others v. Poland (dec.), br. 15189/10 i 1.627 drugih, 14. maj 2013.
Cindrić and Bešlić v. Croatia, br. 72152/13, 6. septembar 2016.
Cingilli Holding A.Ş. and Cingillioğlu v. Turkey, br. 31833/06 i 37538/06, 21. jul 2015.
Company S. and T. v. Sweden, br. 11189/84, Odluka Komisije od 11. decembra 1986, DR 50, str. 138
Connors v. the United Kingdom, br. 66746/01, 27. maj 2004.
Cooperative Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova, br. 39745/02, 3. april 2007.
Cooperativa La Laurentina v. Italy, br. 23529/94, 2. avgust 2001.
Croatian Chamber of Economy v. Serbia (dec.), br. 819/08, 25. april 2017.
Cvijetić v. Croatia, br. 71549/01, 26. februar 2004.
Czajkowska and Others v. Poland, br. 16651/05, 13. jul 2010.

— D —

Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal (dec.), br. 62235/12 i 57725/12, 8. oktobar 2013.
Da Silva Carvalho Rico v. Portugal (dec.), br. 13341/14, 1. septembar 2015.
Dabić v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (dec.), br. 59995/00, 3. oktobar 2001.
Damayev v. Russia, br. 36150/04, 29. maj 2012.
Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein (dec.), br. 696/05, 10. jul 2007.
Davydov v. Russia, br. 18967/07, 30. oktobar 2014.

De Luca v. Italy, br. 43870/04, 24. septembar 2013.
Debelianovi v. Bulgaria, br. 61951/00, 29. mart 2007.
Denev v. Sweden (dec.), br. 12570/86, 18. januar 1989.
Denisov v. Ukraine [GC], br. 76639/11, 25. septembar 2018.
Denisova and Moiseyeva v. Russia, br. 16903/03, 1. april 2010.
Depalle v. France [GC], br. 34044/02, ECHR 2010
Des Fours Walderode v. the Czech Republic (dec.), br. 40057/98, ECHR 2004-V
Di Marco v. Italy, br. 32521/05, 26. april 2011.
Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria, br. 48059/06 i 2708/09, 10. maj 2011.
Dimitrovi v. Bulgaria, br. 12655/09, 3. mart 2015.
Dobrowolski and Others v. Poland, br. 45651/11 i 10 drugih, 13. mart 2018.
Doğan and Others v. Turkey, br. 8803/02 i 14 drugih, ECHR 2004-VI (izvodi)
Đokić v. Bosnia and Herzegovina, br. 6518/04, 27. maj 2010.
Dolneanu v. Moldova, br. 17211/03, 13. novembar 2007.
Domalewski v. Poland (dec.), br. 34610/97, ECHR 1999-V
Döring v. Germany (dec.), br. 37595/97, ECHR 1999-VIII
Draon v. France [GC], br. 1513/03, 6. oktobar 2005.
Driza v. Albania, br. 33771/02, ECHR 2007-V (izvodi)
Društveni Založna Pria and Others v. the Czech Republic, br. 72034/01, 31. jul 2008.
Durini v. Italy, br. 19217/91, 12. januar 2014.

— E —

East West Alliance Limited v. Ukraine, br. 19336/04, 23. januar 2014.
Edoardo Palumbo v. Italy, br. 15919/89, 30. novembar 2000.
Edwards v. Malta, br. 17647/04, 24. oktobar 2006.
Efstathiou and Michailidis & Co. Motel Amerika v. Greece, br. 55794/00, ECHR 2003-IX
Elsanova v. Russia (dec.), br. 57952/00, 15. novembar 2005 .
Eskelinen v. Finland (dec.), br. 7274/02, 3. februar 2004.

— F —

Fábián v. Hungary [GC], br. 78117/13, 5. septembar 2017.
Fabris c. France [GC], br. 16574/08, ECHR 2013 (izvodi)
Fakas v. Ukraine (dec.), br. 4519/11, 3. jun 2014.
Fedulov v. Russia, br. 53068/08, 8. oktobar 2019.
Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi v. Turkey, br. 34478/97, 9. januar 2007.
Ferretti v. Italy, br. 25083/94, Odluka Komisije of 26. februar 1997.
Flamenbaum and Others c. France, br. 3675/04 and 23264/04, 13. decembar 2012.
Floroiu v. Romania (dec.), br. 15303/10, 12. mart 2013.
Fomenko and Others (dec.), br. 42140/05 i 4 druge, 24. septembar 2019.
[Former King of Greece and Others v. Greece](#) [GC], br. 25701/94, ECHR 2000-XII
[Former King of Greece and Others v. Greece](#) (pravično zadovoljenje) [GC], br. 25701/94, 28. novembar 2002.
Fredin v. Sweden (no. 1), 18. februar 1991, Series A br. 192
Freitag v. Germany, br. 71440/01, 19. jul 2007.
Frendo Randon and Others v. Malta, br. 2226/10, 22. novembar 2011.
Frimu and Others v. Romania (dec.), br. 45312/11 i 4 druge, 7. februar 2012.
Fuklev v. Ukraine, br. 71186/01, 7. jun 2005.

— G —

G. v. Austria, br. 10094/82, Odluka Komisije od 14. maja 1984, DR 38
G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy (meritum) [GC], br. 1828/06 i 2 druge, 28. jun 2018.
G.J. v. Luxembourg, br. 21156/93, 26. oktobar 2000.
Gaćeša v. Croatia (dec.), br. 43389/02, 1. april 2008.

Galtieri v. Italy (dec.), br. 72864/01, 24. januar 2006.
Gashi v. Croatia, br. 32457/05, 13. decembar 2007.
Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands, 2.3 februar 1995, Series A br. 306-B
Gayduk and Others v. Ukraine (dec.), br. 45526/99 i 20 drugih, ECHR 2002-VI (izvodi)
Gaygusuz v. Austria, 16. septembar 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Geerings v. Netherlands, br. 30810/03, 1. mart 2007.
Gellértheyyi and Others v. Hungary (dec.) br. 78135/13 429/14, 6. mart 2018.
Gerasimov and Others v. Russia, br. 29920/05 i 10 drugih, 1. jul 2014.
Giavi v. Greece, br. 25816/09, 3. oktobar 2013.
Gillow v. the United Kingdom, 24. novembar 1986, Series A br. 109
Giuran v. Romania, br. 24360/04, ECHR 2011 (izvodi)
Gladysheva v. Russia, br. 7097/10, 6. decembar 2011.
Glas Nadezhda EOOD and Anatoliy Elenkov v. Bulgaria, br. 14134/02, 11. oktobar 2007.
Glod v. Romania, br. 41134/98, 16. septembar 2003.
Gogitidze and Others v. Georgia, br. 36862/05, 12. maj 2015.
Goretzky v. Germany (dec.), br. 52447/99, 6. april 2000.
Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, br. 62543/00, ECHR 2004-III
Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic (dec.), br. 39794/98, ECHR 2002-VII
Grayson and Barnham v. the United Kingdom, br. 19955/05 i 15085/06, 23. septembar 2008.
Greek Federation of Customs Officers, Gialouris and Others v. Greece, br. 24581/94, Odluka Komisije od 6. aprila 1995, DR 81-B, str. 123
Grishchenko v. Russia (dec.), br. 75907/01, 8. jul 2004.
Grozeva v. Bulgaria (dec.), br. 52788/99, 3. novembar 2005.
Grudić v. Serbia, br. 31925/08, 17. april 2012.
Guberina v. Croatia, br. 23682/13, 22. mart 2016.
Gubiyev v. Russia, br. 29309/03, 19. jul 2011.
Guiso and Consiglio v. Italy (dec.), br. 50821/06, 16. januar 2018.
Guiso-Gallisay v. Italy (pravično zadovoljenje) [GC], br. 58858/00, 22. decembar 2009.
Gustafsson v. Sweden [GC], presuda od 25. aprila 1996, *Reports* 1996-II, str. 658

— H —

H.F. v. Slovakia (dec.), br. 54797/00, 9. decembar 2003.
Hakan Ari v. Turkey, br. 13331/07, 11. januar 2011.
Hamer v. Belgium, br. 21861/03, ECHR 2007-V (izvodi)
Handyside v. the United Kingdom, 7. decembar 1976, Series A br. 24
Hatton and Others v. the United Kingdom [GC], br. 36022/97, ECHR 2003-VIII
Haupt v. Austria (dec.), br. 55537/10, 2. maj 2017.
Hentrich v. France, 22. septembar 1994, Series A br. 296-A
Herrmann v. Germany [GC], br. 9300/07, 26. jun 2012.
Honecker and Others v. Germany (dec.), br. 53991/00 i 54999/00, ECHR 2001-XII
Hornsby v. Greece, 19. mart 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II
Hunguest Zrt v. Hungary, br. 66209/10, 30. avgust 2016.
Hüseyin Kaplan v. Turkey, br. 24508/09, 1. oktobar 2013.
Hutten-Czapska v. Poland, br. 35014/97, 22. februar 2005.

— I —

Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom (dec.), br. 37683/97, ECHR 2000-I
Iatridis v. Greece [GC], br. 31107/96, ECHR 1999-II
Igarienė and Petrauskiene v. Lithuania, br. 26892/05, 21. jul 2009.
Ilyushkin and Others v. Russia, br. 5734/08 i 28 drugih, 17. april 2012.
Immobiliare Saffi v. Italy, [GC], br. 22774/93, ECHR 1999-V
International Bank for Commerce and Development AD and Others v. Bulgaria, br. 7031/05, 2. jun

2016.

Interoliva ABEE v. Greece, br. 58642/00, 10. jul 2003.

Ireland v. the United Kingdom, 18. januar 1978, Series A br. 25

Ivanov v. Ukraine, br. 15007/02, 7. decembar 2006.

Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria, br. 46577/15, 21. april 2016.

Iwazskiewicz v. Poland, br. 30614/06, 26. jul 2011.

— J —

J.A. Pye (Oxford) Ltd v. the United Kingdom, br. 44302/02, 15. novembar 2005.

J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom [GC], br. 44302/02, ECHR 2007-III

J.D. and A v. the United Kingdom, br. 32949/17 i 34614/17, 24. oktobar 2019.

J.L.S. v. Spain (dec.), br. 41917/98, ECHR 1999-V

J.S. and A.S. v. Poland, br. 40732/98, 24. maj 2005.

Jahn and Others v. Germany [GC], br. 46720/99 i 2 druge, ECHR 2005-VI

Jahn and Thurm v. Germany (dec.), br. 46720/99, 25. april 2002.

James and Others v. United Kingdom, 21. februar 1986, Series A br. 98

Janković v. Croatia (dec.), br. 43440/98, ECHR 2000-X *Jantner v. Slovakia*, br. 39050/97, 4. mart 2003.

Jasinskij and Others v. Lithuania, br. 38985/97, odluka Komisije od 9. septembra 1998.

Jasiūniene v. Lithuania, br. 41510/98, 6. mart 2003.

Jeličić v. Bosnia and Herzegovina, br. 41183/02, ECHR 2006-XII

Jokela v. Finland, br. 28856/95, ECHR 2002-IV

— K —

Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A.S. v. Turkey, br. 19965/06, 16. april 2019.

Karachalios v. Greece (dec.), br. 67810/14, 24. januar 2017.

Karner v. Austria, br. 40016/98, ECHR 2003-IX

Katarikididis and Others v. Greece, 15 novembar 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-V

Katte Klitsche de la Grange v. Italy, 27. oktobar 1994, Series A br. 293-B

Katz v. Romania, br. 29739/03, 20. januar 2009

Keegan v. Ireland, 26. maj 1994, Series A br. 290

Kehaya and Others v. Bulgaria, br. 47797/99 i 68698/01, 12. januar 2006.

Keriman Tekin and Others v. Turkey, br. 22035/10, 15. novembar 2016.

Kerimova and Others v. Russia, br. 17170/04 i 5 others, 3. maj 2011.

Kesyan v. Russia, br. 36496/02, 19 oktobar 2006

Khachatryan v. Armenia, br. 31761/04, 1. decembar 2009.

Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia, br. 11082/06 i 13772/05, 25. jul 2013.

Khoniakina v. Georgia, br. 17767/08, 19. jun 2012.

Kirilova and Others v. Bulgaria, br. 42908/98 i 3 druge, 9. jun 2005.

Kjartan Ásmundsson v. Iceland, br. 60669/00, ECHR 2004-IX

Klauz v. Croatia, br. 28963/10, 18. jul 2013.

Klein v. Austria, br. 57028/00, 3. mart 2011.

Kleine Staarman v. the Netherlands, br. 10503/83, Odluka Komisije od 16. maja 1985, DR 42, str. 162

Köksal v. Turkey (dec.), br. 30253/06, 26. novembar 2013.

Kolesnyk v. Ukraine (dec.), br. 57116/10, 3. jun 2014.

Könyv-Tár Kft and Others v. Hungary, br. 21623/13, 16. oktobar 2018.

Konstantin Markin v. Russia [GC], br. 30078/06, ECHR 2012 (izvodi)

Konstantin Stefanov v. Bulgaria, br. 35399/05, 27. oktobar 2015.

Kopecký v. Slovakia [GC], br. 44912/98, ECHR 2004-IX

Kosmas and Others v. Greece, br. 20086/13, 29. jun 2017, stavovi 68-71.

Kosmidis and Kosmidou v. Greece, br. 32141/04, 8. novembar 2007.

Kotov v. Russia [GC], br. 54522/00, 3. april 2012.

Koua Poirrez v. France, br. 40892/98, ECHR 2003-X

Koufaki and Adedy v. Greece (dec.), br. 57665/12, 57657/12, 7. maj 2013.
Kovalenok v. Latvia (dec.), br. 54264/00, 15. februar 2001.
Kozak v. Poland, br. 13102/02, 2. mart 2010.
Kozacioğlu v. Turkey [GC], br. 2334/03, 19. februar 2009.
Kozlovs v. Latvia (dec.), br. 50835/00, 23. novembar 2000.
Krajnc v. Slovenia, br. 38775/14, 31. oktobar 2017.
Kranz v. Poland (dec.), br. 6214/02, 10. septembar 2002.
Krivosogova v. Russia (dec.), br. 74694/01, 1. april 2004.
Kroon and Others v. the Netherlands, 27. oktobar 1994, Series A br. 297-C
Krstić v. Serbia, br. 45394/06, 10. decembar 2013, stav 83.
Kuchař and Štis v. the Czech Republic (dec.), br. 37527/97, 21. oktobar 1998.
Kukalo v. Russia, br. 63995/00, 3. novembar 2005.
Kuna v. Germany (dec.), br. 52449/99, ECHR 2001-V (izvodi)
Kunić v. Croatia, br. 22344/02, 11. januar 2007.
Kurşun v. Turkey, br. 22677/10, 30. oktobar 2018.
Kutlu and Others v. Turkey, br. 51861/11, 13. decembar 2016, stav 58
Kuzhelev and Others v. Russia, br. 64098/09 i 6 drugih, 15. oktobar 2019.
Kyrtatos v. Greece, br. 41666/98, ECHR 2003-VI (izvodi)

— L —

Łącz v. Poland (dec.), br. 22665/02, 23. jun 2009.
Lakićević and Others v. Montenegro and Serbia, br. 27458/06 i 3 druge, 13. decembar 2011.
Larkos v. Cyprus [GC], br. 29515/95, ECHR 1999-I
Lavrechov v. the Czech Republic, br. 57404/08, ECHR 2013
Lederer v. Germany (dec.), br. 6213/03, ECHR 2006-VI
Lenskaya v. Russia, br. 28730/03, 29. januar 2009.
Lenz v. Germany (dec.), br. 40862/98, ECHR 2001-X
Lenzing AG v. the United Kingdom, br. 38817/97, odluka Komisije od 9. septembra 1998.
Lessing and Reichelt v. Germany (dec.) br. 49646/10 i 3365/11, 16. oktobar 2012.
Levänen and Others v. Finland (dec.), br. 34600/03, 11. april 2006.
Likvidējama p/s Selga and Vasijevska v. Latvia (dec.), br. 17126/02 i 24991/02, 1. oktobar 2013.
Lindheim and Others v. Norway, br. 13221/08 and 2139/10, 12. jun 2012.
Liseytseva and Maslov v. Russia, br. 39483/05 and 40527/10, 9. oktobar 2014.
Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia (dec.), br. 5355/14 i 2 druge, 5. jul 2016.
Lithgow and Others v. the United Kingdom, 8. jul 1986, Series A br. 102
Lizanets v. Ukraine, br. 6725/03, 31. maj 2007.
Ljaskaj v. Croatia, br. 58630/11, 20. decembar 2016.
Ljubljanska banka d.d. v. Croatia (dec.), br. 29003/07, 12. maj 2015.
Lo Tufo v. Italy, br. 64663/01, ECHR 2005-III
Lungoci v. Romania, br. 62710/00, 26. januar 2006.
Luordo v. Italy, br. 32190/96, ECHR 2003-IX

— M —

M.A. and 34 Others v. Finland (dec.), br. 27793/95, jun 2003.
Machard v. France, br. 42928/02, 25. april 2006.
Maggio and Others v. Italy, br. 46286/09 i 4 druge, 31. maj 2011.
Mago and Others v. Bosnia and Herzegovina, br. 12959/05 i 5 drugih, 3. maj 2012.
Maioly v. Italy, br. 18290/02, 12. jul 2011.
Malama v. Greece, br. 43622/98, ECHR 2001-II
Malhous v. the Czech Republic (dec.) [GC], br. 33071/96, ECHR 2000-XII
Malik v. the United Kingdom, br. 23780/08, 13. mart 2012.
Malinovskiy v. Russia, br. 41302/02, ECHR 2005-VII (izvodi)
Von Maltzan and Others v. Germany (dec.) [GC], br. 71916/01 i 2 druge, ECHR 2005-V

Mamatas and Others v. Greece, br. 63066/14 i 2 druge, 21. jul 2016.
Manushaqe Puto and Others v. Albania, br. 604/07 i 3 druge, 31. jul 2012.
Marckx v. Belgium, 13. jun 1979, Series A br. 31
Maria Atanasiu and Others v. Romania, br. 30767/05 i 33800/06, 12. oktobar 2010.
Marija Božić v. Croatia, br. 50636/09, 24. april 2014.
Marini v. Albania, br. 3738/02; 18. decembar 2007.
Matheis v. Germany (dec.), br. 73711/01, 1. februar 2005.
Matheus v. France, br. 62740/00, 31. mart 2005.
Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal, 16. septembar 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Maurice v. France [GC], br. 11810/03, ECHR 2005-IX
Mauriello v. Italy (dec.), br. 14862/07, 13. septembar 2016.
Mazurek v. France, br. 34406/97, ECHR 2000-II
McCann v. the United Kingdom, br. 19009/04, ECHR 2008
Megadat.com SRL v. Moldova, br. 21151/04, ECHR 2008
Mellacher and Others v. Austria, 19. decembar 1989, Series A br. 169
Melnychuk v. Ukraine (dec.), br. 28743/03, ECHR 2005-IX
Meltex Ltd and Movsesyan v. Armenia, br. 32283/04, 17. jun 2008.
Metaxas v. Greece, br. 8415/02, 27. maj 2004.
Microintellect OOD v. Bulgaria, br. 34129/03, 4. mart 2014.
Milhau v. France, br. 4944/11, 10. jul 2014.
Mindek v. Croatia, br. 6169/13, 30. avgust 2016.
Mockienė v. Lithuania (dec.), br. 75916/13, 4. jul 2017.
Molla Sali v. Greece [GC], br. 20452/14, 19. decembar 2018.
Morabito and Others v. Italy (dec.), 58572/00, 7. jun 2005.
Moskal v. Poland, br. 10373/05, 15. septembar 2009.
Müller v. Austria, br. 5849/72, Odluka Komisije od 1. oktobra 1975, *Decisions and Reports (DR)* 3
Musa v. Austria, br. 40477/98, Odluka Komisije od 10. septembra 1998.
Musa Tarhan v. Turkey, br. 12055/17, 23. oktobar 2018.
Mykhaylenko and Others v. Ukraine, br. 35091/02 i 9 drugih, ECHR 2004-XII

— N —

N.K.M. v Hungary, br. 66529/11, 14. maj 2013.
National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom, 23. oktobar 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VII
Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden (dec.), br. 40397/12, 19. februar 2013.
Nerva and Others v. the United Kingdom, br. 42295/98, ECHR 2002-VIII
Niemietz v. Germany, 1.6 decembar 1992, Series A br. 251-B
Novoseletskiy v. Ukraine, br. 47148/99, ECHR 2005-II (izvodi)

— O —

O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland, br. 44460/16, 7. jun 2018.
OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia, br. 14902/04, 20. septembar 2011.
O.N. v. Bulgaria (dec.), br. 35221/97, 6. april 2000.
Olaru and Others v. Moldova, br. 476/07 i 3 druge, 28. jul 2009.
Olbertz v. Germany (dec.), br. 37592/97, ECHR 1999-V
Olczak v. Poland (dec.), br. 30417/96, ECHR 2002-X (izvodi)
OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X and Blanche de Castille and Others v. France, br. 42219/98 i 54563/00, 27. maj 2004.
Omasta v. Slovakia (dec.), br. 40221/98, 10. decembar 2002.
Öneryildiz v. Turkey [GC], br. 48939/99, ECHR 2004-XII
Orion-Břeclav, S.R.O. v. the Czech Republic (dec.), br. 43783/98, 13. januar 2004.

Orlić v. Croatia, br. 48833/07, 21. jun 2011.
Orlović and Others v. Bosnia and Herzegovina, br. 16332/18, 1. oktobar 2019.
Osmanyan and Amiraghyan v. Armenia, br. 71306/11, 11. oktobar 2018.
Ouzounoglou v. Greece, br. 32730/03, 24. novembar 2005.
Öztürk v. Turkey [GC], br. 22479/93, ECHR 1999-VI

— P —

P. Plaisier B.V. v. the Netherlands (dec.), br. 46184/16 i dva druge, 14. novembar 2017.
Păduraru v. Romania, br. 63252/00, ECHR 2005-XII (izvodi)
Paeffgen GmbH v. Germany (dec.), br. 25379/04 i 3 druge, 18. septembar 2007.
Pančenko v. Latvia (dec.), br. 40772/98, 28. oktobar 1999.
Panchenko v. Ukraine, br. 10911/05, 10. decembar 2010.
Panfile v. Romania (dec.), 13902/11, 20. mart 2012.
Papachelas v. Greece [GC], br. 31423/96, ECHR 1999-II
Papamichalopoulos v. Greece, 24. jun 1993, Series A br. 260-B
Paplauskienė v. Lithuania, br. 31102/06, 14. oktobar 2014.
Parrillo v. Italy [GC], br. 46470/11, ECHR 2015
Parvanov and Others v. Bulgaria, br. 74787/01, 7. januar 2010.
Pasteli and Others v. Moldova, br. 9898/02 i 3 druge, 15. jun 2004.
Paulet v. the United Kingdom, br. 6219/08, 13. maj 2014.
Perdigão v. Portugal [GC], br. 24768/06, 16. novembar 2010.
Perre v. Italy (dec.), br. 32387/96, 21. septembar 1999.
Phillips v. the United Kingdom, br. 41087/98, ECHR 2001-VII
Philippou v. Cyprus, br. 71148/10, 14. jun 2016.
Phocas v. France, 23. april 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II
Pialopoulos and Others v. Greece, br. 37095/97, 15. februar 2001.
Pietrzak v. Poland, br. 38185/02, 8. januar 2008.
Pincová and Pinc v. the Czech Republic, br. 36548/97, ECHR 2002-VIII
Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, 29. novembar 1991, Series A br. 222
Pištorová v. the Czech Republic, br. 73578/01, 26. oktobar 2004.
Platakou v. Greece, br. 38460/97, ECHR 2001-I
Plechanow v. Poland, br. 22279/04, 7. jul 2009.
Poltorachenko v. Ukraine, br. 77317/01, 18. januar 2005.
Poulain v. France (dec.), br. 52273/08, 8. februar 2011.
Preda and Others v. Romania, br. 9584/02 i 7 drugih, 29. april 2014.
Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium, 20. novembar 1995, Series A br. 332
Preußische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland (dec.), br. 47550/06, 7. oktobar 2008.
Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany [GC], br. 42527/98, ECHR 2001-VII I
Prodan v. Moldova, br. 49806/99, ECHR 2004-III (izvodi)
Prokopovich v. Russia, br. 58255/00, ECHR 2004-XI (izvodi)
Protsenko v. Russia, br. 13151/04, 31. jul 2008.
Pyrantienė v. Lithuania, br. 45092/07, 12. novembar 2013.

— R —

R. Kačapor and Others v. Serbia, br. 2269/06 i 5 drugih, 15. januar 2008.
R & L, s.r.o., and Others v. the Czech Republic, br. 37926/05 i 4 druge, 3. jul 2014.
R.Sz. v. Hungary, br. 41838/11, 2. jul 2013.
Radio France and Others v. France (dec.), br. 53984/00, ECHR 2003-X (izvodi)
Radomilja and Others v. Croatia [GC], br. 37685/10 i 22768/12, 20. mart 2018.
Radovici and Stănescu v. Romania, br. 68479/01 i 2 druge, ECHR 2006-XIII (izvodi)
Raimondo v. Italy, 22. februar 1994, Series A br. 281-A
Ramaer and Van Villingen v. the Netherlands (dec.), br. 34880/12, 23. oktobar 2012.
Rasmussen v. Poland, br. 38886/05, 28. april 2009.

Reisner v. Turkey, br. 46815/09, 21. jul 2015.
Richardson v. the United Kingdom (dec.), br. 26252/08, 10. maj 2012.
Riela and Others v. Italy (dec.), br. 52439/99, 4. septembar 2001.
Romeva v. North Macedonia, br. 32141/10, 12. decembar 2019 .
Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland, br. 51728/99, 28. jul 2005.
Rosiński v. Poland, br. 17373/02, 17. jul 2007.
Rossitto v. Italy, br. 7977/03, 26. maj 2009 .
Rousk v. Sweden, br. 27183/04, 25. jul 2013
Rudzińska v. Poland (dec.), br. 45223/99, ECHR 1999-VI
Ruiz Mateos v. the United Kingdom, br. 13021/87, Odluka Komisije od 8. septembra 1988, Decisions and Reports (DR) 57
Rummi v. Estonia, br. 63362/09, 15. januar 2015.
Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd and Others v. Georgia *, br. 16812/17, 18. jul 2019.
Ryabykh v. Russia, br. 52854/99, ECHR 2003-IX
Rysovskyy v. Ukraine, br. 29979/04, 20. oktobar 2011.

– S –

S. v. the United Kingdom (dec.), br. 11716/85, 14. maj 1986 .
S.A Bio d'Ardennes v. Belgium, br. 44457/11, 12. novembar 2019. *S.A. Dangeville v. France*, br. 36677/97, ECHR 2002-III
S.C. Antares Transport S.A. and S.C. Transroby S.R.L. v. Romania, br. 27227/08, 15. decembar 2015.
Saccoccia v. Austria, br. 69917/01, 18. decembar 2008.
Saghinadze and Others v. Georgia, br. 18768/05, 27. maj 2010.
Salabiaku v. France, 7. oktobar 1988, Series A br. 141-A
Saliba v. Malta, br. 4251/02, 8. novembar 2005
Sargsyan v. Azerbaijan [GC], br. 40167/06, ECHR 2015
Savickas and Others v. Lithuania (dec.), br. 66365/09 i 5 drugih, 15. oktobar 2013.
Scagliarini v. Italy (dec.), br. 56449/07, 3. mart 2015.
SCEA Ferme de Fresnoy v. France (dec.), br. 61093/00, ECHR 2005-XIII (izvodi)
SC Editura Orizonturi SRL v. Romania, br. 15872/03, 13. maj 2008.
Schembri and Others v. Malta, br. 42583/06, 10. novembar 2009.
Schirmer v. Poland, br. 68880/01, 21. septembar 2004.
Schwengel v. Germany (dec.), br. 52442/99, 2. mart 2000.
Scollo v. Italy, 28. septembar 1995, Series A br. 315-C
Scordino v. Italy (no. 1) [GC], br. 36813/97, ECHR 2006-V
Selçuk and Asker v. Turkey, 24. april 1998, *Reports of Judgments and Decisions 1998-II*
Şerife Yiğit v. Turkey [GC], br. 3976/05, 2. novembar 2010.
Sherstyuk v. Ukraine (dec.); br. 37658/03, 18. septembar 2006.
Shestakov v. Russia (dec.), br. 48757/99, 18. jun 2002.
Shesti Mai Engineering OOD and Others v. Bulgaria, br. 17854/04, 20. septembar 2011.
Shlepkov v. Russia, br. 3046/03, 1. februar 2007.
Shvedov v. Russia, br. 69306/01, 20. oktobar 2005.
SIA AKKA/LAA v. Latvia, br. 562/05, 12. jul 2016.
Sildedzis v. Poland, br. 45214/99, 24. maj 2005.
Silickienė v. Lithuania, br. 20496/02, 10. april 2012.
Simonyan v. Armenia, br. 18275/08, 7. april 2016.
Sirc v. Slovenia, br. 44580/98, 8. april 2008.
Skibiński v. Poland, br. 52589/99, 14. novembar 2006.
Skórits v. Hungary, br. 58171/09, 16. septembar 2014.
Skórkiewicz v. Poland (dec.), br. 39860/98, 1. jun 1999.
Skowroński v. Poland (dec.), br. 52595/99, 28. jun 2001.
Skrzyński v. Poland, br. 38672/02, 6. septembar 2007.

Slivenko and Others v. Latvia (dec.) [GC], br. 48321/99, ECHR 2002-II (izvodi)
Smiljanić v. Slovenia (dec.), br. 481/04, 2. jun 2006.
Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands (dec.), br. 12633/87, 4. oktobar 1990.
Sorić v. Croatia (dec.), br. 43447/98, 16. mart 2000.
Sovtransavto Holding v. Ukraine, br. 48553/99, ECHR 2002-VII
Špaček, s.r.o., v. the Czech Republic, br. 26449/95, 9. novembar 1999.
Sporrong and Lönnroth v. Sweden, 23. septembar 1982, Series A br. 52
Stankiewicz v. Poland, br. 46917/99, ECHR 2006-VI
Statileo v. Croatia, br. 12027/10, 10. jul 2014.
Stec and Others v. the United Kingdom (dec.) [GC], br. 65731/01 i 65900/01, ECHR 2005-X
Stefanetti and Others v Italy, br. 21838/10 i 7 drugih, 15. april 2014.
Stere and Others v. Romania, br. 25632/02, 23. februar 2006.
Străin and Others v. Romania, br. 57001/00, ECHR 2005-VII
Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece, 9. decembar 1994, Series A br. 301-B
Streltsov and other "Novocherkassk military pensioners" cases v. Russia, br. 8549/06 i 86 drugih, 29. jul 2010
Stretch v. the United Kingdom, br. 44277/98, 24. jun 2003.
Stummer v. Austria [GC], br. 37452/02, ECHR 2011
Sud Fondi srl and Others v. Italy (dec.), br. 75909/01, 30. avgust 2007.
Sud Fondi srl and Others v. Italy, br. 75909/01, 20. januar 2009.
Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine, br. 68385/10 i 71378/10, 26. jun 2014.
Sukhobokov v. Russia, br. 75470/01, 13. april 2006.
Suljagić v. Bosnia and Herzegovina, br. 27912/02, 3. novembar 2009.
Sun v. Russia, br. 31004/02, 5. februar 2009.
Surugiu v. Romania, br. 48995/99, 20. april 2004.
Süzer and Eksen Holding A.Ş. v. Turkey, br. 6334/05, 23. oktobar 2012.
Sypchenko v. Russia, br. 38368/04, 1. mart 2007.

— T —

Taşkaya v. Turkey, br. 14004/06, 13. februar 2018.
Tchokontio Happi v. France, br. 65829/12, 9. april 2015.
Teteriny v. Russia, br. 11931/03, 30. jun 2005.
The Holy Monasteries v. Greece (*Sveti manastiri v. Greece*), 9. decembar 1994, Series A br. 301-A, str. 34-35
Todorov v. Bulgaria (dec.), br. 65850/01, 13. maj 2008.
Tormala v. Finland (dec.), br. 41258/98, 16. mart 2004.
Toşcuță and Others v. Romania, br. 36900/03, 25. novembar 2008.
Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (dec.), br. 53320/99, ECHR 2002-IV
Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden, 7. jul 1989, Series A br. 159
Tudor Tudor v. Romania, br. 21911/03, 24. mart 2009.

— U —

Udovičić v. Croatia, br. 27310/09, 24. april 2014.
Ukraine-Tyumen v. Ukraine, br. 22603/02, 22. novembar 2007.
Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria, br. 3503/08, 13. oktobar 2015.
Urbárska Obec Trenčianske Biskupice v. Slovakia, br. 74258/01, 27. novembar 2007.
Uzan and Others v. Turkey, br. 19620/05 and 3 druge, 5. mart 2019.

— V —

Valentin v. Denmark, br. 26461/06, 26. mart 2009.
Valkov and Others v. Bulgaria, br. 2033/04 i 8 drugih, 25. oktobar 2011.

Van den Bouwhuijsen and Schuring v. the Netherlands (dec.), br. 44658/98, 16. decembar 2003.
Van Marle and Others v. the Netherlands, 26. jun 1986, Series A br. 101
Van Offeren v. Netherlands (dec.), br. 19581/04, 5. jul 2005.
Varvara v. Italy, br. 17475/09, 29. oktobar 2013.
Vasilescu v. Romania, 22. maj 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III
Vasilev and Doycheva v. Bulgaria, br. 14966/04, 31. maj 2012.
Vaskrsić v. Slovenia, br. 31371/12, 25. april 2017.
Vassallo v. Malta, br. 57862/09, 11. oktobar 2011.
Vedernikova v. Russia, br. 25580/02, 12. jul 2007.
Veits v. Estonia, br. 12951/11, 15. januar 2015.
Vékony v. Hungary, br. 65681/13, 13. januar 2015.
Velikovi and Others v. Bulgaria, br. 43278/98 i 8 drugih, 15. mart 2007.
Velosa Barreto v. Portugal, 21. novembar 1995, Series A br. 334
Veselá and Loyka v. Slovakia (dec.), br. 54811/00, 13. decembar 2005.
Vijatović v. Croatia, br. 50200/13, 16. februar 2016.
Vikentijevik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, br. 50179/07, 6. februar 2014.
Vilho Eskelinen and Others v. Finland [GC], br. 63235/00, ECHR 2007-II
Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia [GC], br. 71243/01, 25. oktobar 2012.
Vitiello v. Italy, br. 77962/01, 23. mart 2006.
Vladimirov v. Bulgaria (dec.), br. 58043/10, 25. septembar 2018.
Vodă and Bob v. Romania, br. 7976/02, 7. februar 2008.
Vrtar v. Croatia, br. 39380/13, 7. januar 2016.
Vulakh and Others v. Russia, br. 33468/03, 10. januar 2012.

— W —

Wallishauser v. Austria (no. 2), br. 14497/06, 20. jun 2013.
Wasa Liv Ömsesidigt, Försäkringsbolaget Valands Pensionsstiftelse and a group of approximately 15,000 individuals v. Sweden, br. 13013/87, Odluka Komisije od 14. decembra 1988, DR 58, str.186
Webb v. the United Kingdom (dec.), br. 56054/00, 10. februar 2004.
Welch v. the United Kingdom, 9. februar 1995, Series A br. 307-A
Wendenburg and Others v. Germany (dec.), br. 71630/01, ECHR 2003-II (izvodi)
Werra Naturstein GmbH & Co Kg v. Germany, br. 32377/12, 19. januar 2017.
Wessels-Bergervoet v. the Netherlands (dec.), br. 34462/97, 3. oktobar 2000.
Wieczorek v. Poland, br. 18176/05, 8. decembar 2009.
Wysowska v. Poland, br. 12792/13, 23. januar 2018.

— Y —

Yanakiev v. Bulgaria, br. 40476/98, 10. avgust 2006.
Yaroslavtsev v. Russia, br. 42138/02, 2. decembar 2004.
Yaşar v. Romania, br. 64863/13, 26. novembar 2019.
Yavaş and Others v. Turkey, br. 36366/06, 5. mart 2019.
Yershova v. Russia, br. 1387/04, 8. april 2010.
Yetiş and Others v. Turkey, br. 40349/05, 6. jul 2010.
Yildirim v. Italy (dec.), br. 38602/02, ECHR 2003-IV
Yuriy Lobanov v. Russia, br. 15578/03, 2. decembar 2010.
Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine, br. 40450/04, 15. oktobar 2009.

— Z —

Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E. v. Greece, br. 14216/03, 6. decembar 2007.
Zammit and Vassallo v. Malta, br. 43675/16, 28. maj 2019.
Zamoyski-Brisson v. Poland (dec.), br. 19875/13, 5. septembar 2017.
Zanghì v. Italy, 19. februar 1991, Series A br. 194-C

Zastava It Turs v. Serbia (dec.), br. 24922/12, 9. april 2013.
Zbaranskaya v. Ukraine, br. 43496/02, 11. oktobar 2005.
Zehentner v. Austria, br. 20082/02, 16. jul 2009.
Zeïbek v. Greece, br. 46368/06, 9. jul 2009.
Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine, br. 846/16, 1075/16, 22. maj 2018.
Zhelyazkov v. Bulgaria, br. 11332/04, 9. oktobar 2012.
Zhidov and Others v. Russia, br. 54490/10 i 3 druge, 16. oktobar 2018.
Zhigalev v. Russia, br. 54891/00, 6. jul 2006.
Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France [GC], br. 24846/94 i 9 drugih, ECHR 1999-VII
Ziya Çevik v. Turkey, br. 19145/08, 21. jun 2011.
Zolotas v. Greece (no. 2), br. 66610/09, ECHR 2013 (izvodi)
Zouboulidis v. Greece (no. 2), br. 36963/06, 25. jun 2009.
Zrilić v. Croatia, br. 46726/11, 3. oktobar 2013.
Zvolský and Zvolská v. the Czech Republic, br. 46129/99, ECHR 2002-IX